

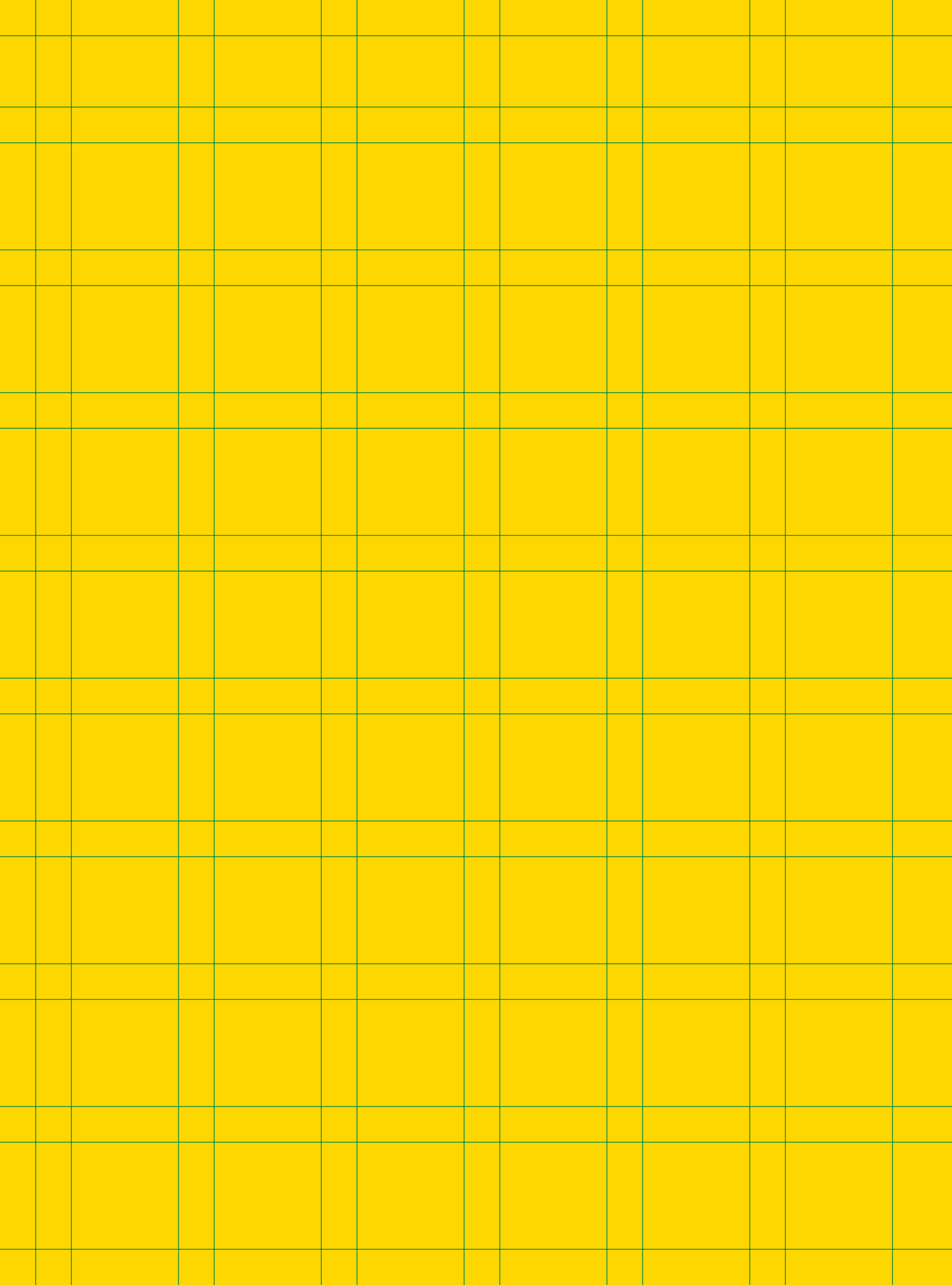
Kuvien

Artikkeleita ja tehtäviä lapsen
oikeuksien näkökulmasta

tarinat

Kirjoittajat: Christa Prusskij ja Tiina Salmio (toimittajat), Lotta Djupsund, Pauliina Grönholm, Perttu Iso-Markku, Satu Itkonen, Mari Jalkanen, Helka Kittilä, Teemu Korhonen, Meeri Koutaniemi, Mari Lind, Mari Pienimäki, Laura Porola, Erja Salo, Mona Taipale, Kevin Tavin, Riikka Tidenberg, Tiina Timperi ja Päivi Venäläinen

Kuvien

Artikkeleita ja tehtäviä lapsen
oikeuksien näkökulmasta

tarinat

Kirjoittajat: Christa Prusskij ja Tiina Salmio (toimittajat), Lotta Djupsund, Pauliina Grönholm, Perttu Iso-Markku, Satu Itkonen, Mari Jalkanen, Helka Kittilä, Teemu Korhonen, Meeri Koutaniemi, Mari Lind, Mari Pienimäki, Laura Porola, Erja Salo, Mona Taipale, Kevin Tavin, Riikka Tidenberg, Tiina Timperi ja Päivi Venäläinen

Kustantaja: Plan Suomi Säätiö
ISBN: 978-952-68078-6-7 (sid.)
ISBN: 978-952-68078-7-4 (PDF)

1.Painos 2014

Julkaisun toimittajat: Christa Prusskij, Tiina Salmio

Tehtäväosion toimitus: Christa Prusskij

Muu toimituskunta: Heta Muurinen (editointi), Päivi Turiainen (Kevin Tavinin artikkelin käännös)

Graafinen suunnittelu ja taitto: Tuukka Rantala / Porkka & Kuutsa Oy

Painopaikka: Lönnberg Print & Promo, Helsinki

TUETTU ULKOMINISTERIÖN
KEHITYSYHTEISTYÖVAROIN

Sisällys

- 5 Lukijalle**
Tiina Salmio ja Christa Prusskij
- 7 Visuaalinen lukutaito on avain maailmaan**
Christa Prusskij
- 12 Lapset median kuluttajista median käyttäjiksi**
Teemu Korhonen
- 16 Vietnamilainen Young Media Club lasten asialla**
Tiina Salmio
- 19 Lapsen oikeuksista konkreettisesti**
Helka Kittilä
- 20 Mitä näemme kun katsomme kuvaa? – Osallisuutta ja uusia näkökulmia vrs-menetelmällä**
Satu Itkonen
- 25 Lapsen oikeudet media- ja taidekuvissa -työpajat**
- 26 Etelä-Karjalan taidemuseon työpaja Lappeenrannassa**
Mona Taipale ja Riikka Tidenberg
- 28 Mediamuseo Rupriikin työpaja Tampereella**
Mari Jalkanen
- 30 Suomen valokuvataiteen museon työpaja Helsingissä**
Lotta Djupsund, Laura Porola ja Erja Salo
- 32 Katsomme kuvia, katsomme itseämme – Kuvat kulttuurisessa kontekstissa**
Kevin Tavin
- 37 Lasten kuvat oppimisympäristönä lapsille ja aikuisille**
Päivi Venäläinen
- 40 Koululainen-lehden artikkelin kuvat tulkinnan kohteena**
Mari Pienimäki
- 44 Lapset uutiskuvissa**
Pauliina Grönholm
- 48 Lapset muutoksen mahdollistajina – Kuvaaja ja kuvattu tasavertaisena työparina**
Meeri Koutaniemi
- 54 Köyhyysporno latistaa maailmankuvaa**
Perttu Iso-Markku
- 58 Lapsityöntekijät Tampereen tekstiiliteollisuudessa**
Mari Lind
- 64 YK:n lapsen oikeuksien sopimus lyhennettynä**
- 66 Tehtäväosio**
Christa Prusskij
- 69** Puhekuplatehtävä – Lasten ääni kuuluviin
- 70** Vähitellen paljastuva kuva
- 74** Keksi kuvasta uutinen
- 75** Mikä maa?
- 76** Mediakuvat luovat mielikuvia
- 76** Kuvamanipulaatio
- 78** Mainoskuvan tekeminen
- 80** Kuvallisen kerronnan keinot
- 83** Kuvakulmalla on merkitystä
- 83** Kuva kertoo enemmän kuin tuhat sanaa?
- 85** Kuvakollaasi – Kolmen kuvan tarina
- 87** Kerro kuvan tarina
- 87** Sama kuva eri tehtävä
- 88** Yksi kuva, kaksi sanomaa
- 91** Kuvaparit – Yhteisiä asioita
- 92** Kuvat muuttavat maailmaa

Lukijalle

Miten taide- ja mediakuvia voidaan hyödyntää lapsen oikeuksien käsittelyssä? Miten saadaan lapset kiinnostumaan lapsen oikeuksista meillä ja muualla? Miten innostaa heitä keskustelemaan aiheista, jotka tuntuvat aluksi vierailta tai vaikeilta? Miten lapsen ääni kuuluu mediassa? Millaisena kehitysmaakuvasto näyttäytyy ja miten sitä voi tarkastella kriittisesti?

Lastenoikeusjärjestö Planin visiona on maailma, jossa ihmisoikeuksia kunnioitetaan ja lapsille annetaan mahdollisuus toteuttaa itseään yhteiskunnan täysivaltaisina jäseninä. Pyrimme parantamaan kaikkein heikoimmassa asemassa olevien lasten elämää ja asemaa kehitysmaissa. Tuemme erityisesti tyttöjä, etnisiä vähemmistöjä, vammaisia lapsia ja katulapsia.

Yhdistämme ihmisiä myös yli kulttuurirajojen muun muassa globaalikasvatuksen, nuorten ja koulujen välisen yhteistyön sekä kummikirjeenvaihdon keinoin. Plan Suomen globaalikasvatusta lisää ymmärrystä lapsen oikeuksista ja kehitysyhteistyöstä. Sen avulla kasvatetaan kriittisiä kansalaisia ja kannustetaan osallistumaan toimintaan lapsen oikeuksien toteutumisen puolesta. Ymmärrys elämästä Suomen ja Euroopan ulkopuolella ja taito asettua toisen ihmisen asemaan ovat avaimia kestävään muutokseen.

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaan lapsilla on oikeus saada tietoa, osallistua ja ilmaista mielipiteensä. Ärsykeitä täynnä olevassa maailmassa on tärkeää, että lapset oppivat poimimaan oleellista tietoa ja että he saavat taitoja tulkitä ja käsitellä kriittisesti tietoa ja kuvia. Tiedon äärelle hiljentyminen ja omien näkökulmien pohdinta auttavat myös asioiden omaksumista.

Plan Suomen media- ja taidekasvatuksen tavoitteita ovat kuvanlukutaitojen kehittäminen ja kriittisyyteen kasvattaminen sekä toimivien, lapsen oikeuksien käsittelyyn sopivien menetelmien levittäminen. Lähtökohtana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus. Taide- ja mediakasvatusta keinoilla syvennetään lasten tietoisuutta kaikille maailman lapsille kuuluvista oikeuksista.

Tämä julkaisu sisältää artikkeleita ja tehtäviä 7–12-vuotiaiden parissa työskentelyn avuksi. Julkaisussa on myös kuvamateriaalia, jota voi hyödyntää lasten visuaalisen lukutaidon kartuttamisessa keskustelemalla niistä tai hyödyntämällä niitä tehtäviä tehdessä. Julkaisua voi käyttää opetuksen tukena useissa eri oppiaineissa kouluissa, museoissa ja muissa vapaa-ajan ryhmissä. Julkaisun yhtenä tavoitteena on myös

lisätä museoiden, koulujen ja järjestöjen välistä yhteistyötä. Julkaisu on jatkoa ulkoasiainministeriön rahoittamalle Plan Suomen Lapset kriisien kuvissa -hankkeelle (2010–2011), jossa luotiin hyvä pohja koulujen, museoiden ja järjestöjen väliselle yhteistyölle.

Plan Suomen yhteistyökumppaneina Lapsen oikeudet media- ja taidekuvissa -hankkeessa (2014–2015) ovat Lappeenrannan kaupunki (Saimaan mediakeskus, kasvatus- ja opetustoimi ja Etelä-Karjalan taidemuseo), Suomen valokuvataiteen museo, Tampereen kulttuurikasvatustyökeskus TAITTE, Museopedagoginen yhdistys Pedaali r.y. ja asiantuntija Satu Itkonen. Hanketta ovat rahoittaneet sekä opetus- ja kulttuuriministeriö että ulkoasiainministeriö.

Opetus- ja kulttuuriministeriö rahoitti Planin lapsen oikeuksien lähettiläiden vierailuja alakouluissa ja museoissa Lappeenrannassa, Helsingissä ja Tampereella. Lähettiläät perehdyttivät lapsia YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen toiminnallisesti. Museovierailuilla lapset tarkastelivat kuvia ja teoksia museopedagogin johdolla. Hankkeen yhtenä menetelmänä käytettiin yhdysvaltalaisen psykologi Abigail Housenin ja museokasvattaja Philip Yenawinin kehittämää keskustelevaa kuvan tarkastelua eli VTS-menetelmää (Visual Thinking Strategies). Tämä oppijalähtöisyyttä ja osallisuutta korostava menetelmä sopii hyvin lapsen oikeuksien käsittelyyn media- ja taidekuvien kautta. Taide- ja mediakuvien tarkastelu tarjoavat oivan mahdollisuuden pienillekin lapsille ilmaista mielipiteensä.

Kiitämme kaikkia julkaisuun tuotantoon osallistuneita yhteistyökumppaneita, asiantuntijoita, lähettiläitä, kouluja ja opettajia sekä ulkoasiainministeriötä, joka mahdollisti julkaisun painamisen.

Toimintaamme voit tukea esimerkiksi vapaaehtoisena, lahjoituksin tai kasvattamalla lapsia toimimaan tasa-arvoisemman maailman puolesta.

Hyviä luku- ja kasvatushetkiä!

Christa Prusskij,
projektikoordinaattori

Tiina Salmio,
ohjelmapäällikkö, lasten osallisuus ja mediakasvatus

Lastenoikeusjärjestö Plan Suomi

Visuaalinen lukutaito on avain maailmaan

Elämme visuaalisessa maailmassa. Siksi visuaalinen lukutaito on kansalaistaito. Se on tärkeässä asemassa, kun halutaan tunnistaa ja ymmärtää asioita ja ilmiöitä, niiden tarkoitusperiä, valtarakenteita ja arvomaailmoja.

Kuvat tuovat esiin uusia näkökulmia maailmastamme, kulttuuristamme ja historiastamme. Pohdinta siitä, minkälaisia kuvastoja näytetään, miten asioita esitetään ja millä keinoin, on keskeinen osa kuvanlukutaitoa. Kuvastoilla voidaan samanaikaisesti tuottaa uutta tietoa, mutta myös toistaa vanhoja roolimalleja, stereotyyppioita ja arvoja. Onko esimerkiksi kehitysmaakuvasto tai tapa, jolla tytöt ja pojat esitetään kuvissa, tarpeeksi moniääninen tai monipuolinen, ja kenen ääni kuvissa tulee kuuluviin? Voidaan ajatella myös, että se, mikä tehdään näkyväksi, vahvistuu. Katso ohessa olevaa kuvaa pojasta opettajanhuoneen oven ulkopuolella. Vahvistetaanko tässä mielikuvaa poikien oikeudesta käydä koulua vaiko sitä, että afrikkalaiset lapset eivät pääse kouluun?

Kuvanlukutaitoa voi opetella. On tärkeää välillä pysähtyä media- ja taidekuvan äärelle. Kuvat toimivat keskustelun herättäjinä ja sitä kautta opitaan kuuntelemaan toisia sekä ilmaisemaan mielipiteitä, ajatuksia ja tunteita.

Katsoja löytää kuvasta aina useita merkityksiä, jotka ovat sidoksissa hänen omiin kokemuksiinsa, historiaan sekä kulttuuriin. Merkityksiä ja sisältöjä pohtimalla ja tuntemuksia sanoittamalla kasvaa ymmärrys siitä, kuinka kuvia ja merkityksiä rakennetaan.

Katsoja voi pohtia esimerkiksi seuraavia kysymyksiä: Mikä tekee kuvasta vaikuttavan? Mihin katse kiinnittyy? Miksi kuva on tehty? Mitä tietoa se antaa?

01

01 Kamerunissa vain 55 prosenttia lapsista käy peruskoulun loppuun. Syynä ovat muun muassa epäpätevät opettajat, koulujen huono kunto, koulutarvikkeiden puute ja yleinen köyhyys. Plan on kouluttanut vanhempia, opettajia ja hallituksen edustajia lasten koulunkäyntiin liittyen. Kuva pojasta koulun opettajahuoneen oven takana onkin hyvin symbolinen.

Kuva: Plan / James Stone, 2013

Perinteinen kuvakerronnan analyysi auttaa ymmärtämään kuvissa käytettäviä keinoja merkityksien luomiseen. Kuvaa voidaan tarkastella myös esimerkiksi tässä kirjassa käsiteltävän Visual Thinking Strategies -menetelmän avulla (ks. s. 20), jolloin keskustelu on vapaamuotoisempaa.

Kuvan totuudesta, faktan ja fiktion suhteesta, tulisi keskustella. Täysin objektiivista kuvaa ei ole mahdollista tehdä, vaan kuva on aina tekijän tulkinta todellisuudesta, jonka lisäksi katsoja tulkitsee kuvaa itsensä kautta.

Kuvaharjoitusten ja kuvien tekeminen sekä muu kuvallinen ilmaisu auttaa ymmärtämään kuvan eri komponentteja, niiden tarkoituksia sekä keinoja välittää viestejä.

Monipuoliset kuvastot. Tarkasteltavat kuvastot voivat olla monenlaisia: uutiskuvia, mainoksia, taidekuvia, sarjakuvia, populaarikulttuurin, viihteen ja sosiaalisen median kuvastoja.

Kaikilla kuvastoilla on omat tarkoitusperänsä, joista on hyvä olla tietoinen. Oleellista onkin miettiä, miten kuvia on tuotettu, kenelle ja miksi. Erityisesti mediakuviin sisältyy aina valtaa. Kuvat on otettu tai tehty jonkun toimesta, jostakin näkökulmasta, jotakin tarkoitusta varten.

Kehityksmaakuvastojen me ja te -asetelma on kiinnostava pohdinnan aihe: ketä ja mitä tarkoitusta kuvastot palvelevat?

Taidekuvan voidaan ajatella olevan taiteilijan oma näkemys tai kommentti jostakin aiheesta, eikä se ole yhtä sidottu kuvakerronnan konventioihin. Taidekuvastoja tarkastellessa voidaankin miettiä, mitä taiteilija on halunnut sanoa ja miten kuva on toteutettu. Taidekuvat kertovat myös aina jotakin ajastamme ja maailmastamme.

Taide- ja mediakuvien rinnastaminen tuottaa myös uusia tarkastelukulmia. Minkälaisen kuvaparin ja tarinan kuvat muodostavat? Mitä samaa tai eroja kuvissa on? Miten historiallinen jatkumo näkyy kuvissa? Mitä kuvat kertovat maailmastamme?

Kuvat ja lapsen oikeudet. Kuvia voidaan tarkastella myös YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen (LOS) näkökulmasta. Kuvista voidaan tunnistaa toteutuvia tai toteutumatta jääviä lapsen oikeuksia. Samalla myös kuvia tarkastelevat lapset toteuttavat lapsen oikeuksia kertoessaan mielipiteitään ja ajatuksiaan kuvista sekä saadessaan kuvien kautta tietoa maailmasta.

Keskeistä on myös miettiä, miten ja missä rooleissa lapset esitetään kuvissa. Tulevatko lapset kuulluiksi kuvissa, näkyvätkö niissä heidän toiveensa, haaveensa tai ajatuksensa vai korostetaanko esimerkiksi avuttomuutta aktiivisen toimijuuden sijaan?

Miten lapset haluaisivat nähdä itsensä kuvassa? Onko kuva kuvattavan vai kuvaajan tarina? Kenellä on oikeus kuvaan? Sosiaalisen median aikakautena tämä näkökulma nousee esiin myös kuvien levittämisen ja jakamisen problematiikassa.

Kuvien takana on aina sekä yksilön tarina että laajempi tarina, jossa globaalin maailman lainalaisuudet ja päätöksenteot vaikuttavat kuvassa olevan yksilön elämään. Huomion arvoista onkin miettiä, mikä meitä yhdistää kuvien lapsiin.

Voiko kuvilla muuttaa maailmaa? Ei ole yhtä oikeaa tapaa tai näkökulmaa kuvata maailmaa. Tärkeää onkin, että kuvavirran näkökulmat olisivat monipuolisempia. Kehitysmaakuvastojen kurjuus ei ole koko totuus, mutta sitä eivät tarjoa myöskään matkailumainokset tai uutiskuvat. Taidekuvat tulkitsevat maailmaa vapaammin, mutta sekään tulkinta ei ole tyhjentävä.

Kuvat ovat osa meidän historiaamme. Joidenkin kuvien ajatellaan jopa muuttaneen historian kulkua. Kuvastot heijastavat ja uusintavat maailmaan, asioihin ja ihmisiin liittyviä arvoja, rooleja ja mielikuvia. Näin ollen sillä on merkitystä, mitä kuvastoja näemme ja että meillä on välineitä tulkita niitä. Kuvat voivat muuttaa maailmaa, ainakin maailmankuvaamme.

Kirjoittajasta

Christa Prusskij toimii Plan Suomessa kehitysyhteistyökysymysten, lapsen oikeuksien ja mediakasvatuksen projekti-koordinaattorina.

Lapset median kuluttajista median käyttäjiksi

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsella on oikeus tietää, tulla kuulluksi päätöksiä tehtäessä sekä ilmaista omat mielipiteensä. Internet on media, jossa nämä kolme oikeutta on mahdollista toteuttaa.

Muotisana *diginatiivi* luo meille aikuisille kuvan, että lapset osaavat luonnostaan käyttää digimediaa. Lapset näyttävät omaksuvan uusien laitteiden ja sovellusten käyttötavat varsin nopeasti. Lasten kanssa työskennellessä kuitenkin huomaa, että osaaminen on usein pinnallista ja kapea-alaista. Lapset eivät luonnostaan osaa toimia digitaalisessa maailmassa, vaan aikuisten tehtävä on opettaa heitä. Uhkakuvien luomisen sijasta tarvitsemme mediakasvatusta. Jäsenmän mediakasvatuksen kolmeen osa-alueeseen: välineiden käyttöön, median ja kuvien lukutaitoon sekä eettiseen toimintaan verkossa.

Välineiden käyttötaidot. Lasten ja nuorten maailmassa kuva ja video vievät tilaa kirjoitetulta sanalta. Internet on saatavillamme jatkuvasti. Tekniikan kehittyessä kuvien ja videoiden osuus lasten ja nuorten käyttämissä nettisisällöissä kasvaa entisestään. Kuvat liikkuvat netissä yhä nopeammin, ja kännyköiden kamerat ovat kehittyneet. Esimerkiksi videosivusto Youtube on suosittu lasten ja nuorten keskuudessa, ja nykyään yhä useampi lapsi myös tuottaa materiaalia pelkän kuluttamisen sijasta. Opettamalla, miten laitteita ja teknisiä palveluita käytetään, annamme lapselle välineitä itseilmaisuuksiin ja osallistumiseen.

Kouluissa kuvia ja videoita voi käyttää paitsi tiedonlähteinä, myös oppilaan oman tiedon rakentamisessa ja osaamisen näyttämiseksi. Vaikka kirjoittaminen on edelleen tärkeä taito, sille voitaisiin joissain

02

Kuvatehtävä: Selfie eli omakuva ei ole tämän ajan keksintö. Taidemaalarit kautta aikojen ovat tehneet omakuvia, usein lukuisia määriä, kuten Schjerfbeck ja Rembrandt. Omakuvat eivät kaikki ole samanlaisia. Tutkikaa tätä Schjerfbeckin kuvaa tai muita maalattuja omakuvia ja ottakaa itsestänne vastaavanlainen selfie kameralla.

02 Helene Schjerfbeck: Mustataustainen omakuva, 1915, öljy kankaalle, 45,5 cm x 36 cm, Ateneumin taidemuseo.

Kuva: Kansallisgalleria / Hannu Aaltonen

tilanteissa tarjota myös vaihtoehtoja. Monen taskussa on HD-kuvaa tuottava videokamera sekä editointiohjelmia. Voisiko metsän kasveista tehdä tekstin sijasta vaikkapa lyhyen dokumentin?

Ensimmäiset kokeilut ovat innostuksesta johtuvaa kaoottista koheltamista, mutta ohjauksen ja kokemuksen kautta tulokset alkavat parantua. Tehdäkseen hyvän videon oppilaiden on ensin tutustuttava aiheeseen sekä pohdittava, mikä aiheessa on oleellista ja millaisilla kuvilla ja kuvakulmilla asia saadaan parhaiten kerrottua. Videoiden käyttöä opetuksessa voidaan perustellusti pitää myös tasapuolistavana, sillä se voi helpottaa niiden oppilaiden oppimista, joille kirjoittaminen ja lukeminen on vaikeaa.

Median ja kuvien lukutaito. Omakuvien eli selfieiden ja omasta elämänpiiristä otettujen kuvien postailu Instagramin ja You-tuben kaltaisiin palveluihin on helppo tuomita aikuisen näkökulmasta tosi-tv-sukupolven narsistiseksi huomionhakemiseksi. Näkökulmaa vaihtamalla näemmekin nuoren tavan rakentaa omaa identiteettiään kuvien avulla. Se voidaan nähdä myös uudenlaisen osallisuuden muotona, jossa lapset haluavat olla aktiivisina toimijoina elinympäristössään, johon olennaisesti kuuluu myös online-maailma. Eivätkä selfiet ole uusi ilmiö. Ovathan jo suuret taidemaalarit maalanneet omakuvia.

Kuvien avulla kerrotaan omakohtaisesti tärkeistä asioista ja esitetään mielipiteitä. Kuvien julkaisussa ei ole itsessään mitään pahaa. Tehtävämme on opettaa, millaiset kuvat ovat soveliaita ja kenelle ne kannattaa jakaa.

Oppilaiden kanssa olemme toteuttaneet *Mun päivä* -projektin, jossa kuvataan yksi päivä kunkin oppilaan elämästä aamusta iltaan. Tavoitteena on ollut saada oppilaat huomaamaan, että he itse kykenevät kuvia valikoimalla vaikuttamaan siihen, millaisen kuvan he itsestään ja päivästä antavat. Samalla voidaan pohtia esimerkiksi mainoskuvia katselemalla niiden luomaa ihmiskuvaa ja miten ne yrittävät meihin vaikuttaa.

Kun hallitsee välineet ja sisällön, osaa käyttää internetiä tiedon etsimiseen. Lapsella on oikeus tietää, mutta ilman syvällisempää tiedonhaun ja sen tulkinnan osaamista tieto on vaarassa jäädä pinnalliseksi ja Googlen ensimmäisten hakutulosten varaan.

Kuvat ovat oleellinen osa lasten mediaympäristöä, joten on opetettava myös kuvien kriittistä tulkintaa. Kuvien ja videoiden osuus tietovirrassa tuskin tulee vähenemään. Tämän vuoksi perinteisen lukutaidon rinnalla oppilaita tulisi opettaa lukemaan kuvia ja näkemään kuvien taakse. On ymmärrettävä, että kuva on aina vain kuvaajan rajaama hetki elämästä ja video editoimalla aikaan saatu vaikutelma todellisuudesta. On ymmärrettävä myös, että samaa kuvaa voidaan tulkita eri tavoin ja oma tulkinta voi erota toisen tulkinnasta. Samoin itse otettu ja nettiin ladattu kuva voidaan ymmärtää monella tavalla asiayhteydestä riippuen.

Eettinen toiminta verkossa. Monille tykkääjien ja kavereiden määrä sosiaalisessa mediassa on statussymboli: profiili pidetään julkisena tai kavereiksi hyväksytään myös ihmisiä, joita ei tunneta. Tuntemattomien kohdalla kynnyksien torkkujen lateluun on matala – myös aikuisilla. Lapsille on syytä opettaa, että netissä kohdatut nimimerkit ja vieraat ovat oikeita, tuntevia ihmisiä.

Vapaus julkaista netissä on osa demokratiaa ja se mahdollistaa osallistuvan kansalaisuuden. Sosiaalisessa mediassa voi saada tärkeiksi kokemilleen asioille näkyvyyttä. Oman elinpiirin epäkohtia voi tuoda esille esimerkiksi kuvien avulla, mutta tämänkin vapauden mukana tulee vastuu.

Lapsi on opetettava ymmärtämään, että kaikki, mikä on teknisesti mahdollista, ei ole välttämättä sallittua, ja joskus lain mukaan sallituihin asioihin eivät välttämättä ole eettisiä tai suotavia.

Tämä tulee lasten kanssa esille esimerkiksi valokuvien julkaisemisessa: Millaisen kuvan voin julkaista? Saanko ottaa netistä jonkun toisen kuvan ja jakaa sitä eteenpäin? Entä kannattaako kaikkia omia kuviakaan laittaa jakoon? Miltä minusta tuntuisi, jos joku julkaisisi minusta tällaisen kuvan?

Usein aikuiset kokevat mediataitojen opettamisen vaikeana, koska laitteet ja palvelut muuttuvat nopeasti. Tämän osa-alueen taitamiseen ei kuitenkaan tarvita nykyteknologian käyttötaitoja vaan ihan perinteisiä kasvatuksen peruskiviä.

Ikäraajat tuovat oman hankaluutensa sosiaalisen median käytön opetteluun alakoulussa. Useimpien nuorten suosiossa olevien palveluiden ikäraja on 13 vuotta. Netti tarjoaa kuitenkin myös palveluita, jotka on suunnattu nuoremmille ja joissa sosiaalisen median käytön periaatteita voidaan harjoitella. Koulut saattavat myös maksaa oppimisympäristöistä, joissa voidaan julkaista esimerkiksi blogia tai keskustella keskustelupalstoilla.

Keskustelupalstojen ja erilaisten verkossa toimivien äänestystyökalujen käyttö koulussa antaa avaimet suoraan kansalaisvaikuttamiseen ja siksi niiden käyttö koulun yhteisistä asioista päättämiseen on suotavaa. Näiden työkalujen avulla myös luokan hiljaiset ja pidempään asioita pohdiskelevat oppilaat voivat saada äänensä kuulumaan, kun oppilasparlamentti tai -kunta päättää yhteisistä asioista. Kuvien avulla yhteisön tietoisuuteen voidaan tuoda asioita, joihin halutaan muutosta.

Aktiiviseksi kansalaiseksi. Tiivistäisin mediakasvatuksen tavoitteen niin, että median kuluttajat muuttuvat median käyttäjiksi. Passiivinen kuluttaja ajautuu sosiaalisen median valtavirtojen mukana, kun taas käyttäjällä on taito tehdä tietoisia valintoja ja käyttää mediaa hyväkseen omaan elinympäristöönsä vaikuttamiseen. Käyttäjä osaa etsiä tietoa, muodostaa perusteltuja käsityksiä, tehdä harkittuja valintoja ja valita sopivan väylän vaikuttamiseen. Tämä on idealistista, mutta pieni idealismi on vain hyvästä kasvatuksen päämääriä asetettaessa.

Kirjoittajasta

Teemu Korhonen toimii erityisluokan-opettajana. Hän on saanut Aikakausmedian ja Mediakasvatusseuran jakaman Vuoden mediakasvattaja-palkinnon vuonna 2013. Palkinto myönnetään henkilölle, joka on ansioitunut lasten tai nuorten mediakasvatustyössä, medialukutaidon opetuksessa ja erityisesti aikakauslehtien opetuskäytössä.

Vietnamilainen Young Media Club lasten asialla

Young Media Club kerää materiaalia lasten elinoloista syrjäseuduilla ja kertoo lapsen oikeuksista eri välineiden avulla.

03

Lastentalon piha täyttyy sadoista lapsista keskivietnamilaisessa Dong Hoin kaupungissa. Keskipäivän kuumuus on hellittänyt, ja on aika aasialaisten taistelulajien harjoitteluun. Lastentalolla kokoontuu päivittäin erilaisia lasten ja nuorten harrastusryhmiä taiteesta urheiluun.

Lastentalon tiloissa toimii myös yhteiskunnalliseen toimintaan suuntautunut Young Media Club. Sen jäsenet saapuvat viikonlopun kokoukseen polkupyörillä, sähköpolkupyörillä ja mopoilla.

Vuonna 2001 eri puolilla Vietnamia käynnistyneiden Young Media Club -ryhmien tarkoitus on lisätä tietoa lapsen oikeuksista ja lapsiin kohdistuvasta väkivallasta. Plan Suomen vuodesta 2005 tukemissa Quang Bihin mediakerhoissa on 300 jäsentä.

Ryhmällä on neljä perustoimintamuotoa: *Children's Voice* -radio-ohjelma, neljä kertaa vuodessa ilmestyvä lehti, videoiden tekeminen yhteistyössä paikallisen tv-kanavan kanssa sekä omat nettisivut.

12–18-vuotiaiden lasten ryhmä kokoontuu joka toinen viikko ja kesäkaudella viikoittain Lastentalolla. Kerho tekee vierailuja syrjäisille alueille eri puolilla provinssia tutustuakseen lasten tilanteeseen ja kerätäkseen materiaalia mediakanavilleen. Lehden teossa ryhmällä on apunaan ammattitoimittaja, joka tukee toimintaa pääkaupungista Hanoista käsin.

”Kauniita ja merkityksellisiä kuvia”. Keskustelimme ryhmän lehteen tulevista kuvavalinnoista journalistin ammatista haaveilevan 17-vuotiaan **Quỳnhin** kanssa. Lehdessä on pääasiassa maisema- ja henkilökuvia. Kuvituksena käytetään lisäksi lasten piirustuksia. Toimintaa tukevilla aikuisilla on Quỳnhin mukaan keskeinen rooli kuvien valinnassa. Kuvien täytyy hänen mielestään olla kauniita ja merkityksellisiä. Niiden tulee kertoa lasten asemasta yhteisöissä.

Young Media Clubin lehtien kuva- ja värimaailma poikkeaa selvästi suomalaisten lehtien ulkonäöstä. Lehdessä on paljon tekstiä,

03 Tilannekuva Planin lastenhallituksen ja vietnamlaisen Young Media Clubin videokuvauksista. Lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa käsittelevä video löytyy täältä: <http://www.youtube.com/watch?v=7cMH9Raf74>

Kuva: Tiina Salmio / Plan, 2014

04

04 Vietnamilaisen Young Media Clubin toimittamia nuortenlehtiä.

Kuva: Mikko Toivonen / Plan, 2014

voimakkaita värejä sekä ryhmäkuvia lapsista. Quynhin ja muiden ryhmän jäsenten mielestä lapsiin kohdistuvan väkivallan käsittelyssä kuvien valinta on vaikeaa. Aiheen sensitiivisyyden vuoksi lupaa haastateltavilta on usein vaikea saada.

Kansainvälistä yhteistyötä. Planin lastenhallituksen **Dina** ja **Helka** sekä Young Media Clubin **Hương, Hiếu, Hà, Quỳnh, Hoàng, Long, Nhung, Hà** ja **Chung** tekivät yhdessä videokäsikirjoituksen lapsiin kohdistuvasta väkivallasta. Tarinoiden lisäksi he suunnittelivat kuvauspaikat ja kuvakulmat. Videoiden eri episodit käsittelevät lapsityövoiman käyttöä, kiusaamista ja sukupuolesta johtuvaa syrjintää sekä ratkaisuja näihin yleismaailmallisiin ongelmiin. Ryhmien tavoitteena on videota levittämällä lisätä lasten ja aikuisten tietoisuutta lasten oikeuksista sekä kannustaa puuttumaan ja toimimaan niiden puolesta.

Uudet mediat antavat nuorille eri puolilla maailmaa mahdollisuuden oppia yhdessä esimerkiksi kuvavalinnoista, juttuaiheista, värimaailmasta, kuvien käytön eettisyydestä sekä toistensa kotimaissa tapahtuvista asioista. Kielikään ei ole esteenä Google translator -käännösohjelman ansiosta.

Pelissäntöjä nettiin. Suomessa koululaiset saavat tietoa nettiturvallisuudesta monien kanavien kautta. Keskusteltuani Young Media Clubin jäsenten ja toimintaa tukevien aikuisten kanssa vaikuttaa siltä, että siellä nuoret eivät ole kovin valveutuneita erilaisista riskeistä ja nettietiketistä. Vanhemmatkaan eivät ole tietoisia netin eri ulottuvuuksista. Sen vuoksi on tärkeää luoda pelissäntöjä nuorten yhteiselle kommunikoinnille ja toiminnalle netissä. Yhtälailla ohjaavien aikuisten toimintaa tulee seurata ja ohjeistaa.

Ratkaisu ei kuitenkaan ole sosiaalisen median käytön ja yhteydenpidon kieltäminen vaan sekä ohjaavien aikuisten että lasten tietoisuuden lisääminen lastensuojelun riskeistä ja siitä, miten ongelmiin pitää reagoida. Sosiaalinen media nähdään liian usein uhkana eikä mahdollisuutena yhteiselle oppimiselle.

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsilla on oikeus saada tietoa ja oikeus suojeluun. Aikuisten vastuulla on tukea nuoria käyttämään erilaisia medioita vastuullisesti riskit huomioiden. Sosiaalinen media antaa mahdollisuuden kuvien ja tiedon hankintaan, yhteisten ongelmien käsittelyyn ja nuorten välisten ryhmien yhteydenpitoon yli valtio-, kieli- ja kulttuurirajojen.

Kirjoittajasta

YTL **Tiina Salmio** työskentelee Planin kotimaan työn yksikössä ohjelmapäällikkönä vastuualueenaan lasten osallisuus ja mediakasvatus. Aiemmin hän on työskennellyt muun muassa Suomen YK-liitossa ja Turun yliopiston valtiopoliin laitoksella.

Kommentti Planin lastenhallituksen jäseneltä

Lapsen oikeuksista konkreettisesti

Lasten oikeuksien tarkastelu yhdessä vietnamilaisten nuorten kanssa oli avartava kokemus. Young Media Clubin nuoret työskentelivät lapsen oikeuksien sopimuksen ja lapsiin kohdistuvan väkivallan parissa hyvin eri tavoin, kuin mihin me olimme Suomessa tottuneet. Vietnamissa lapsen oikeuksia käsiteltiin konkreettisemmin ja omakohtaisemmin kuin Suomessa. Nuorilla oli myös tapana jakaa eri artikloita neljään ryhmään: lasten koulutukseen, suojeluun, terveydenhuoltoon ja oikeuksiin. Lokerointi vaikutti minusta melkein mahdottomalta tehtävältä.

Vaikka teemojen käsittely yhdessä oli välillä hämmentävää ja jopa outoa, saimme työpajan aikana kuitenkin paljon uusia ideoita ja ajatuksia, siitä miten lapsen oikeudet vaikuttavat lasten jokapäiväiseen elämään ja erilaisia tapoja käsitellä oikeuksia konkreettisemmalla tasolla, joita voimme jakaa Lastenhallituksen kanssa Suomessa.

Vaikka kielimuuri ja kulttuurierot tuottivatkin välillä vaikeuksia, kaiken kaikkiaan työskentely vietnamilaisten nuorten kanssa sujui hyvin. Eniten itseäni häiritsi se, että työpajan rakenne oli kuin opetustilanne, eikä se osallistanut nuoria tarpeeksi. Nuorten mielipiteitä ja ajatuksia ei aina pidetty samanarvoisina kuin aikuisten. Suomessa on totuttu siihen, että jokaisen mielipidettä kuullaan iästä riippumatta, kun taas Vietnamissa asia ei vielä ole näin.

Kirjoittajasta

Helka Kittilä on lukion kolmasluokkalainen ja Planin lastenhallituksen tukijäsen. Hän on toiminut Planin lastenhallituksessa neljä vuotta ja ollut mukana muun muassa koulukiusaamiseen liittyvässä Beat the Violence-kampanjassa.

Mitä näemme kun katsomme kuvaa?

- Osallisuutta ja uusia näkökulmia VTS-menetelmällä

Miten saada lapset kiinnostumaan lapsen oikeuksista meillä ja muualla? Miten innostaa heitä keskustelemaan aiheista, jotka tuntuvat aluksi vierailta tai vaikeilta? Yksi ratkaisu on keskusteleva kuvan tarkastelu eli VTS-menetelmä.

Taide- ja mediakuvat voivat innostaa lapsia keskusteluun lapsen oikeuksista. Hyvä ja osallistava keskustelu kuvista vaikuttaa lapsen oman kriittisen ja luovan ajattelun kehitykseen ja saattaa johtaa jopa asennemuutokseen.

Keskusteleva kuvan tarkastelu eli Visual Thinking Strategies (VTS) on metodi, jossa keskustelu kuvasta tai taideteoksesta etenee tarkan rakenteen mukaan. Rakenteesta huolimatta keskustelu on osallistujien näkökulmasta vapaamuotoista ja luovaa. Ryhmän ohjaaja ei jaa omaa tietämystään tai etsi oikeita vastauksia, vaan kyseessä on vuorovaihteinen keskustelu, jossa ohjaaja on kiinnostunut ryhmäläisten ajatuksista ja pysyy neutraalina arvottamatta vastauksia. Keskustelussa uudet asiat ja oivallukset rakentuvat aiemman kokemuksen ja tietojen pohjalta ja niiden päälle.

Kuvakeskustelun teemat tulevat lapsilta itseltään, mutta onnistuneen keskustelun jälkeen maaperä on varmasti kypsempi myös ohjalle lapsen oikeuksien käsittelylle siihen valituilla menetelmillä.

Kuvia käytetään ajattelun, vuorovaikutustaitojen, kulttuurisen kompetenssin, kielitaidon, kuvanlukutaidon ja oppimisen välineenä. Avainsanat ovat oppijalähtöisyys, avoimien kysymysten käyttö sekä näköhavainnon sanallistaminen. Menetelmä luottaa yksilön näkemiseen, yhdessä näkemiseen ja oppimiseen eikä edellytä ennakkotietoja.

05

05 Kuvassa kuusivuotias Ruby Bridges on matkalla kouluun aikana, jolloin Yhdysvalloissa nousi kansalaisoikeusliike rotuerottelun lopettamiseksi. Norman Rockwell: The Problem We All Live With, 1963.

Printed by permission of the Norman Rockwell Family Agency. Copyright © __the Norman Rockwell Family Entities.

vts-menetelmä

Keskustelevan kuvan tarkastelu eli vts-menetelmä on yhdysvaltalaisen psykologi **Abigail Housenin** ja museokasvattaja **Philip Yenawinen** kehittämä menetelmä visuaalisten taiteiden opetukseen. Se soveltuu museo-opetukseen, pienryhmien käyttöön ja luokkahuone-tilanteeseen. Yhdysvalloissa menetelmä on monen koulun opetusohjelmassa. Sitä käytetään monissa museoissa keskustelun virittäjänä ja opastusmuotona.

06

Kuvatehtävä: Tutkikaa kuvaa vts-menetelmällä. Mikä voisi olla tarina kuvan takana? Kuvan taustatiedot paljastetaan vasta keskustelun jälkeen.

Miten se tapahtuu? Kokoonnutaan pienryhmänä kuvan ääreen esimerkiksi luokassa tai museossa ja tarkastellaan aina yhtä kuvaa kerrallaan. Varmistetaan, että kaikki näkevät kuvan hyvin ja istuvat mukavasti. Ohjaaja on etukäteen valinnut yhden tai muutaman ryhmälle sopivan kuvan. Kuvat valitaan yleisön iän ja kehitysvaiheen mukaan. Niissä on hyvä olla tarinallisuutta ja tapahtumia ja jotain tuttua, yhteys keskustelijoiden omaan elämämpiiriin. Myös kuvien monitulkintaisuus ja pieni arvoituksellisuus on hyvästä. Kuvissa voi olla sekä älyllistä että tunneperäistä haasteellisuutta. Yksi kuvakeskustelu vie helposti 15 minuuttia.

Aloitus: Aluksi annetaan osallistujien tarkastella kuvaa hetki itsekseen hiljaisuudessa.

Kysymys 1: *Mitä tässä kuvassa on meneillään?*

- Aloita kysymällä: Mitä tässä kuvassa on meneillään? Tämä on parempi aloitus kuin vaikkapa kysymys, mitä näet kuvassa. Avoin kysymys innostaa paitsi luettelemaan nähtyä, myös etsimään merkityksiä.

Kuuntelu, tiivistäminen

- Kun oppilas vastaa, kuuntele, mitä hän sanoo, pidä häneen kannustava katsekontakti ja osoita samalla niitä kuvan kohtia, joista

06 Brasilialaiset rauhanturvaajat osallistuvat lasten joulujuhlaan Haitin pääkaupungissa Port-au-Prinssä. Rauhanturvaajat ovat osa YK:n vakautusoperaatiota.

hän tekee huomioita. Sitten tee parafraasi hänen vastauksestaan. Se tarkoittaa, että tiivistät ja toistat vastauksen omin sanoin. Muuta sanoja, mutta säilytä vastauksen ydin, jotta alkuperäinen ajatus säilyy. Älä lisää omia mielipiteitäsi tai tulkintojasi. Hyväksy jokainen kommentti ja näkökulma – jokainen kommentti on yhtä arvokas.

- Tiivistäminen eri sanoin tuo esiin, että olet ymmärtänyt, mitä vastaaja tarkoitti. Vastaaja kokee, että hänen ajatuksensa otettiin vakavasti ja hän tuli kuulluksi. Käytä parafrasissa merkitykseltään tarkkaa sanastoa ja täysiä lauseita. Näin voit myös korostaa rikkaan ja hyvän kielen käyttöä.
- Käytä ehdollista kieltä, kun teet parafrasiasia. Älä esitä kommenttia faktana. Esimerkiksi näin: ”Ehkä tämä voisi olla...”; ”Ehdotat siis, että...”; ”Markun mielestä tämä näyttää autolta...”; ”Yksi vaihtoehto siis olisi, että...”; ”Eli kun katsot kuvan maisemaa, se näyttää mielestäsi uimarannalta...”. On tärkeää, että vastausta ei suoraan pidetä totena vaan korostetaan, että se on mielipide tai tulkinta; siten muutkin uskaltavat ilmaista omia ajatuksiaan.

Kysymys 2: *Mikä kuvassa havaitsemasi saa sinut sanomaan (...)?*

- Kun oppilas kommentoi vaikkapa, että kuva on surullinen, voit esittää tarkentavan lisäkysymyksen: Mikä kuvassa (havaitsemasi) saa sinut sanomaan niin? Tämä saa sanojan etsimään nimenomaan kuvasta perustelun kannalleen. Kun osallistujat ymmärtävät tarkentavan kysymyksen tarkoituksen, voit muuttaa sen sanamuotoa. Kuvan avulla perusteleminen myös karsii mahdolliset asiattomat kommentit.

Kysymys 3: *Mitä vielä voimme löytää?*

- Jotta ylläpidät osallistujien kiinnostuksen, kysy välillä, mitä vielä voimme löytää. Me-muoto korostaa yhteistä katsomishetkeä ja ”löytää” innostaa etsimään asioita vieläkin tarkemmin.

Linkittäminen, yhdistäminen, kehystäminen.

Linkitä ja yhdistele vastauksia ja kommentteja, vaikka ne olisivat keskenään ristiriitaisia. Kun erilaiset tulkinnat kumuloituvat ja rikastuvat edellisten vastausten ansiosta, havainnollista ajatusten kehittymistä ja muuttumista. Näin tehdään keskustelun ”kartta” näkyväksi. Linkittä-mällä löytyy myös yhteisiä ja isompia teemoja ja aihekokonaisuuksia.

Yksittäiset kommentit voi liittää laajempaan asiayhteyteen tai seuraavaan abstraktiotasoon: äiti ja lapsi viittaavat perhesuhteisiin; kissa, koira ja karhu ovat kaikki nisäkkäitä. Muista kuitenkin, että et linkitä ja yhdistä keskustelun lopuksi; lopussa ei tehdä yhteenvedoa keskustelusta. Tämä menetelmä ei etsi ”oikeita” vastauksia vaan kannustaa tulkintaan.

Jokaisen osallistujan tulee tuntee, että hänen vastauksensa on kuultu ja käsitelty ja että se on osaltaan rakentamassa ryhmän yhteistä tulkintaa ja ohjaamassa sitä eteenpäin. Tavoitteena on, että osallistuja tuntee itsensä mahdollisimman taitavaksi.

Jos joku kysyy sinulta hyvin tarkan kysymyksen, voit aluksi ohjata voimneko vastata tähän katsomalla kuvaa? Tai osoittaa kysymyksen koko ryhmälle: mikähän tähän voisi olla vastauksena, tietääkö joku? Jos vain sinä tiedät vastauksen, voit sen kertoa, mutta kerro samalla, mistä olet tiedon itse saanut. Keskustelunne jälkeen ryhmäläiset voivat innostua etsimään tietoa kuvasta tai sen tekijästä eri lähteistä.

Ryhmässä keskusteleminen ja eri mieltä oleminen kehittää ryhmäläisten keskustelu- ja väittelytaitoja ja kriittistä ajattelua. Vertaisryhmässä oppiminen tapahtuu tehokkaasti. Menetelmässä innostetaan ajattelemaan itse – ei lopettamaan etsimistä, kun luultu ”oikea” vastaus tai tulkintatapa on löytynyt.

Keskustelun lopetus. Kiitä ryhmäläisiä osallistumisesta ja mielenkiintoisesta keskustelusta, mutta älä tee lopputiivistystä. Uskalla jättää tulkinta avoimeksi. Luokahuoneessa tai museossa voitte palata kuvaan myöhemmin uudelleen ja käsitellä sitä erityisesti lapsen oikeuksien näkökulmasta.

Tiivistetyt ohjeet vetäjälle

Kuvan tarkastelu hiljaisuudessa. Käytetään aluksi hetki aikaa hiljaisuudessa ja katsotaan tätä kuvaa.

Kolme kysymystä

- Mitä tässä kuvassa on meneillään?
- Mitä sellaista näet (kuvassa), joka saa sinut sanomaan niin (...)?
- Mitä vielä voimme löytää?

Osoita tarkasti kommentoijan tarkoittamaa kohtaa ja toista kuulemasi omin sanoin (parafrasi)

Pysy neutraalina (älä osoita erityistä intoa, jos joku vastaa, kuten ”toivot” tai kuten on ”oikein”)

Tee joka kommenttiin parafrasi

- Linkitä
- Käytä ehdollista kieltä (”tämä voisi olla henkilön äiti”)
- Kehystä: liitä laajempaan kokonaisuuteen, osoita, millaisen ajattelun kautta puhuja päätyi mielipiteeseensä tai kommenttiinsa

Lopeta keskustelu kiittämällä ryhmääsi, älä pyri johtopäätöksiin

Lähteet

Visual Thinking Strategies -organisaation verkkosivut: www.vtshome.org sekä www.vtsweb.org

Yenawine, P. (2013). Visual Thinking Strategies. Using Art to Deepen Learning Across School Disciplines. Harvard Education Press.

Kirjoittajasta

FM **Satu Itkonen** on kirjoittanut satoja artikkeleita sekä 14 taidekirjaa, joista viisi selkokielellä. Hän on työskennellyt museopedagogina taidemuseoissa ja useissa tehtävissä kuvataiteen kentällä. Hän toimii vapaana taidearvostelijana, tietokirjailijana, museopedagogina ja kouluttajana sekä erilaisten taidekasvatushankkeiden parissa. Itkosen erityisen kiinnostuksen kohteena ovat taiteesta kirjoittaminen ja puhuminen sekä taiteen saavutettavuus ja sen soveltava käyttö. Hän on kouluttanut taidekuvan käyttämisen menetelmiä sosiaali-, terveys- sekä taide- ja opetusaloilla.

07

Lapsen oikeudet media- ja taidekuvissa -työpajat

Lapsen oikeudet media- ja taidekuvissa -hankkeessa lisättiin lasten ymmärrystä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksesta sekä kehitettiin 3.-4.-luokkalaisten medialukutaitoa kouluissa ja museoissa toteutettujen työpajojen avulla.

Plan Suomen lapsen oikeuksien lähettiläs vieraili ensin kuudessa alakoululuokassa Helsingissä, Tampereella ja Lappeenrannassa. Kahden oppitunnin työpajassa lähettiläs käsitteli YK:n lapsen oikeuksien sopimusta toiminnallisten tehtävien ja mediakuvien avulla. Lapset pohtivat muun muassa, minkälaista elämää lapset viettävät eri puolilla maailmaa, mitä lapsen oikeudet ovat ja miten lapsi saa oman äänensä kuuluviin.

Toinen työpaja pidettiin yhteistyökumppaneiden kanssa mediainstituutissa Tampereella, Suomen valokuvataiteen museossa Helsingissä sekä Etelä-Karjalan taidemuseossa Lappeenrannassa.

Museoissa oppilaat tutustuivat lähettilään, museopedagogin ja taide- tai mediakasvattajan johdolla museoiden näyttelyihin ja osallistuivat työpajoihin, joissa hyödynnettiin Visual Thinking Strategies (VTS) -metodia. Metodissa keskeistä on antaa kaikille mahdollisuus kertoa kuvista oma mielipide tai havainto vapaasti ja arvottomasti. Työpajoissa valokuvattiin, muokattiin kuvia sekä toteutettiin yhteisötaideteos yhdistellen kuva-, sana- ja mediataidetta.

Työpajat toteutettiin keväällä 2014.

08

Etelä-Karjalan taidemuseon työpaja Lappeenrannassa

Etelä-Karjalan taidemuseossa oppilaat osallistuvat Viestejä verkkoon -kulttuuripolkuun. Työpajoissa tutkittiin taidekuvien ja VTS-menetelmän avulla lapsen oikeutta omaan mielipiteeseen sekä harjoiteltiin oman mielipiteen ilmaisua verkkoympäristössä ja tekemällä yhteisötaideteos yhdistellen kuva-, sana- ja mediataidetta.

”Parhainta oli, kun taideteokset olivat niin hienoja.”

Viestejä verkkoon -työpajan teemaksi valittiin yksi keskeinen lapsen oikeus, oikeus mielipiteeseen. Museokäynti jaettiin kahteen osaan. Ensimmäisen puolen tunnin ajan lapset esittivät näyttelyn opastuskierroksella ajatuksiaan seitsemästä ennalta valitusta teoksesta tai teosarjasta. Näyttelykierroksella hyödynnettiin VTS-menetelmää. Lisäksi lapset etsivät teoksista yhteyksiä lapsen oikeuksiin.

Toisen puolituntisen aikana lapset jakautuivat kahteen työpajaan, joissa lähetettiin viestejä kalaverkkoon ja sähköiseen verkkoon. Molempiin verkkoihin tehtiin yhteisöllinen taideteos. Taideteokset edustivat

09

08 Lapset kirjoittivat kalaverkkoon viestejä tärkeistä asioista.

Kuva: Christina Nenonen

09 Oppilaiden elämän tärkeistä asioista koostettu sanapilvi, eli wordle.

10 Koulussa oppilaat miettivät, miten lapsen oikeudet näkyivät kuvissa.

Kuva: Christina Nenonen

10

Kirjoittajista

Amanuenssi **Mona Taipale** toimii alue- ja yleisötyöstä vastaavana amanuenssina Etelä-Karjalan taidemuseossa Lappeenrannassa.

Riikka Tidenberg toimii varhaiskasvatuksen mediapedagogina Saimaan mediakeskuksessa Lappeenrannassa.

Luokanopettaja **Tiina Timperi** työskentelee Kimpisen koulussa. Hän on Lappeenrannan museoiden asiakasraadin jäsen.

kuva-, sana-, media- ja elokuvataidetta. Tehtävänantona oli kertoa mielipide näyttelystä, mitä jäi mieleen ja miksi. Kaikki lapset osallistuivat molempiin työpajoihin.

Kalaverkkotyöpaja. Kalaverkkotyöpajaan virittäydyttiin tutulla rikkinäinen puhelin -leikillä. Leikin avulla pohdittiin viestin vastaanottamista, ymmärtämistä, tulkittamista ja muuttumista matkalla. Leikin jälkeen lapsille jaettiin kynät ja paperit, joihin he kirjoittivat nimettöminä, mitä heidän mielestään jokaisella maailman lapsella tulisi olla.

Paperit rullattiin ja kiinnitettiin ikkunan eteen kalaverkkoon.

Verkkoon tarttui näyttelyn aikana koko ajan lisää ”kaloja” eli oppilaiden viestejä. Siitä muotoutui yhteisötaideteos, josta tuli osa näyttelyä.

Viesteistä tehtiin jälkikäteen sanapilvi, wordle, joka julkaistiin Saimaan mediakeskuksen koordinoiman Molla-hankkeen sivuilla.

Lapsen elämän tärkeimmiksi asioiksi sanapilvessä nousivat koti, perhe, läheiset ihmiset, ruoka ja juoma sekä koulunkäynti.

Elokuvatyöpaja sähköiseen verkkoon. Saimaan mediakeskus toi työpajaan taulutietokoneet, joihin lapset kirjoittivat, mitä heille jäi näyttelystä mieleen ja miksi. Lapsille annettiin aikaa valita näyttelystä teos tai teema, joka herätti heissä ajatuksia. Henkilökohtaiset mielipiteet kirjoitettiin nimettöminä. Kirjoituksista koostettiin kaikkien työpajaan osallistuneiden luokkien yhteinen elokuva, joka on nähtävissä Molla-hankkeen sivuilla. Lapset valitsivat itse tekstinsä taustavärin ja tekstimallin. Median yhteisöllinen luonne innosti, lapset halusivat välittää mielipiteensä taiteilijoille, perheilleen ja kavereilleen.

Koululaisen ja opettajan näkökulma. Palautekyselyn mukaan Kimpisen koulun neljäsluokkalaisille jäivät mieleen kauniit taideteokset, mielipiteiden kirjoittaminen niistä sekä tehtävä, jossa sai pohtia, mitä kaikilla maailman lapsilla tulisi olla. Työpajan jälkeen lapset jatkoivat teeman käsittelyä koulussa. Yksi oppilaista oli hankkinut oma-aloitteisesti lisätietoa Planin toiminnasta:

”Opin, että lapsen oikeudet ja olosuhteet joissain maissa ovat huomattavasti paremmat kuin meillä. Ero voi olla valtava.”

Opettajan näkökulmasta kuvat rikastuttavat opetusta ja havainnollistavat käsiteltäviä asioita. Kuvaa voi käyttää keskustelun avaajana, ja ne auttavat myös käsittelemään tunteita. Lapsen oikeuksia voi olla helpompi käsitellä dokumentaarisen mediakuvan kuin taidekuvan kautta. Taidekuva taas voi tuoda uusia näkökulmia, avartaa ajattelua ja antaa mielikuvitukselle tilaa.

Lappeenrannan Viestejä verkkoon -työpajan toteuttivat Etelä-Karjalan taidemuseo, Lappeenrannan kaupungin kasvatus- ja opetustoimen alainen Saimaan mediakeskus sekä Etelä-Karjalan lastenkulttuurikeskus Metku, yhteistyössä Plan Suomen lapsen oikeuksien lähettilään kanssa.

11

12

Mediamuseo Rupriikin työpaja Tampereella

Mediamuseo Rupriikin työpajassa alakoulu-
laiset kertasivat lapsen oikeuksia ja tutustuivat
vanhoihin valokuviin. Kuvista keskusteltiin
yhdessä vts-menetelmän avulla. Keskustelun
jälkeen lapset päästivät luovuutensa valloilleen
kuvia muokkaamalla.

Museovierailun alussa tutkimme vanhoja kameroita ja mietimme valo-
kuvaamisen muutosta. Puhuimme siitä, miten kuvaaminen ja kuvien
jakaminen on helpottunut verrattuna nykykoululaisten vanhempien
lapsuuteen. Työpajoihin osallistui kuusi alakoulun luokkaa ensimmäi-
sistä luokista neljänsiin luokkiin.

vts-keskustelua varten olimme valinneet kuvia tamperelaisen
Vapriikin kuva-arkiston avoimesta *Siiri*-tietokannasta. Kuvissa oli
alakouluikäisiä lapsia ja tunnistettavia tilanteita, yhteyksiä lasten
oikeuksiin ja tarinallisuutta (kuva 12).

11 J. Yliruusi: Ensimmäinen perhe Hervannassa, 1973,
Vapriikin kuva-arkisto

13

14

15

Oppilaat tekivät tarkkoja havaintoja ja löysivät kuvasta perusteluja ajattelunsa tueksi. Opettajien antamassa palautteessa vts-menetelmää kiitettiin siitä, että jokainen lapsi tuli huomioituksi ja sai osallistua keskusteluun omalla tavallaan. Erityisesti pojat olivat innostuneita kuvista ja keskustelusta.

Työskentelyn aikana tuli esiin, että käytetyissä kuvissa tytöt olivat usein passiivisia tai auttajia. Pojat kuvattiin persoonallisempina toimijoina. Kuvavalinnoissa tulisikin kiinnittää huomiota moninaisuuteen esimerkiksi siinä, miten sukupuolet esitetään.

Keskustelun kohteiksi valituista kuvista tehtiin A3-kokoiset kopiot, joista värit ja joitain yksityiskohtia oli poistettu (kuva 16). Lasten tehtävänä oli lisätä itsensä mukaan kuvaan (kuva 15). Sitä sai muutenkin muuttaa ja värittää (kuva 13). Ohjaaja kannusti lapsia miettimään, mitä he itse tekevät kuvassa ja miten se muuttaa tilannetta. Työskentelyn aikana aikuiset kiertelivät oppilaiden apuna.

Planin lapsen oikeuksien lähettiläs kyseli oppilailta, mitä ajatuksia kuvat herättivät lapsen oikeuksista.

Yllättäen aika monet lasten tulkinnat olivat väkivaltaisia. Lapset saattoivat esimerkiksi piirtää itsensä ase kädessä ampumaan muita kuvan henkilöitä. Opettajat suhtautuivat näihin piirroksiin vaihtelevasti. Yhden mielestä lapset käsittelivät mediassa näkemäänsä piirtämällä. Toinen opettaja kielsi ampumiskuvat, joten lapset muuttivat niitä.

Työpajan loppuksi katseltiin yhdessä lasten tekemiä kuvia ja alkuperäisiä arkistokuvia (kuva 14). Tässä vaiheessa vastasimme lasten kysymyksiin kuvista sen, mitä pystyimme kuvatietojen perusteella kertomaan. Teimme myös arvauksia ja päätelmiä kuvista jatkaen keskustelutapaa, jossa jokainen voi tehdä avoimeksi jääviä tulkintoja näkemästään. Oli tärkeää erotella päätelmät ja tiedot toisistaan.

Oli mukavaa huomata, miten jokainen museovierailun vaihe herätti vilkasta keskustelua. Menetelmä sopii hyvin lapsilähtöiseen opetuksen suunnitteluun, koska keskustelu etenee oppilaiden impulsien mukaan ja paljastaa hyvin heidän kiinnostuksenkohteitaan sekä tietoja ja taitoja, joiden varaan oppimista voi rakentaa.

Mukana työpajassa olivat opettajien, oppilaiden ja kirjoittajan lisäksi lapsen oikeuksien lähettiläitä sekä kuvataiteilija **Pauliina Pesonen**. Vierailun suunnitteluun ja järjestämiseen osallistui myös Rupriikin tutkija **Outi Penninkangas**.

Kirjoittajasta

Museolehtori, FM, KK **Mari Jalkanen** työskentelee kulttuurikasvatuksen ja museopedagogiikan parissa kulttuurikasvatussyksikkö TAITESSA, joka osallistuu Tampereen museoiden yleisötyön kehittämiseen ja tuottaa Taidekaari-kulttuurikasvatusohjelmaa.

16

Suomen valokuva- taiteen museon työpaja Helsingissä

Suomen valokuvataiteen museon työpajassa tutustuttiin museon näyttelyihin ja kokoelmakuviin vts-menetelmän avulla. Työpajoissa tutkittiin lapsen oikeuksia valokuvaustehtävien kautta.

Työpajan aluksi tutustuttiin vts-metodin avulla Valokuvataiteen museon kokoelmakuviin. Kuvaesimerkit oli valittu *Kuvia kaikille* -sivustolta, joka pohjautuu museolle lahjoitettuun *Uusi Suomi* -lehden kokoelmaan. Kaikki sivuston kuvaesimerkit ovat ajalta 1950–1963. Sivuston kuvien yksityinen käyttö sekä käyttö esimerkiksi opetuksen tarpeisiin on vapaata.

vts-metodin avulla oppilaita houkuteltiin pohtimaan lapsen oikeuksien toteutumista. Kuvavalinnat oli tehty aikuisten vastuun näkökulmasta ja niissä korostettiin lapsen etua ja oikeuksia. Samalla alkuperäinen kuvanottotilanne 1950-luvulla vertautui oppilaiden omiin tulkintoihin ja nykyiseen elinpiiriin.

”Hei, toi on epäkohteliasta koska kahdella on hattu päässä eikä ruokapöydässä saa olla hattua!”

Valokuvaus-työpaja. Kvantarkastelun jälkeen oppilaat jaettiin kolmen tai neljän hengen pienryhmiin. Jokainen ryhmä sai yhden kameran. Kuvaustehtävä eli lapsen oikeuksien artikla valittiin sattumanvaraisesti. Kuvauspaikkana oli museon näyttely, aula ja Kaapelitehtaan ympäristö.

Oppilaat lavastivat ja roolittivat tilanteita, joissa heille arvottu lapsen oikeus toteutui tai tilanteita, joissa oikeus ei toteutunut. Kuvamisessa pyrittiin yksinkertaiseen ilmaisuun, jossa toiminta ja tunnelma olivat keskiössä.

Jokainen ryhmä valitsi yhden kuvan loppukeskusteluun. Pienryhmän jäsenet keskustelivat yhdessä siitä, mikä kuva parhaiten viesti oikeuden sisällön. Ryhmätyöskentely havainnollisti, että lopputulos, valokuva, voi olla monen eri ihmisen valintojen ja tekojen tulos.

Kaksi ryhmää työskenteli lapsen oikeuksien 19. artiklan parissa: lapsia tulee suojella väkivallalta ja hyväksikäytöltä. Molemmat ryhmät ratkaisivat kuvaustehtävän lavastamalla epäkohdan, jonka artikla pyrkii

17

18

19

20

17 Vuonna 1955 Helsingin kansakoulujen ruokailussa siirryttiin uuteen vaiheeseen. Ruokalista alettiin suunnitella kahdeksi viikoksi eteenpäin, ja aterialla tarjottiin lämpimän ruuan lisäksi kaksi desiä maitoa ja pala kovaa leipää.

Valokuvaaja tuntematon / Suomen valokuvataiteen museo / Alma Media / Uuden Suomen kokoelma

18-21 Kuvat: Virve Laustela / Suomen valokuvataiteen museo

21

estämään. Lähderannan koulun oppilaiden kuvassa väkivaltaa symboloi pelkkä nyrkki (kuva 21). Snellmanin ala-asteen oppilaat esittivät kuvassa tilanteen, jossa yksi oppilas on uhkaajan, toinen uhrin roolissa.

Alakouluikäiset ymmärtävät jo täysin, että kuvat vaikuttavat välittämällä tunnelman, joka vaikuttaa katsojaan. He osaavat kuvaajina vedota tunteisiin asettamalla katsoja avuntarvitsijan asemaan (kuva 20).

Useat artikkelit osoittautuivat vaikeiksi kuvauskohteiksi. Miten valokuvataiteen sopimus, oikeus tai valtio? Mitä tarkoittaa lapsen edun mukaisesti? Kuvaamista ja roolitusta helpotettiin kiinnittämällä huomiota tekemistä kuvaaviin sanoihin kuten suojella, huolehtia ja auttaa. Miten ilmentää näitä tekoja ja tai niiden puuttumista? (Kuva 18) Löytyisikö lähettyviltä vaikkapa esine, jolla voisi suojata?

Kirjoittajista

Valokuvaaja, työpajaohjaaja **Lotta Djup-sund**, työpajaohjaaja **Laura Porola** ja yleisötyövastaava **Erja Salo** työskentelevät Suomen valokuvataiteen museossa.

Kysymyksiä työpajan loppukesustelun tueksi:

Mitä kuvassa tapahtuu ja mihin lapsen oikeuteen se liittyy?
Miten kuvauspaikkaan päädyttiin? Minkälaista tunnelmaa tavoitettiin?
Mikä oli vaikeaa? Mitä opittiin?

Katsomme kuvia, katsomme itseämme

- Kuvat kulttuurisessa kontekstissa

Kuvien kriittisen tarkastelemisen tavoitteena on kasvattaa globaaleja kansalaisia, jotka asettavat itsensä ja maailmansa alttiiksi kysymyksille ja ovat kiinnostuneita muidenkin ihmisten elämästä.

Kun opetamme kriittistä kykyä tulkita, analysoida ja reagoida visuaalisen kulttuurin kuviin, autamme oppilaita samalla ymmärtämään omaa arkeaan ja toisten elämää perusteellisemmin. Tässä mielessä kuvien tarkastelemisen tavoitteena on kasvattaa avoimia, itsekriittisiä ja muista kiinnostuneita globaaleja kansalaisia.

Yksi tapa aloittaa on tarkastella, miten menneisyys muovaa tämänhetkisiä tapojamme nähdä maailma ja miten kuvat vaikuttavat kaikkeen siihen, minkä keskellä elämme – niin aineelliseen ympäristöön kuin symbolisiin merkitysjärjestelmiin. Kuvien ja itsemme katsomisen tavat kumpuavat arkielämän kulttuurisista olosuhteista. Kaikina aikoina ja kunkin ajan olosuhteissa luodaan, opitaan ja asetetaan kiistanalaiseksi merkityksiä ja identiteettejä. Kuvat eivät synny tyhjiössä, vaan ne ovat sidoksissa menneisyyteen, nykyhetkeen ja tulevaisuuteen.

Kuvat auttavat ymmärtämään keitä olemme.

Visuaalisen kuvaston runsaus erilaisissa globaaleissa asiayhteyksissä vaikuttaa syvästi kokemukseemme nykymaailmassa. Maarajojen yli virtaa kuvia, jotka välittävät tietoa, tarjoavat mielihyvää sekä synnyttävät, vahvistavat ja haastavat arvoja ja uskomuksia. Ne vaikuttavat yksilöiden identiteetteihin ja yksilöiden välisiin valtasuhteisiin.

Ymmärrämme kuvien kautta, keitä olemme ja miten näemme toiset, koska meillä on taipumus visualisoida itsemme ja muut kuvina mielikuvituksessamme. Yhtäältä nämä kuvat kantavat omia, valmiiksi luotuja merkityksiään, kun ne virtaavat mieliimme. Toisaalta tiedotamattamme opimme etsimään merkityksiä ympärillämme olevista kuvista ja tulkitsemaan niitä (Sturken & Cartwright, 2009). Näihin merkityksiin kuuluvat muun muassa huomiot etnisyydestä, rodusta*, kansallisuudesta, kansalaisuudesta ja niin edelleen. Median ja mainonnan luomat stereotyyppiset visuaaliset representaatiot eivät ainoastaan

*Artikkeli on alun perin englanninkielinen, ja termi *rotu* (*race*) viittaa tässä pohjoisamerikkalaisiin mediaa ja kulttuuria koskeviin teorioihin. Englanninkielistä käsitettä *race* käytetään usein eri tavalla kuin vastaavaa suomenkielistä käsitettä *rotu*; suomalaisessa tutkimuksessa termiä pyritään usein välttämään tai se sijoitetaan lainausmerkkeihin.

22

Kuvatehtävä: Mitä asioita tunnistatte kuvasta? Mikä voisi olla taideteoksen kuvien luoma tarina? Miksi kuva on maalattu yleiselle paikalle? Mitä sillä halutaan viestittää? Minkä lapsen oikeuden voisitte liittää kuvaan tai sen luomaan viestiin?

”esitä” jo olemassa olevaa maailmaa; ne muovaavat ja rajoittavat mielikuvia maailmasta ja ovat olennainen osa itse identiteettiä (Tavin, 2009).

Disney stereotyyppiset kuvat. Arkielämässä visuaalinen kulttuuri tuottaa tärkeitä oppimiskokemuksia lapsille ja nuorille. Esimerkiksi tietyt animaatioelokuvista ja televisio-ohjelmista peräisin olevat stereotyyppiset kuvat vaikuttavat nyky-yhteiskuntaan rakentamalla normatiivista ”visiota” maailmasta. Organisaatiot, jotka tuottavat, levittävät ja säätelevät suurta osaa nyky-yhteiskunnan populaarista, visuaalisesta kuvastosta, ovat kaupallisia instituutioita, kuten Disney, joilla on käytettävissään rahaa, kulttuuripääomaa ja viestintäkanavia. Niiden intressinä on voiton maksimoiminen.

Disneyn ja muiden kaupallisten toimijoiden tuottamat kuvat vetoavat moniin meistä mutkikkaan, tunteisiin vaikuttavan prosessin kautta, jossa peilaamme uskomuksiamme, arvojamme, toiveitamme ja odotuksiamme mielihyvän ja merkityksen valtapiirissä. Vaikka identiteetit ovat aina moniulotteisia ja riippuvaisia lukuisista tekijöistä, niitä

22 Kuva katutaide-työstä, jossa yhdistetään mediasta tuttuja hahmoja ja logoja.

Kuva: Denis Gradel

rajoittavat käytettävissä olevat kielelliset koodit, kulttuuriset merkit ja representaatiot. Nämä koodit, merkit ja representaatiot saattavat edistää tai tukea ennakkoluuloja, rajoittaa tiettyjä sosiaalisia intressejä ja estää mahdollisuuksia toimintaan (Tavin & Anderson, 2003).

Esimerkki hallitsevasta rotua ja etnisyyttä koskevasta diskurssista voidaan nähdä Disneyn animaatioelokuvien ihmis- ja eläinluonneh-dinnoissa sekä ”kaukomaiden” ja ei-läntisten kulttuurien kuvauksissa. Ei-valkoiset ihmishahmot esiintyvät toistuvasti toiseuden stereo-tyyppisinä representaatioina ja ovat usein alempiarvoisia, groteskeja, väkivaltaisia ja häikäilemättömiä. Tumma iho merkitsee yleensä synkkiä aikeita.

Esimerkiksi edelleen suositussa elokuvassa *Aladdin* (1992) sankarilla on vaalea iho ja länsimaalaiset kasvopiirteet ja hän puhuu yleis-kielistä amerikanenglantia, kun taas *toisilla* ”arabi”-henkilöhahmoilla on tumma iho, liioitellut kasvopiirteet ja puheessaan vahva aksentti. Disneyn elokuvamusiikin sanoituksen mukaan Lähi-itä on ”barbaari-nen, mutta hei, se on koti” (Clements & Musker, 1993). Monet Disneyn animaatioelokuvat sijoittuvat vaarallisina ja eksoottisina kuvattuihin maihin, joissa *toiset* kulttuurit näyttävät viljeileviä ja alikehittyneinä (ks. esim. *Tarzan* (1999) ja *Viidakkokirja* (1967)).

Kaikki tämä vastaa hallitsevia diskurssikäytäntöjä, joissa valkoinen läntinen kulttuuri edustaa ”järjestystä, rationaalisuutta ja itsehillintää [ja ei-läntinen kulttuuri ja ei-valkoihoisuus] merkitsevät kaaosta, irrationaalisuutta, väkivaltaa ja itsesääätelyn luhistumista” (Kincheloe & Steinberg, 1998, s. 5).

Vaarana yksinkertaistaminen. Kun tarkastelemme suhdettamme kuviin ja erityisesti kun tutkimme identiteetin rakentumista stereotyyppisten kuvien kautta, vaarana on, että yksinkertaistamme liikaa tai liioittelemme tiettyjen kuvien vaikutusta ihmisten elämään. Pelkästään se, että kuva on stereotyyppinen, ei tarkoita, etteivät omat kiinnostuksen kohteemme, uskomuksemme, tarinamme ja motiivimme vaikuttaisi suhteeseemme tähän kuvaan.

Erityisesti joissakin kasvatuksellisissa yhteyksissä esiintyy taipumusta redusoida kaikki kuvat joko negatiiviseksi ideologiseksi järjestelmäksi, joka väijyy pahaa-aavistamattomia yksilöitä, tai harmittomaksi viihteen ja fantasian foorumiksi, joka vain heijastelee sitä, mitä ihmiset toivovat.

Loppujen lopuksi ei auta, että kuvia koskevat keskustelut ja kuvien tunnevaikutus ihmisiin typistetään ennalta arvattavaksi sääntökokoelmaksi tai yksinkertaiseksi vastakkainasetteluksi ideologian ja toiveiden välillä.

Kuvien käsittelyä monien näkökulmien kautta.

Koska suhteemme kuviin, myös stereotyyppisiin, on monimutkainen, on parhaimmillaan riittämätöntä ja pahimmillaan vastuutonta kertoa oppilaille, mitä niistä tulisi ajatella. Se kuuluu perinteisen

opettaja-auktoriteetin logiikkaan, jossa kasvattaja kertoo kiistämättömiä totuuksia, jotka pyyhkäisevät pois oppilaiden mutkikkaan suhteen visuaaliseen kulttuuriin. Sen sijaan kasvattajat voisivat miettiä, miten kuvia voi käsitellä eri näkökulmien, erilaisten tulkintojen kautta sekä tuottamalla niitä itse merkityksellisellä tavalla. Eräällä tavalla tämä voidaan nähdä ”kontekstuaalisena harjoituksena, jossa ollaan valmiita ottamaan riski luomalla yhteyksiä, vetämällä rajoja ja kartoittamalla ilmaisia eri alueiden, diskurssien ja käytäntöjen välillä, jotta nähdään, mikä toimii, sekä teoreettisesti että poliittisesti” (Grossberg, 1994, s. 18).

Hyvänä alkuna voisimme kysyä sekä opettajilta että oppilailta, mille kuville tällä hetkellä altistumme visuaalisessa kulttuurissa. Sen jälkeen voisimme kysyä: Miksi olemme kiinnostuneita tietynlaisista kuvista, minkälainen side meillä on niihin? Miksi jotkut kuvat tuntuvat meistä merkityksellisemmiltä kuin toiset? Mitä opimme näistä kuvista? Mitä kuvat eivät opeta? Saavatko nämä kuvat aikaan tai merkitsevätkö ne meille tiettyä elämäntapaa tai tunnetta? Saavatko nämä kuvat meissä liikkeelle toiveita, suuttumusta tai mielihyvää? Ilmentävätkö nämä kuvat mielestämme seksistisiä, rasistisia, vammattomuuden normia vahvistavia ja yhteiskuntaluokkaa koskevia intressejä? Mitkä ovat ne historialliset olosuhteet, joissa näitä kuvia toteutetaan ja hallitaan? Miten valtaa näytetään tai minkälaisia merkityksiä se saa näissä kuvissa (Tavin 2003)?

Kun tarkastellaan tiettyä kuvaa tai kuvaryhmää, voisimme kysyä oppilailta: Mikä on tämän kuvan pääajatus? Miten kuvan osa-alueet muodostavat pääajatuksen? Oletko nähnyt tämän kuvan tai jonkin osan siitä aikaisemmin? Jos olet, missä? Mistä se muistuttaa sinua? Mitä muita kuvia, ääniä ja hajuja se tuo mieleesi? Mitä tämä kuva kertoo maailmasta ja siitä, miten koet maailman? Edustaako se joitakin toiveita, uskomuksia, fantasioita tai pelkoja? Miten ryhmiä ja yksilöitä esitetään tässä kuvassa? Mitä kysymyksiä tämä kuva herättää? (Tavin, 2002)

Lähteet

- Clements, R., & Musker, J. (Ohjaajat). (1993). *Aladdin*. United States: Buena Vista Home Video.
- Grossberg, L. (1994). Introduction: Bringin' it all back home—Pedagogy and cultural studies. Teoksessa H. Giroux & P. McLaren (toim.), *Between borders: Pedagogy and the politics of cultural studies* (s. 1-25). New York: Routledge.
- Kincheloe, J., & Steinberg, S. (1998). Addressing the crisis of whiteness: Reconfiguring white identity in a pedagogy of whiteness. Teoksessa J. Kincheloe, S. Steinberg, N. Rodriguez, & R. Chennault (toim.). *White reign: Deploying whiteness in America* (s. 4-29). New York: St. Martin's Press.
- Sturken, M. & Cartwright, L. (2009). *Practices of looking: An introduction to visual culture*. Oxford, U.K: Oxford University Press.
- Tavin, K. (2009). Engaging visuality: Developing a university course on visual culture. *The International Journal of the Arts in Society*, 4(3), 115-123.
- Tavin, K. (2003). Wrestling with angels, searching for ghosts: Toward a critical pedagogy of visual culture. *Studies in Art Education*, 44(3), 197-213.
- Tavin, K., & Anderson, D. (2003). Teaching (popular) visual culture: Deconstructing Disney in the elementary art classroom. *Art Education*, 56(3), 21-23 & 32-35.
- Tavin, K. (2002). Engaging advertisements: Looking for meaning in and through art education. *Visual Arts Research*, 28(2), 38-47.

Kirjoittajasta

Kevin Tavin on kansainvälisen taidekasvatuksen professori Aalto yliopistossa. Tavinin tämänhetkinen tutkimus keskittyy visuaaliseen kulttuuriin, pohjoismaiseen taidekasvatukseen, kriittiseen pedagogiaan, kulttuuri- ja mediatutkimukseen sekä psykoanalyttiseen teoriaan.

Lasten kuvat oppimisympäristönä lapsille ja aikuisille

23 Pusaboon Chiabchalard (4 v., Thaimaa): Kesäni, 2005. Lasten ja nuorten taidekeskuksen säätiön arkisto, Hyvinkää.

24 Plan Thaimaan organisoimaan Children's Day -juhlaan osallistui yli 700 lasta ja heidän vanhempansa. Monet heistä eivät olleet aiemmin osallistuneet juhlaan, koska heillä ei ollut varaa matkustaa paikan päälle.

Kuva: Plan / Pattapong Polek, 2014

Kuvatehtävä: Katsokaa aukeaman kuvia. Mitä asioita näette kuvissa? Mitä kuvissa mielestänne tapahtuu? Millainen tunnelma kuvissa on? Mikä tunnelman saa aikaan? Mitkä asiat kuvissa ovat tuttuja? Mitä eroja ja yhtäläisyyksiä näette kuvissa? Onko kuvissa mielestänne jotain outoa? Mitkä lasten oikeudet toteutuvat kuvien lasten elämässä? Piirtäkää kuva omasta lempileikistänne.

Lasten tekemiä kuvia voi tarkastella aivan kuten aikuistenkin.

My summer- eli Kesäni-nimisen kuvan on liiduilla ja peiteväreillä paperille tehnyt neljävuotias thaimaalainen **Pusaboon Chiabchalard** vuonna 2005. Iloinen kuva on viesti siitä, että Pusaboon elämässä on toteutunut lapsen oikeuksien artikla 31: ”Lapsella on oikeus lepoon, leikkiin ja vapaa-aikaan sekä taide- ja kulttuurielämään”. Lapsen riemusta saada leikkiä kertoo myös valokuva, jossa tyttö puhalttaa saippuakuplia ystäviensä kanssa Planin järjestämässä Lasten päivä-tapahtumassa pohjoisthaimalaisessa kaupungissa.

On tärkeää saada iloisia lasten tekemiä ja heistä otettuja kuvia myös niiltä alueilta, joilla lapsien elinolosuhteet ovat puutteelliset ja joissa heidän oikeuksiaan poljetaan. Ne kertovat siitä, että kaikkialla maailmassa olosuhteista riippumatta lapset iloitsevat leikeistä. Leikki kuuluu lapsena olemiseen. Siihen kuuluu myös se, että lapset tekevät kuvia itselleen merkityksellisistä asioista.

24

Joskus kuvat ja leikit voivat kertoa raadollisesta arkipäivästä, toisinaan taas mielikuvituksellisesta haavemaailmasta. Taide ja leikki tarjoavat mahdollisuuden käyttää mielikuvitusta, johon jokaisella lapsella on oikeus. Leikki, taide ja mielikuvitus ovat myös olennainen osa oppimista.

Lasten tekemät kuvat tarjoavat mielenkiintoisen oppimisympäristön myös muille kuin tekijöille itselleen. Siinä missä aikuisten tekemien kuvien, kuten taide-, mainos- ja uutiskuvien, myös lasten kuvien esteettisiä ominaisuuksia, visuaalista muotoa ja rakennetta sekä sisältöjä voidaan ja on kiinnostavaa tutkia. Aikuisten kuvien tavoin lastenkin kuvia voi ja tulisi tarkastella kriittisesti ja olla tietoinen niihin vaikuttavista tekijöistä.

Usein lasten kuvia pidetään aikuisten kuvia ”autenttisempina”, mutta myös lapset pyrkivät kuvia tehdessään tietoisesti johonkin. Heidän kuvissaan sattumalla on kuitenkin suurempi rooli kuin harjaantuneiden ja koulutettujen aikuisten tekemissä kuvissa. Sattumasta huolimatta tai ehkäpä juuri sen vuoksi lasten teoksia on kiinnostavaa tutkia yksilöllisinä teoksina. Kuvissa on informaatioita sekä lasten kuvallisesta ilmaisusta että maailmasta, jossa kuvien tekijät elävät.

Kuvia lasten maailman samanlaisuuksista ja erilaisuuksista. Suurin osa lasten tekemistä kuvista on esittäviä, ja sitä niiltä usein odotetaan. Esittävyys takia kuvat nähdään usein viesteinä lasten elämästä. Liian pitkälle meneviä tulkintoja yksilön elämästä olisi kuitenkin varottava, jos kuvan ja sen tekijän taustoja ei tunneta. Yleisellä tasolla kuvista voi kuitenkin saada paljon tietoa. Eri puolilla maailmaa tehdyt kuvat kertovat, kuinka lasten maailma on yhtäältä samanlaista: kaikkialla maailmassa lapset elävät jonkinlaisessa perheyhteisössä, asuvat jossain, ruokailevat, tekevät arjen askareita, leikkivät ja opettelevat uusia asioita. Toisaalta kuvista näkee, kuinka tavat vaihtelevat kulttuurisista, yhteiskunnallisista ja luonnonolosuhteista riippuen.

Kuvista tunnistetaan ensin tuttuja asioita. Jos kuvan aihepiiri on peräisin vieraasta kulttuurista, saatetaan kuvasta tehdä tulkintoja, jotka eivät täsmää tekijän lähtökohtien kanssa. Ihmettely ja ajatusten vaihto kuvien äärellä on erinomainen lähtökohta tiedon hankinnalle ja oppimiselle, kuten esimerkiksi lasten aseman ja oikeuksien tarkastelulle. Sekä kuvien estetiikan että sisältöjen samankaltaisuuksien ja erilaisuuksien esille tuominen kasvattavat ymmärrystä.

Lasten kuvat kertovat yhteisön arvoista. Taiteella on tutkimusten mukaan ollut ja on edelleen merkitystä niin yhteisöille kuin yksilöillekin maailmassa selviämisen kannalta. Taiteen tekeminen on niin ajallisesti kuin maantieteellisestikin universaalia, ihmislajille tyypillistä käyttäytymistä. On myös havaittu, että kuvan tekemisen kehitysvaiheissa on selvää yhteneväisyyttä kulttuurista riippumatta. Taiteen ja kuvien sisältö ja rooli ovat taas hyvin kulttuurisidonnaisia. Ne ovat osa sosiaalista ja yhteisöllistä toimintaa.

Lasten ja nuorten taiteen arkisto

Artikkelin kuvat ovat hyvinkääläisen Lasten ja nuorten taidekeskuksen säätiön kansainvälisestä lasten ja nuorten taiteen arkistosta. Arkistossa on noin 130 maasta lähes 100 000 3–18-vuotiaiden lasten tekemää piirustusta, maalausta, grafiikanteosta sekä joitakin valokuvia ja digitaalisessa muodossa olevia kuvia ja videoita. Laaja arkisto on karttunut kansainvälisistä lasten ja nuorten taiteen näyttelyistä, joita Hyvinkäällä on järjestetty vuodesta 1971 lähtien. Näyttelyiden perustajalla, taiteilijalla ja taideopettajalla **Eino Vesalainen** (1923–2010) näki taiteen lasten ja nuorten kansainvälisen ystävyyden ja vuorovaikutuksen välineenä. Kuvat eri puolilta maailmaa mitkä erilaisimmista aiheista sekä erilaiset kuvalliset tulkinnot samasta aiheesta tarjoavat monipuolisen materiaalin kasvattaa ymmärrystä lasten ja nuorten elämästä eri puolilla maailmaa.

Yhteisöltä saadusta palautteesta riippuu, millaisia kuvia lapsi tekee ja millaisia kuvia hän oppii arvostamaan ja pitämään kauniina. Kuten kaikki kasvatustoiminta taidekasvatuskin palvelee tietyn yhteisön ihanteiden ja tavoitteiden saavuttamista. Lasten kuvat kertovat heihin suunnatun taidekasvatuksen ja taidekäsitusten luonteesta. Kuvantekijöinä lapset ovat samalla tavoin riippuvaisia aikuisista kuin muidenkin asioiden oppimisessa. Aikuiset luovat edellytykset tehdä kuvia; mitä välineitä ja materiaaleja on käytössä sekä miten työskentelyä ohjataan. Joissakin kulttuureissa on autoritaarisempi, perinteitä kunnioittavampi ja teknistä taitavuutta korostava taidekasvatusperinne. Toisaalla korostetaan lasten omaa ilmaisua. Myös se näkyy lasten toiminnassa, jos kuvien tekemistä ei arvosteta.

Viimeisen sadan vuoden aikana räjähdysmäisesti kasvanut kuvallinen viestintä sekä uudet tavat ja välineet nähdä, tehdä, käyttää ja välittää kuvia vaativat taide- ja mediakasvatukselta jatkuvaa ajan seuraamista. Median vaikutus lapsien kuvan tekemiseen kasvaa jatkuvasti varsinkin kehittyneissä maissa mutta myös kehittyvissä maissa. Lapset käyttävät yhä enemmän mediassa esiintyviä globaaleja kuvateemoja. Taiteen ja kuvien maailma on samalla myös demokratisoitunut, sillä yhä suuremmalla määrällä ihmisiä on mahdollisuus tehdä ja käyttää kuvia. Oppimisen, opiskelun ja kasvatuksen paikkoja eivät ole ainoastaan viralliset kasvatusinstituutiot ja kodit, vaan mitä erilaisimmat vapaa-ajan ympäristöt sekä verkossa että reaali maailmassa. Lapsetkaan eivät ole vain kuvallisen median kuluttajia vaan myös sisällön tuottajia.

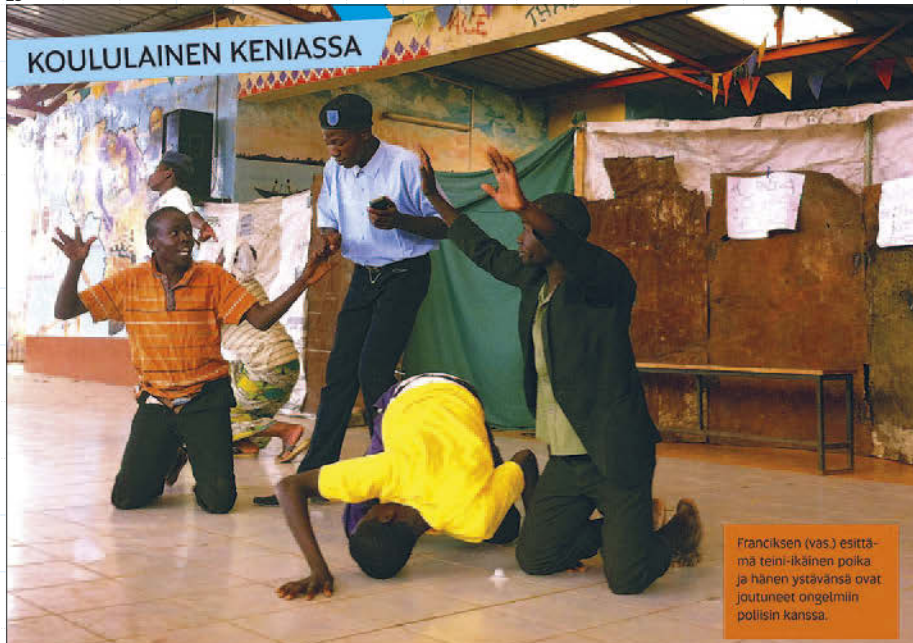
Kirjoittajasta

Päivi Venäläinen on filosofian maisteri taidekasvatuksen oppiaineesta ja luokanopettajankoulutuksen saanut kasvatustieteen maisteri. Venäläinen on työskennellyt museopedagogisissa tehtävissä Valtion taidemuseossa, kulttuurikasvatushankkeissa sekä Aalto-yliopistossa tutkijana ja tuntiopettajana opetusalanäänä museo- ja näyttelypedagogiikka. Tällä hetkellä hän on tuottajana Lasten ja nuorten taidekeskuksen säätiössä ja tekee väitöskirjaa taidekasvatuksen oppiaineeseen Jyväskylän yliopistoon aiheesta nykyaikaisen oppimisen ympäristönä.

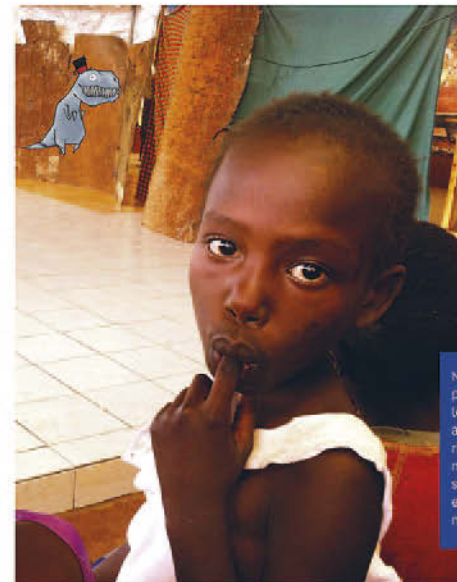
Koululainen-lehden artikkelin kuvat tulkinna kohteena

Mitä kenialaisesta slummista kertovan lehtiartikkelin kuvat kertovat? Miten lapsille voidaan opettaa kriittistä kuvan tulkintaa?

25

Franciksen (vas.) esittämä teini-ikäinen poika ja hänen ystävänsä ovat joutuneet ongelmiin poliisin kanssa.

Elämää slummissa

Näyttelemisen ja rap-musiikki herättävät ihmiset auttamaan slummin asukkaita.

Teksti ja kuvat: Suvimarja Vuontela

Francis Ashoro on 18-vuotias slummialueen kasvatti. Hän asuu Afrikan yhdessä suurimmista slummeista, Kawangaressa. Alue sijaitsee Kenian pääkaupungissa, Nairobissa. Elämä puolen miljoonan ihmisen asuttamalla alueella on ajoittain rankkaa. Vesijohdot eivät toimi päivittäin ja juomavesi on kallista.

Monilla slummin lapsilla ei ole varaa käydä koulua, koska useat heistä elävät alle eurolla päivässä. Franciksen elämään on mahtunut niin perhehuolia, huonoa seuraa kuin aikuistumistakin.

Yleisön lapset seuraavat näytelmää tarkkaavaisina loppuun asti.

Liittyminen paikalliseen näytelmäkerhoon antoi Francikselle hyviä ystäviä ja kasvatti hänen itseluottamustaan. Nyt hän haluaa kertoa muille elämästään.

Uusia ystäviä

Francis asui isoäitinsä kanssa Nairobien ulkopuolella sijaitsevassa kylässä 12-vuotiaaksi asti. Isoäidin menehdyttyä pojan täytyi muuttaa Nairobiin asumaan isänsä kanssa. Sopeutuminen uuteen elämään pääkaupungissa ei ollut helppoa. Isällä ei ollut tarpeeksi aikaa pojalleen ja tämä tutustui alueen kovanaamoihin.

Huonon seurun myötä Franciksen koulunkäynnistä tuli rikkonaista. Elämä sai uuden suunnan hänen ollessaan 14-vuotias. Francis tutustui uusiin ystäviin, joiden ansiosta hän alkoi ymmärtää, ettei elämässä pääse eteenpäin ilman koulusta saatua tietoa.

Uusien ystävien myötä Francis myös liittyi paikalliseen näytelmäkerhoon. Nyt hän on 30-henkisen teatteriryh-

män aktiivinen jäsen ja ryhmäläisten epävirallinen johtaja. Hän käy säännöllisesti harjoituksissa ja ottaa vastuuta ryhmän jäsenistä. Francis laulamista ja huolehtii, että kaikki harjoitukset sujuvat ajoissa harjoitustiloihin ja esityksiin. Ajoittain nuorempi ryhmäläinen saattaa myös pyytää Francis-ta välittämään ryhmänsä johtamista, jota ei itse uskalla kertoa.

Treenit aloitetaan

Kawangaren kouluissa näytelmien tekemistä tai kuvaamista teatterikerho antaa lapsille mahdollisuuden olla luovia ja rohkeita omat tarinansa. Ryhmänsä johtaminen on ilia paikalle saapuu myös syli-ikäisiä sisarusia ja isoveljen- ja sisarpoika-

Kuvatehtävä: Mitä kuvissa on meneillään? Miksi juuri nämä kuvat on valittu tähän artikkeliin? Mitä yksityiskohtia löydätte kuvista? Mitä asioita kuvien ulkopuolelle on mahdollisesti jäänyt? Ottakaa pienryhmissä tilannekuvia, joissa esitätte hetkiä erilaisista tilanteista. Katsokaa kuvia ja keskustelkaa, käykö niistä ilmi kuvaamanne tilanne?

25 Toimittaja/kuvaaja Suvimarja Vuontela: Elämää slummissa, Koululainen nro 10/2013

Näytelmä kertoi lasten ja nuorten ajasta. Kuvassa slummin asukkaat ottavat iltoitan vastaan poliitikon, joka lupaa hoitaa heidän asiansa kuntoon.

Näytelmäkerho kokoontuu viikoittain Kawangaren slummissa, jossa kaikki ryhmän jäsenet asuvat. Harjoitukset alkavat alkulämmittelyllä, kuten hipalla. Tämän jälkeen ryhmä alkaa yhdessä ideoida näytelmää. Ryhmänvetäjä rohkaisee kaikkia ryhmäläisiä kertomaan omat tarinansa. Yleensä näytelmän aiheet liittyvätkin lasten elämään, kuten koulunkäyntiin tai perhe-suhteisiin.

Näytelmäkerho on harjoitellut koko kevään näytelmää, jota he nyt esittävät paikallisilla alueilla. Tavoitteena on kerätä esiintymisillä tarpeeksi rahaa, jotta ryhmä voi vuokrata keskustan ammattiteatterin omaa esitystään varten.

Haaveena opiskelu

Näytelmäkerhon myötä kasvaneen itseluottamuksen ansiosta Francis nauttii nykyään lavalle astumisesta. Hän haluaa kertoa muille elämästään slummissa. Hän toivoo, että saisi näyttelmissään ja itesanoittamallaan rap-musiikilla muut ihmiset auttamaan slummin asukkaita ja arvostamaan omaa elämäänsä.

Francis lähettää terveisiä myös Koululaisen lukijoille:
– Älä ikinä lopeta unelmoimista. Varsinkin, kun olet nuori, unelmoi ja tee asioita unelmasi eteen, jotta läheisesi voivat olla ylpeitä sinusta.

Francisen oma unelma on päästä yliopistoon opiskelemaan musiikkia ja tehdä oma musiikkivideo. [K](#)

Koululainen-lehti raportoi Nairobin Kawangare-slummin asukkaiden elämästä. Juttu kertoo taidekasvatuksen positiivisesta voimasta, ja valokuvat havainnollistavat näytelmäkerhon esitystä ja sen yleisöä. Valokuvat paljastavat lukemattoman määrän yksityiskohtia, joiden kuvailuun kuluisi hyvin tuhat sanaa. Informatiivisuudestaan huolimatta valokuva ei koskaan ole läpikuultava ikkuna todellisuuteen vaan representaatio, valikoitunut ja väritynyt esitys maailmasta. Valokuvien äärellä on syytä pohtia esimerkiksi sitä, miksi kuvat on valittu julkaistaviksi ja millaisena ne esittävät maailman. Valokuvien kriittinen tulkinta, kuten kuvien merkitysten erittely ja kyseenalaistaminen, on medialukutaitoa.

Medialukutaidon ydinalueina pidetään oppilaan kykyä ymmärtää medioiden tuotantoa ja tulkita mediaesityksiä kuten valokuvia kriittisesti sekä ilmaista itseään medioilla. Nämä alueet tosin kietoutuvat usein toisiinsa. Esimerkiksi kriittiset tulkintataidot luovat edellytyksiä myös valokuvata tavoitteellisesti eli tuottaa tiettyjä kuvallisia merkityksiä. Valokuvien merkityksiä ei tosin voi täysin kontrolloida, sillä merkitysten muodostumiseen vaikuttaa myös kuvankatsoja ja hänen taustansa sekä tulkintatilanne. Medialukutaitoon liitetäänkin yleensä myös yleisöjen tulkintatapojen tuntemus.

Valokuvalla taipumus yleistää. Arkisesti kriittisyys mielletään monesti vastahankaiseksi suhtautumistavaksi. Varsinkin niin sanottuun kriittiseen pedagogiikkaan nojaavat ajattelijat ovat kuitenkin korostaneet, että kriittisyys ei ole vain asioiden kyseenalaistamista ja arvottamista. Kriittisyyteen kuuluu olennaisesti uusien ideoiden tuottaminen ja pyrkimys positiiviseen muutokseen, kuten oikeudenmukaisempaan ja solidaarisempaan yhteiskuntaan.

Suvimarja Vuontelan Kenia-reportaasi *Koululaisessa* on oiva vastapaino yhteiskuntamme uutiskerronnalle, jossa enimmäkseen raportoidaan ikäviä uutisia. ”Elämää slummissa” -juttu nostaa esille näytelmäkerhon yksilöä eheyttävän potentiaalain ja tarjoaa lukijoille idean siitä, miten slummien nykytilanteesta voidaan edetä kohti eettisesti kestävämpää tulevaisuutta.

Koululaisen jutussa on valokuva näytelmän kohtauksesta, jossa teini-ikäiset pojat ovat joutuneet ongelmiin poliisin kanssa. Kohtauksen näyttelyminen tarjoaa esiintyjille ja yleisölle mahdollisuuden analysoida tällaisia tilanteita turvallisessa ympäristössä. Kriittinen kuvankatsoja kysyy silti, viestiikö valokuva totuudellisesti ja millaisen näkemyksen se välittää slummin elämästä. Kun valokuvaan on valittu poliisikohtaus kaikista mahdollisista muista vaihtoehdoista, se voi piilevästi vahvistaa näkemystä, että slummien elämää luonnehtivat erityisesti yhteenotot poliisien kanssa. Kriittistä tulkintamista on oivaltaa, millaisia stereotyyppioita tai esimerkiksi myyttejä valokuvat luovat tai vahvistavat. Jutun pienikokoinen valokuva näytelmän kohtauksesta, jossa poliitikon muutoslupaukset otetaan vastaan iloiten, tarjoaa valoisamman näkemyksen slummielämästä.

Valokuva on metonymia: se esittää ajallisesta ja tilallisesta kokonaisuudesta vain suppean osan, joka saattaa kuitenkin alkaa edustaa koko kokonaisuutta, esimerkiksi poliisikohtaus slummien asukkaiden elämää yleensä.

Alakoululaisia voi herätellä valokuvien metonyymiseen luonteseen esimerkiksi siten, että poliisikohtausvalokuvan katselun jälkeen lapset näyttelevät ja valokuvaavat oman elämänsä konfliktitilanteita. *Koululaisen* lukija saattaisikin samaistua juttuun paremmin, jos siinä esitettäisiin poliisikohtauksen sijasta esimerkiksi riitatilanne vanhempien kanssa edellyttäen, että sellainen on näytelmässä.

”Poliitikon lupaukset” -valokuvaa voisi kriittisesti tutkia oppilaiden kanssa siten, että lapsetideoivat ja näyttelevät elämäntilanteita, joissa he ovat iloiten ottaneet vastaan jonkin asian tai ihmisen. Erilaisten tilanteiden keksiminen voi tuottaa lapsille ymmärryksen siitä, että jokainen julkaistu valokuva on ainoastaan yksi mahdollinen valinta kertoa elämästä. Lapset voivat myös ideoida ja valokuvata elämäänsä liittyviä näyteltyjä tilanteita, joissa he toimivat viisaasti vaikkapa kunnioittamalla entistäkin enemmän toisten lasten kulttuuria.

Toisenlaisten toimintatapojen keksimiseen liittyvät tehtävät voivat toistuessaan kehittää oppilaissa tavan pohtia eettisempiä vaihtoehtoja ja osallistua muutoksen luomiseen – eli kasvattaa heitä kohti kriittisyyden uudistavaa puolta. Tällaiset tehtävät voivat myös luoda lapsille monipuolisemman ja syvällisemmän näkemyksen maailmasta. Vaihtoehtojen toimintatapojen oivaltaminen voi puolestaan edellyttää esimerkiksi tietoa lapsen oikeuksista ja muista kulttuureista. Media-lukutaidon opettaminen ei siis ole muusta kasvatuksesta irrallinen tiedon ja taidon saareke.

Ulkopuolinen katsoja. ”Elämää slummissa” -jutussa on valokuvia myös näytelmän yleisöstä. Kuvien kokonaisuus viestii visuaalisesti, että näytelmällä on arvoa niin esiintyjille kuin yleisöille. Aloitussivulla on valokuva lapsista, jotka seuraavat näytelmää lattialla maaten. Kriittinen kuvantulkitsija tarkastelee, miten lapset on kuvattu. Valittu otos esittää heidät kiinnostuneena ja tarkkaavaisena yleisönä. Toisaalta, kun lapset on valokuvattu takaapäin ja ylhäältä alaspäin, kuva näyttää heidät tilanteesta ulkopuolisen aikuisen näkökulmasta.

Valokuvan ilmaisukielen ja sisältöjen erittelyn lisäksi kriittinen tulkinta on kyseenalaistamista: onko mielekäs esittää lapset tästä näkökulmasta kyseisessä julkaisuyhteydessä? Lasten tasolta ja heidän joukostaan valokuvaaminen saattaisi välittää osuvammin lasten kokemuksen yleisönä olemisesta. Kriittistä tulkittamista voi harjoitella myös yrittämällä valokuvata toisenlaisia kuvia jo julkaistuista mediakuvista.

Valokuva lapsiyleisöstä tuottaa kuvankatsojille tunteen vieraudesta myös sikäli, että lapset ovat kasvottomia. Myös poliitikkokohtauskuvassa näyttelijät ilmenevät kasvottomana ihmismassana: vaikka esiintyjien kasvot ovat paikoin kameraa kohti, pieni valokuva tekee kasvojen havaitsemisen vaikeaksi.

Miksi näissä kahdessa otoksessa Kawangaren asukkaat esitetään etäisenä ja vieraana ihmisjoukkona? Kyseessä voi olla tahaton valinta. Toisinaan voi myös olla eettisesti oikeutettua jättää ihmiset tunnistamattomiksi esimerkiksi, kun kuvan aihe on arkaluontoinen.

Siinä missä teksti vetoaa lukijan ajatuksiin ja tunteisiin, valokuvien visuaalinen kieli ei kosketa, vaan jättää katsojan ulkopuoliseksi. Kriittinen tulkinta on myös ristiriitaisen kerronnan oivaltamista.

Sanaton viestintä osana kuvanlukemista. *Koululaisen* jutussa on puolivartalokuva valkoiseen mekkoon pukeutuneesta tytöstä. Kun tätä otosta vertaa esimerkiksi maassa makaaviin lapsiin, on helppo huomata, miten suora katse kameraan tuottaa meille kuvankatsojille vahvan yhteyden tunteen valokuvattuun. Tytön paljas, viaton katse herättää myötätuntoa ja voi siten saada lukijan eläytymään tarinaan.

Valokuvien kriittisiin tulkintataitoihin sisältyy kyky tajuta valokuvattujen ihmisten sanaton viestintää, katseita ja elekieltä. Alakoululaiset voivat opetella elekielen merkityksiä vaikkapa siten, että he asettuvat samaan asentoon ja ottavat vastaavan ilmeen kuin valokuvassa. Kun samanaikaisesti pohditaan esimerkiksi, miltä tuntuu silloin, kun sormi on mennyt suuhun, lapset voivat oman kokemuksensa pohjalta oivaltaa elekielen merkityksiä.

Samoilla ilmeillä ja eleillä voi olla erilaisia merkityksiä eri tilanteissa. Esimerkiksi valkoiseen mekkoon pukeutunut, sorme imevä tyttö saattaa toisenlaisessa julkaisuyhteydessä herättää seksuaalisia miellehtymisiä aikuiskatsojissa. Jos lapset matkivat aikuisyleisöille suunnattuja valokuvia tuntematta niiden mahdollisia merkityksiä, he voivat tajuamattaan visuaalisesti viestiä vaikkapa olevansa seksuaalisesti kypsempinä, kuin mitä he tosiasiallisesti ovat. Kun lapset ja nuoret julkaisevat kuviaan esimerkiksi sosiaalisessa mediassa, valokuvien kriittiset tulkintataidot ovat voimavara. Toisaalta, jos kasvattajana puhuu kuvallisesta seksuaalisesta kerronnasta vaikkapa juuri koulu-tiensä aloittaneelle lapselle, voi keskustelu tuottaa pikemminkin hämmennystä ja pelkoja kuin johtaa kriittiseen ajatteluun. Mediakasvattaja tarvitsee siis valppautta ja tietoa siitä, milloin on sopiva aika puhua lapsille ja nuorille erilaisista elämänilmiöistä.

Lämmin kiitos Suvimarja Vuontelalle, joka antoi juttunsa kriittisen tulkinna analyysiesimerkiksi!

Kirjoittajasta

Freelance-valokuvaaja, FT, **Mari Pieni-mäki** on mediakasvatuksen yliopistonlehtori (ma.) Tampereen yliopistossa. Pienimäen väitöskirjan *Valokuvien kriittinen tulkintaminen medialukutaitona ja lajityypittely sen kehittäjänä* (2013) on julkaissut Suomen valokuvataiteen museo. Tohtorin tutkinnon hän on suorittanut Jyväskylän yliopistossa nykykulttuurin tutkimuksen oppiaineeseen ja maisteriopinnot taidekasvatukseen.

Lähteet

- Aittola, T.; Eskola, J. & Suoranta, J. (2007). "Johdanto". Teoksessa Aittola, T.; Eskola, J. & Suoranta, J. (toim.), *Kriittisen pedagogiikan kysymyksiä*. (s. 5–8) Tampere: Tampereen yliopiston kasvatustieteen laitos.
- Buckingham, D. (2003). *Media education. Literacy, learning and contemporary culture*. Cambridge: Polity Press.
- Kress, G. & van Leeuwen, T. (1996). *Reading images. The grammar of visual design*. London: Routledge.
- Pienimäki, M. (2013). *Valokuvien kriittinen tulkintaminen medialukutaitona ja lajityypittely sen kehittäjänä*. Kuvista sanoin 12. Helsinki: Suomen valokuvataiteen museo.

Lapset uutiskuvissa

26 Toimittaja Pauliina Grönholm, kuvaaja Mika Ranta: Suomi pihtailee hoidossa, Helsingin Sanomat 29.4.2013

Lapset ja nuoret tulevat kuvatuiksi mediassa joskus yhteyksissä, jotka eivät suoraan liity heidän elämänpiirinsä. Tällaisissa jutuissa he ovat eräänlaisia arjen esimerkkejä.

On lämmin huhtikuinen sunnuntaipäivä. Terveysaseman päivystyksessä ei ensin näy ketään. Olemme kuvaajan kanssa tulleet Kirkkonummelle tekemään päivystävän lääkärin haastattelua *Helsingin Sanomien* uutiseen, joka kertoo terveydenhuoltoon käytettävistä varoista.

Olen edellisenä päivänä soittanut yli kahteenkymmeneen paikkaan etsiessäni sopivaa lääkäriä haastatteluun. Aikataulu on tiukka. Juttu on menossa seuraavan päivän lehteen.

Kyseessä on pääuutinen ja se tarvitsee myös kuvan, jossa lääkäri tutkisi potilasta. Kuva, jossa oikeasti tapahtuu jotain, on aina parempi kuin pönöttävä kuva lääkäristä. Odotamme, että päivystykseen tulisi potilaita ja toivomme, että joku heistä suostuu kuvaan.

Tilanne on varsin tyypillinen esimerkki arkisesta uutistyylistä. Haastatteluista ja kuvaamisesta pyritään sopimaan etukäteen, mutta aina siihen ei ole mahdollisuutta.

Hetken kuluttua sisään astuu kaksi perhettä. Yhden perheen vanhemmilla on flunssaa sairastava kaksivuotias poika. Toisen perheen kuusivuotias poika puolestaan on loukannut itsensä pudottuaan puusta.

Huokaisemme helpotuksesta, ainakin tänne joku tulee. Selitämme perheille juttuaiheen. Molempien perheiden vanhemmat antavat luvan haastatteluun ja kuvaan. Itse lapsilta emme tule kysyneeksi.

Me toimittajat olemme hyvin tietoisia siitä, että kun menemme haastattelemaan lapsia ja nuoria esimerkiksi koulussa, tarvitsemme siihen vanhemman luvan. Harvemmin tulemme kuitenkaan ajatelleeksi, että lapset ja nuoret tulevat kuvatuiksi myös jutuissa, joiden aiheet eivät suoraan liity heidän elämänpiirinsä.

Tällaisissa jutuissa lapset ja nuoret ovat eräänlaisia arjen esimerkkejä. Hyvin usein tällöin kuitenkin unohtuu, että nekin muokkaavat käsitystä siitä, miten lapset ja nuoret mediassa esiintyvät.

Vaikka esimerkissämme vanhemmat olivat kuvaustilanteessa läsnä ja antoivat luvan kuvaamiseen, emme tulleet kysyneeksi lapsilta,

Kuvatehtävä: Lukekaa artikkeli ja miettikää, miten lapsen oikeudet näkyvät toimittajan ja kuvaajan työssä? Millä tavoin toimittajat ja kuvaajat voivat edistää lasten oikeuksien toteutumista? Katsokaa artikkelin kuvaa, mitä siinä tapahtuu? Onko kuva todentuntuinen? Mitä kuvattava lapsi mahdollisesti ajattelee kuvasta?

	Helsingin	Uusimaa	Ulkomailla
↑	5.23	4.51	3.56
↓	21.14	21.42	22.27

KOTIMAA

MIKA RANTA HS

Kirkkonummen terveyskeskuksessa päivystänyt Jan Parkki ompeli tikit kuusivuotiaan Sebastian Mäkelän kylkeen. Mäkelä oli pudonnut puusta. Vieressä lohdutti äiti Hanna Pokki.

Suomi pihtailee hoidossa

Terveydenhuoltoon panostetaan Suomessa vähemmän kuin läntisissä naapurimaissa

Terveydenhuollon kustannukset ovat Suomessa keskiarvon alapuolella. Kuntien on kilpailtava lääkäreistä palkoilla, tutkimusprofessori linjaa.

Päivi Punkka HS
Pauliina Grönholm HS

SUOMI pihtailee terveydenhuoltoon käytettäviä rahoja. Tältä näyttävät ainakin OECD-maiden tuoreet vertailut, joissa Suomi jää selvästi alle keskiarvon monella mittarilla.

Bruttokansantuotteesta Suomi käytti vuonna 2010 terveyspalveluihin 8,9 prosenttia. Osuus jää alle OECD-maiden keskiarvon ja jälkeä naapurimaista. Myös Yhdysvaltain dollareissa mitattuna Suomen terveydenhuoltopanostus asukasta kohden on keskikasta, 3 251 dollaria eli noin 2 500 euroa vuosittain.

"Meillä terveydenhoitohenkilöstön suhteellinen palkkataso on kansainvälisesti verrattuna

alhainen", toteaa Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimusprofessori Markku Pekurinen.

Hän arvioi, että kustannuksiin vaikuttaa myös se, että ainakin Suomen erikoissairaanhoido on tehokasta.

SAMALLA Suomen kuntien terveyskeskukset painivat jatkuvan lääkäripulan kanssa.

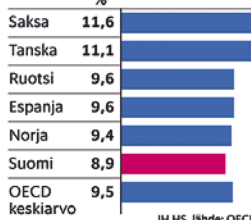
Pohjoinen hyvinvointivaltio roikkuu listan häntäpäässä siinä, paljonko lääkäreitä toimii ammatissa suhteutettuna väestöön.

Tuhatta asukasta kohden Suomessa varsinaista potilastyötä tekee 2,7 lääkärinä. 27 maan vertailussa Suomi on sijalla 20. Lasketatavat vaihtelevat, mutta tilastojen mukaan vähemmän lääkäreitä on esimerkiksi Yhdysvalloissa, Sloveniassa, Puolassa ja Etelä-Koreassa.

Lääkäriinotkeudet saaneita on OECD-maista yhdeksänneksi eniten. Pekurinen muistuttaa, että lääkäreitä on nyt enemmän

Terveydenhuolto

Terveydenhuollon osuus bkt:sta %

kuin koskaan. Koulutusmäärät eivät lääkäripulaa ratkaise.

"Kyse on siitä, miten lääkärin sijoittuvat: ovatko he terveyskeskuksissa, yksityisillä, lääketeollisuudessa tai täysin muulla alalla", Pekurinen sanoo.

KIRKKONUMMEN terveyskeskuksessa päivystysvuorossa sunnun-

taina potilaita vastaanottanut Jan Parkki on työskennellyt lääkärityöntekijänä Attendon keikkalääkärinä kymmenen vuotta.

Toiselta koulutukseltaan Parkki on tuotantotalouden diplomi-insinööri. Päivätyönään hän toimii osakkaana terveysalan konsultointiyrityksessä.

"Itseäni kiinnostaa kliinistä puolta enemmän tutkimus ja kehittämispuoli, mutta haluan myös pitää ammattitaitoani tällä saralla yllä", Parkki kertoo.

Kirkkonummi on Parkin mielestä potilasmäärältään siedettävä. Kahdentoista tunnin päivystysvuoronsa aikana hän vastaanottaa noin 50 potilasta.

"Sellaisen määrän yksi lääkäri pystyy hoitamaan siten, että hoito on laadukasta."

LÄÄKÄRILIITON toiminnanjohtaja Heikki Pälvö ymmärtää, miksi yksityiset lääkäriasemat houkuttelevat ammattilaisia.

Terveyskeskuslääkäreiden po-

tilasvastuu on valtava, eivätkä resurssit kasva samaan tahtiin kaupungin kanssa. Oman työn hallinta ja joustavat työajat houkuttelevat.

Perusterveydenhuollon liikku- mavarana pitäisi hänen mukaansa lisätä niin, että lääkäri voisi työskennellä julkisessa palveluntuotannossa myös yksityisen yhtiön kautta tai suoraan ammatinharjoittajana.

Parkki näkee ongelman organisaatiossa.

"Kunnissa on paljon ammattitaitoista väkeä, mutta johtamisessa voisi oppia haakea esimerkiksi insinööripuolelta. Lääkärikoulutuksen saanut ei ole välttämättä paras johtamaan."

THL:n Pekurinen neuvoo kuntia katsomaan peiliin ja miettimään, mikä lääkäreitä vieraannuttaa. Ainakin palkoilla joudutaan kilpailemaan.

"Se on normaaliin, nykyiseen talousjärjestykseen kuuluva asia."

haluavatko he tällaisessa tilanteessa tulla kuvatuksi lehteen. Kaksivuotias ei ehkä olisi osannut itse omasta puolestaan sitä kertoa. Kuusivuotias sen sijaan kyllä.

Jälkeenpäin mietin, etten varmasti itse olisi halunnut itkuista kuvaani ikuistettavaksi. Lapset jäävät myös varsinaisessa jutussa ilman ääntä.

Ikäkysymykset aiheuttavat päänvaivaa. Useilla mediataloilla on ohjeet siitä, miten lapsia ja nuoria käsitellään. Lisäksi journalistin ohjeissa on liuta eettisiä ohjeistuksia esimerkiksi kuvan julkaisusta. Ohjeet pätevät niin aikuisiin kuin lapsiin ja nuoriin.

Ohjeista huolimatta erityisesti lasten ja nuorten haastattelemisen aiheuttaa jatkuvasti toimituksille päänvaivaa. Vastakkain ovat toisaalta tiedonsaantioikeus ja sananvapaus ja toisaalta yksilön suoja.

Lasten edun tulisi painaa vaakakupissa aina eniten. Näin todetaan Suomenkin ratifioimassa kansainvälisessä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa.

Toimittajien on kuitenkin käytännössä vaikea tietää, kenellä kulloinkin on oikeus määrittää lapsen etu. Minkä ikäinen lapsi voi itse päättää haastattelun antamisesta? Milloin tarvitaan vanhempien lupa lasten kuvaamiseen? Monissa mediataloissa asia on ratkaistu kompromissilla ja toimittajien työtä helpottavilla ikärajoihin perustuvilla ohjeilla.

Esimerkiksi Helsingin Sanomissa pääsääntö on, että alle 15-vuotiaiden vanhemmilta kysytään lupa lasten haastattelemiseen ja kuvaamiseen. Yli 15-vuotiaalla on puhevalta omissa asioissaan ja hän on myös rikosoikeudellisessa vastuussa teoistaan. Ikärajoihin ei kuitenkaan kannata sokeasti tuijottaa, tarvitaan myös tapauskohtaista harkintaa.

Nälkäpelijuliste kuvassa. Media ei voi kuvata vain aikuisten maailmaa. Myös lasten ja nuorten ääni ja elämänpiiri tulisi näkyä mediassa. Ei kuitenkaan voida olettaa, että lapsilla ja nuorilla olisi aikuisia vastaavat taidot punnita omaa mediaesiintymistään, joten lasten haastattelemisen vaatii toimittajalta herkkyyttä.

Erässä toisessa jutussa haastattelin 14-vuotiasta tyttöä hänen mediankäytöstään. Tytön huoneen seinää koristi *Nälkäpeli*-elokuvan juliste, ja elokuva lippu oli kehystettynä hänen pöydällään. Elokuva oli mitä ilmeisimmin tytölle hyvin tärkeä. Niinpä kuvasimme hänet julisteen edessä. Myöhemmin sain viestin, jossa tyttö kertoi kuvauksen olleen hänelle tärkeä kokemus.

Jokainen haastattelu- ja kuvaustilanne on myös mediakasvatustilanne. On tärkeää, että toimittaja huolehtii, että lapsi tai nuori ymmärtää median toimintatavat.

Toimittajan tulisi ainakin yrittää selittää aina tarkasti, mitä artikkeli koskee ja mikä rooli lapsella jutussa on. Onko hän vain kuvassa vai esiintyykö hän myös tekstissä? Miten hänen sanomaansa tai kuvaansa aiotaan käyttää?

Uutisoinnin seuraukset puntariin. Aina vanhemmattakaan eivät ole kykeneviä arvioimaan, onko julkisuudessa esiintyminen lapsen edun mukaista. Esimerkiksi huoltajuuskiistoissa joko molemmat tai toinen vanhemmista on saattanut itse tuoda lapsensa julkisuuteen.

Norjassa toimittajien omien eettisten ohjeiden mukaan toimittajien pitäisi arvioida julkisuuden vaikutukset lapseen myös silloin, kun vanhemmat haluavat heille julkisuutta. Se asettaa toimittajat portinvartijan asemaan. Toisaalta tässä roolissahan toimittaja toimii joka tapauksessa.

Lapsilla on oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, jota mediajulkisuus voi haitata. Lapsia ja nuoria esittävien valokuvien tai videoiden julkaisupäätöstä tehtäessä on pohdittava heille julkisuudesta mahdollisesti aiheutuvia seurauksia.

Kyse tuskin oli ainakaan suuresta lapsen oikeuksien loukkauksesta. Kun poika oli saanut haavansa tikit, hän kuivasi silmänsä. Kuvaajan kanssa kehuimme häntä urheaksi, ja hetken kuluttua hän katseli kamerasta omaa kuvaansa kiinnostuneena. Ehkäpä kokemuksesta muotoutui pieni sankaritarina kerrottavaksi seuraavana päivänä esikoulukavereille.

Kirjoittajasta

Pauliina Grönholm on mediakasvatukseen perehtynyt toimittaja, joka pohtii usein työssään myös lapsen oikeuksia.

Lapset muutoksen mahdollistajina

- Kuvaaja ja kuvattu tasavertaisena työparina

Valokuvalla voi olla merkittävä rooli lasten ja nuorten omakuvan rakentumisessa.

Viime syksynä dokumentoin malilaisten pakolaisten elämää. Kymmenet tuhannet perheet olivat joutuneet pakemaan taisteluita kylistään. He ylittivät rajan Nigeriin siinä toivossa, että sieltä löytyisi turva.

Nigerin Tabarebareyn leirille saavuttuaan perheet saivat YK:n pakolaisjärjestö UNHCR:n kautta itselleen elämiseen välttämättömät välineet. Koti oli yhtäkkiä uusi telta, makuualusta ja säkillinen riisiä. Entinen elämä eli enää vain toivossa palata.

Nigerin leirillä suurin osa oli lapsia. Useimmat lapsista olivat päässeet Planin järjestämään kouluun, mutta moni joutui jättäytymään pois. Heidän piti hoitaa pienempiä sisaruksiaan. **Zainabu**, 14, oli yksi leirillä koulua käyvistä. Ahkerana koululaisena hän oli vakuuttunut koulun tärkeydestä jokaiselle lapselle.

Koulutuksen nimeen vannovat lapset muodostivat nopeasti ryhmän, jonka tehtävänä oli saada ulkopuolelle jääneet lapset opiskelemaan. He kiersivät teltasta teltaan kertomassa aikuisille koulutuksen tärkeydestä. Lapset kehottivat vanhempia laittamaan lapsensa koti-töistä kouluun: vain siten lapset pystyisivät parantamaan perheidensä asemaa leiryhteisössä. Hyöty ulottuisi näin myös aikuisille.

Kysyessäni aktivismin motiiveja 14-vuotiaalta Zainabulta, hän vastasi suoraan ja nopeasti: ”Se on yksinkertaista. Näen joka päivä edessäni asioita, joita pitäisi parantaa. Lapset kulkevat toimettomina ympäriinsä. Hehän kuuluisivat kouluun! Ainut tapa on tarttua toimeen itse.”

Zainabun asenne huokui oma-aloitteellisuutta ja vastuuntuntoa. Lapset olivat pystyneet leirillä johonkin, mihin aikuisten ideat tai rahat eivät riittäneet.

27

Kuvatehtävä: Minkälainen tunnelma kuvassa on? Mitä se kertoo Zainabusta?

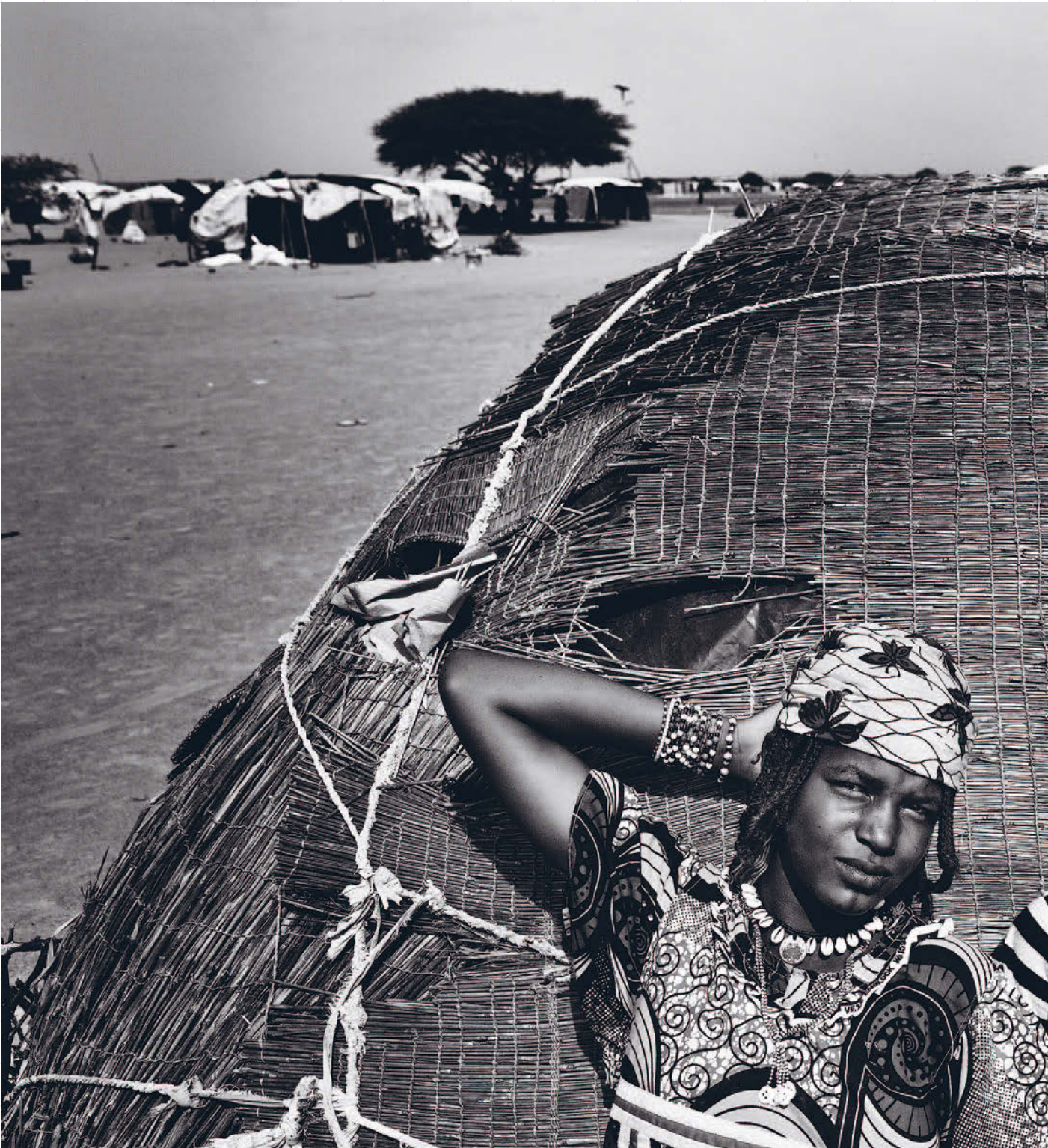
Lapsen ääni. Lapsen kohtaaminen eri kulttuureissa perustuu aina samoille lähtökohdille. Kahden tuntemattoman välillä on jännite, joka purkaantuu parhaiten naurulla ja leikillä. Kaikkien kuvaamieni lasten kanssa olemme keskittyneet yhteiseen hetkeen ja siitä spontaanisti nauttimiseen.

Etiopiassa tapasin sokean 12-vuotiaan **Asterin**, joka oli uusien ihmisten suhteen hyvin arka. Tuntematonta kieltä puhuva valokuvaaja tuntui vieraalta ja pelottavalta. Seurattuani Asteria hänen arjessaan, ymmärsin, ettei hän tarvinnut dokumentaatiotani vaan seuraani. Luovuin kamerasta ja keskityin tekemään Asterin kanssa asioita, joita hän rakasti. Lapsen ääni kuuluu kuvasta vasta, kun lapsi itse haluaa ”puhua” läsnäolonsa kautta. Tämä ääni voi usein olla myös hiljaisuutta. Yleensä se on luontevaa toimintaa, elämistä hetkessä ja läsnäoloa.

Lapsen ääni ei ole homogeeninen, yksinkertainen, eikä myöskään välttämättä aina rehellinen. Lapsen mielipiteeseen ovat voineet vaikuttaa vanhempien tai muiden aikuisten ja kulttuurin luomat mielikuvat tai asenteet siitä, mitä ja miten lapsi saa puhua tai käyttäytyä.

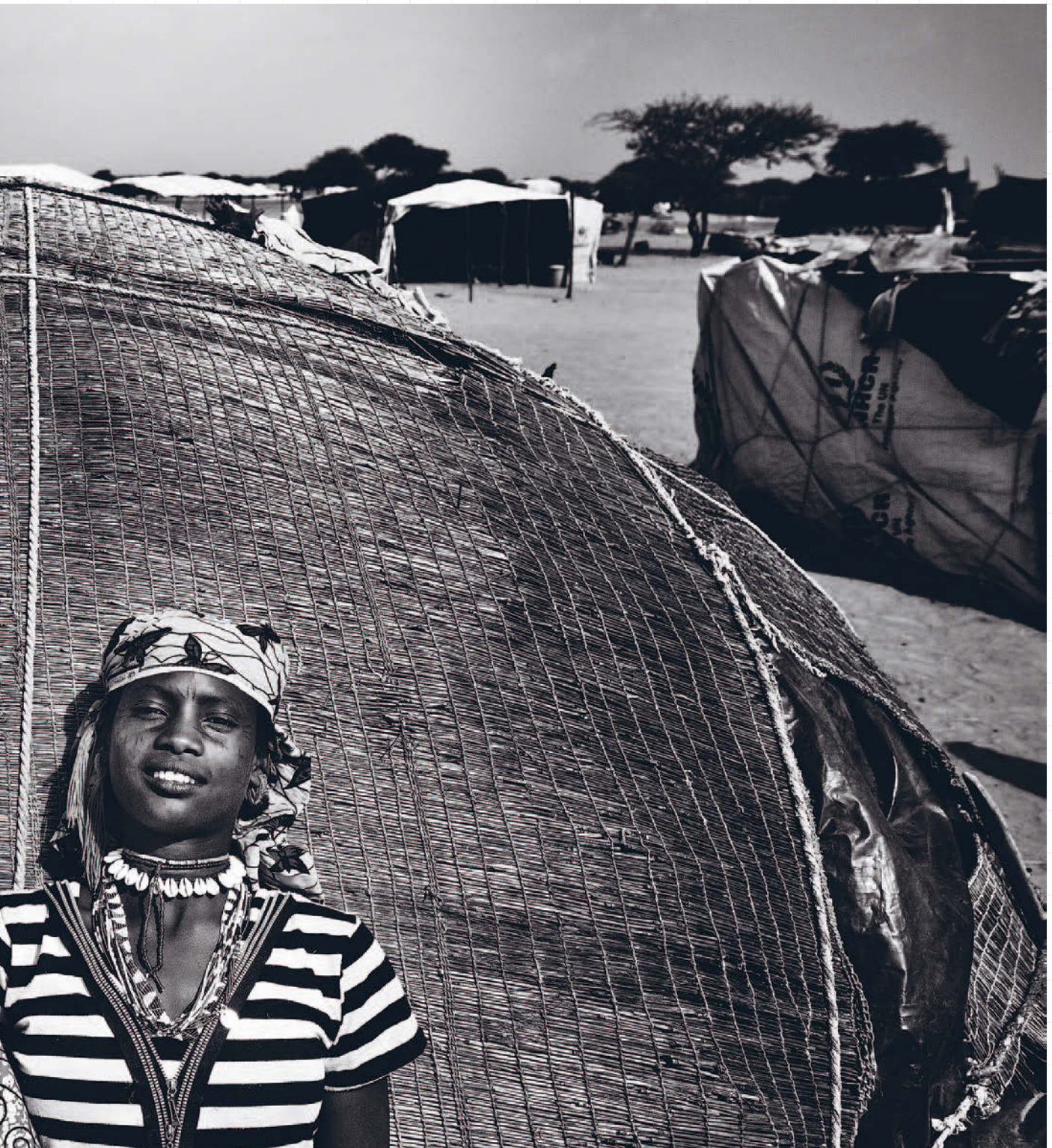
Valokuvaajana ja journalistina tehtävän sosiaalisen tutkimuksen tulee pyrkiä ymmärtämään tätä kulttuurista kontekstia ja käyttäytymisympäristöä, jossa lapsi kohdataan. Haastatellessani lapsityöläisiä Intiassa sekä heidän työpaikallaan että turvallisessa kotiympäristössä, vastaukset olivat paikasta riippuen hyvin erilaiset. Työnantajan ollessa

27 Zainabu on opiskellut ahkerasti ja toimii nuorten ryhmän aktiivina Nigerin pakolaisleirillä. Ryhmä kiertää puhumassa pakolaisleirillä asuvien perheiden vanhemmille lasten koulutuksen tärkeydestä. Zainabu informoi aikuisia lasten suojelusta, oikeudesta koulutukseen ja väkivallan ehkäisemisestä perheissä.

28

Kuvatehtävä: Mitä voitte kertoa tyttöjen elämästä kuvien perusteella? Missä he ovat ja mitä he tekevät? Minkälainen tunnelma kuvissa on? Minkälaisen omakuvan haluaisitte itsestänne otettavan?

28 Asa (oikealla) pakeni perheensä kanssa Malista vuoden 2012 toukokuussa. Kaksi kuukautta sitten Asa meni naimisiin pakolaisleirillä asuvan miehen kanssa. Aviomies on 20-vuotias, ja Asa muutti heti hänen jälkeen miehen perheen telttaan asumaan. Asa pitää avioliittoaan tervetulleena, koska fulani-heimon perinteisiin kuuluu naittaa tyttö varhaisessa teini-iässä. Asan aviomies oli valittu jo hänen ollessaan vasta muutaman vuoden vanha.

paikalla lapset kokivat asemansa uhatuksi, eivätkä voineet kertoa työoloistaan rehellisesti toisin kuin kotona.

Lapsi tulee kohdata samoin kuin aikuinen. Lapset ja nuoret nauttivat eniten siitä, että heihin suhtaudutaan samalla kunnioituksella ja avoimuudella kuin aikuisiin. Medioissa lapset pääsevät harvoin kuuluviin. Me aikuiset usein oletamme tietävämme paremmin, vaikka lapsen tieto ja kokemus voisi kertoa paljon enemmän.

Esimerkiksi pakolaisleireillä kuvaamani lapset ovat ainoita, jotka voivat kertoa omasta kokemuksestaan – edes vanhemmat eivät voi sanallistaa lapsensa mielenmaisemaa. Vastausten saamiseen on käytettävä kärsivällisyyttä ja hienotunteisuutta. Vaikka lapsi ei heti vastausta pystyisikään antamaan, se ei tarkoita, etteikö vastausta olisi. On journalistin ja valokuvaajan tehtävä odottaa ja kannustaa lasta ilmaisemaan itseään.

Valokuvan voima. Rakennettu henkilökuva voi merkitä sekä ottajalle että kuvattavalle mahdollisuutta astua oman roolinsa ulkopuolelle. Valokuvan rakentamisen tavoitteena on leikkiä, kokeilla rajoja ja asettaa itsensä näkyväksi. Parhaimmillaan henkilökuva voi tuoda persoonasta esille piirteitä, jotka eivät ole helposti havaittavissa tavallisessa kanssakäymisessä. Se voi myös tallentaa ilmeisimmän tai piilotetuimman olemuksen kuvattavan mielenmaisemasta.

Valokuvalla voi olla merkittävä rooli lasten ja nuorten omakuvan rakentumisessa. Kamera antaa luvan kokeilemiseen, jolloin kuvattavan kokemusmaailmasta voi tulla hetkeksi näyttämö. Valokuvaaja, taide- ja sosiaalikasvattaja **Miina Savolainen** käytti voimauttavan valokuvan menetelmää *Maailman ihanin tyttö* -yhteisövalokuvataideprojektissaan, jossa lastenkodin nuoret saivat sekoittaa todellisuutta taikaan ja mielikuvituksen haluamallaan tavalla. Syntyi henkilökuvia, joissa luonto, läsnäolo ja roolileikki loivat vahvan, mutta tyynen kokonaisuuden – valokuvan, jossa kuvattava voi nähdä itsensä kauniina, arvokkaana ja rakastettavana.

Työskennellessäni Namibian yliopistossa vuonna 2013 teimme lopputyönä naisopiskelijoista henkilökuvat. Ennen valokuvien ottamista puhuimme yhdessä siitä, minkälaisiin arvoihin kukin uskoo. Vastausten jälkeen kysyin kultakin erikseen, miksi he uskovat niin. Jokainen kertoi henkilökohtaisen tarinan siitä, kuinka elämän kolhut ja opetukset olivat luoneet perustan heidän periaatteilleen. Henkilökuvissa naiset heittävät ”arvonsa ilmaan” huivin avulla. Kun näytin kuvan yhdelle heistä, vastauksessa tiivistyi yhdessä luotujen henkilökuviin ottamisen tarkoitus. ”Miten vahva ja kaunis olen!”, hän vastasi.

Tiedosta toimintaan. Keniassa ympärileikkausta paenneet tytöt saivat lapsena tuntemalleen pelolle vahvistuksen, kun heille kerrottiin koulussa ympärileikkauksen vaaroista. Vasta oppikirjojen konkreettiset kuvat ja sanat sekä opettajien tarjoama tieto saivat tytöt toimimaan. Ennen ympärileikkauksen vastustaminen oli perustunut

tunteelle. Koulussa tiedosta tuli tunteen jatke, keino toimia aktiivisesti ympärileikkausta vastaan.

Länsimaissa koemme peruskoulun velvollisuutena. Monessa kehitysmaassa koulutus voi estää nuorten syrjäytymisen ja passivoitumisen – niin myös poliittisen radikalisoitumisen.

Todistan työssäni kuukausittain, kuinka pelkästään tieto on tarpeeksi sytyttämään nuoren ajattelemaan, toimimaan ja ottamaan vastuun tulevaisuudestaan. Kun tapaamani lapset ja nuoret ymmärtävät mahdollisuutensa, he alkavat automaattisesti haaveilla laajemmasta yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta.

Kansalaisjärjestöjen materiaaleissa olemme tottuneet näkemään lapsen passiivisena avunpyytäjänä. Tummaihoisen lapsi ojentaa kätensä almuja varten karpäsiä silmissään. Uhriuttava kehitysmaaku-vasto vie pahimmassa tapauksessa kuvanlukijaa kauemmas aiheesta, koska lukija ei voi tunnistaa siitä itseään. Tapahtuu kulttuurinen toiseuttaminen, jossa koettu empatia pohjaantuu lähinnä säälin tunteeseen ”niitä toisia” kohtaan.

Todellisuudessa äärimmäisessä köyhyydessä elävällä lapsella ei ole varaa passiivisuuteen, koska hän kamppailee elääkseen. Selviytyminen tarkoittaa usein aktiivista roolia perheessä; äidin auttamista kotitöissä ja ruoanlaitossa, sisaruksista huolehtimista ja pahimmissa tapauksissa työntekoa vaarallisissa työpaikoissa. Kehitysapu ja ymmärrys autettavien tilanteesta saattaisivat kasvaa, jos lahjoittajille esitettäisiin, kuinka paljon lapsen täytyy tehdä töitä itsensä ja perheensä puolesta vain säilyäkseen hengissä.

Kehitysmaakuvaston tulisi luoda siltoja osoittamalla lukemattomat yhdenmukaisuudet lasten välillä ympäri maailmaa. Suomalaisen lapsen on helppo tuntee kiinnostusta, lämpöä ja hyväksyntää myös erilaisuutta kohtaan, kun lapselle on ensin kerrottu ja näytetty myös visuaalisesti lasten samankaltaisuudet. Tällaisia samankaltaisuuksia ovat esimerkiksi kyky leikkiä, ratkoa tehtäviä, tanssia, pelata, laulaa, opiskella ja keskustella. Lasten käsitystä ”normaalista” lapsesta on aktiivisesti ravisteltava monipuolisilla tarinoilla muista kulttuureista. Lasten ja aikuisten pelot ja toiveet ovat usein hyvin lähellä toisiaan.

Ensimmäisen Intian-matkani eräs hetki on jäänyt elävästi mieleeni. Dokumentoidessani lapsityöläisiä pääsin haastattelemaan lapsia, jotka olivat päässeet kansalaisjärjestön avulla ensimmäistä kertaa elämässään kouluun. Kaikille lapsille ei käynyt yhtä hyvin. Kysyin 12-vuotiaalta tytöltä, miltä hänestä tuntuu se, että hän oli yksi harvoista kouluun pääsijöistä, mutta muut lapset joutuivat jäämään tehtaaseen töihin.

Tyttö katsoi minua vakavana ja hetken hiljaisuuden jälkeen vastasi: ”Ajattelen niitä lapsia joka päivä. Opiskelen siksi, että minusta voisi joskus tulla yksi niistä, jotka saavat muut lapset pois töistä.”

Kirjoittajasta

Meeri Koutaniemi on Kuusamosta lähtöisin oleva valokuvaaja, joka on keskittynyt työssään erityisesti lasten ja naisten oikeuksista dokumentoimiseen.

Köyhyysporno latistaa maailmankuvaa

Avustusjärjestöt käyttävät kampanjoissaan lähikuvia lapsista, koska ne herättävät voimakkaita tunteita ja tuovat järjestöille rahaa. Samalla kuvat pönkittävät vanhaa asetelmaa, jossa ”me” pelastamme ”ne köyhät”.

Kansainvälisen avustusjärjestön mainoskuvassa suurisilmäinen lapsi katsoo ylös kameraan kyynel silmäkulmassaan. Lasten kuvien avulla järjestöt keräävät rahaa, jolla tehdään kehitysyhteistyötä tai korjataan katastrofien jälkiä köyhissä yhteisöissä. Yhteisöt tarvitsevat apua, ja kuva kärsivästä lapsesta on usein se, joka sytyttää pohjoisessa ihmisessä lahjoittamishalun. Mitä arveluttavaa tässä voisi olla?

Köyhiä ihmisiä, katso kuvat! Afrikan 1980-luvun nälkäkriisit olivat ensimmäisiä katastrofeja, jotka näkyivät massamediassa. Ne vakiinnuttivat nykyisen köyhyyskuvaston. Stereotyyppisissä köyhyyskuvissa esiintyy ihonväritään tummia lapsia, usein hyvin vähissä vaatteissa, mahdollisesti aliravittuina ja karpästen ympäröimänä. Kuvat otetaan usein ylhäältä alas korostamaan kohteen avuttomuutta, lasten katseet ja kädet taas usein ojentuvat ylöspäin tai eteenpäin kohti näkymätöntä auttajaa.

Kansainvälisessä keskustelussa tällaista kuvastoa kutsutaan usein köyhyyspornoksi. Köyhiä ihmisiä hyväksikäyttämällä synnytetään katsojassa empaattisia tunnereaktioita. Kurjuuskuvastolla myydään lehtiä, kerätään rahaa tai hankitaan tukea omalle toiminnalle.

Joskus köyhyysporno voi lähestyä porno-sanan varsinaisiakin merkityksiä. Esimerkiksi *Helsingin Sanomat* julkaisi Haitin maanjäristyksen aikaan kuvan alastomasta teini-ikäisestä haitilaisesta työstä katusuihkussa.

Köyhyysporno kuvaa köyhät ikuisesti passiivisina avuntarvitsijoina, jotka eivät kykene auttamaan itseään tai rakentamaan toimivaa valtiota. Köyhillä ei ole menneisyyttä, tarinaa tai henkilöhistoriaa, vain ikuinen tarve. He eivät ole koskaan valkoisia.

Sääliä vai solidaarisuutta. Passiivisten avuntarvitsijoiden katsojaksi rakentuu samalla kaikkivoipainen vastinpari: länsimainen lahjoittaja, joka yksin pystyy pelastamaan kärsivät lapset. Köyhyyspornon kuvaston paternalismi voimauttaa väärän osapuolen: se tekee lahjoittajasta toimijan.

Oikean muutoksen aikaansaamiseksi tulisi voimauttaa köyhät, joilta usein puuttuu oikeuksia vielä enemmän kuin resursseja.

Kuvasto ylläpitää vuosisataisia stereotyyppisiä käsityksiä köyhistä, oppimattomista afrikkalaisista, jotka tarvitsevat Euroopasta tulevaa sivistystä ja pelastusta. Suuren yleisön keskuudessa köyhyyskuvat myös ylläpitävät vanhanaikaista käsitystä kehitysavusta pelkkänä rahansiirtona eteläisen pallonpuoliskon köyhille.

Journalismi tukee stereotypioita: Afrikasta tehtävät uutiset ovat lähes poikkeuksetta hätää, sotia, kriisejä ja katastrofeja.

Ei siis liene ihme, että kun ohjaamalleni nuortenleirille saapui vieraaksi eteläafrikkalainen bändi, suomalaiset nuoret olivat aidosti hämmästyneitä kuullessaan elämästä Johannesburgissa: eivätkö kaikki afrikkalaiset asukaan savimajoissa?

Afrikka-kuvamme lisäksi köyhyysporno muuttaa käsityksiämme köyhyydestä. Kun köyhyys alkaa mielikuvissamme tarkoittaa karpäsiä ja aliravittuja lapsia, on meidän entistä vaikeampi tunnistaa köyhyyttä ympärillämme. Poliitikon lausuma ”eihän Suomessa ole köyhiä” alkaa vaikuttaa uskottavalta.

Kehitysyhteistyön kannalta on merkityksellistä, minkälaisella kuvastolla varoja kerätään. Vaarana on, että jos me länsimaalaiset ihmiset kehitysavun antajina alamme itsekkin uskoa olevamme pelastajia, emme rahoita tai tee sellaista kehitysyhteistyötä, joka tutkitusti toimii parhaiten, vaan sellaista, joka saa meidät tuntemaan olomme paremmaksi.

Teemmekö kehitysyhteistyötä säälistä vai uskosta ihmisoikeuksiin ja globaaliin solidaarisuuteen? Motiivillamme on vaikutusta siihen, millaista kehitysyhteistyötä teemme.

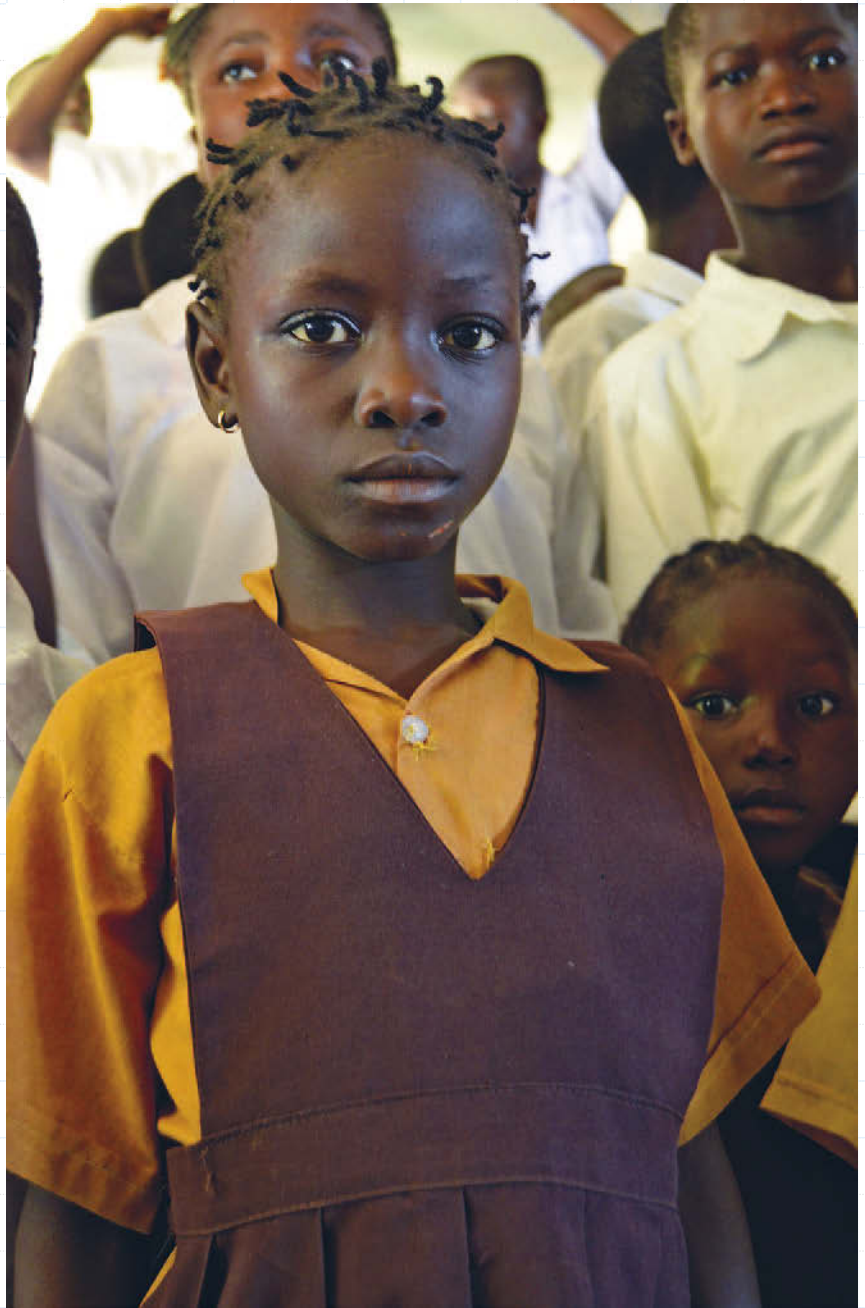
Järjestöt edistävät vastuullista kuvankäyttöä.

Köyhyyspornon välttäminen viestinnässä ja mediassa ei tietenkään saisi johtaa siihen, että tiedonvälitys etelästä vähenee entisestään. Parhaimmillaan keskustelu hyväksikäyttävästä kuvastosta voi johtaa viestinnän monipuolistumiseen.

Järjestöjen tehtävä on vähentää köyhyyttä maailmassa, ja siksi niiden tulee jatkossakin esittää kuvia köyhistä ihmisistä ja kertoa heidän tarinoitaan. Järjestöjen vastuulla on kuitenkin hoitaa tämä tehtävä arvokkaasti tavalla, joka herättää muuttamaan maailmaa.

29 Koulutyttö Liberiasta. Liberiassa pitkään jatkuneet sisällissodat 1980-90-luvuilla ovat vaikuttaneet koko maan infrastruktuuriin ja ihmisten elämäänlaatuun. Plan on erityisesti keskittynyt turvaamaan lasten koulunkäyntiä sekä kehittämään varhaiskasvatusta.

Kuva: Plan / kuvaaja tuntematon, 2012

29

Kun näemme lehdessä, mainoksissa tai missä tahansa mediassa köyhyyskuvia ja -tarinoita, on syytä kysyä muutama kysymys itseltään. Onko tässä kuvassa esiintyvällä ihmisellä nimi? Annetaanko hänen esiintyä arvokkaasti? Kerrotaanko hänen taustansa ja annetaanko tilaa hänen ajatuksilleen? Onko hän kuvassa tai kertomuksessa uhri vai aktiivinen omaan elämäänsä vaikuttava toimija?

Kehityskysymysten ja humanitaarisen avun parissa työskentelevät kansalaisjärjestöt ovat sitoutuneet eurooppalaisen kattojärjestönsä johdolla eettiseen ohjeistukseen kehitysmaakuvien käytölle.

Concordin laatiman säännösten kolme keskeistä periaatetta ovat kuvissa esiintyvien ihmisten arvokkuuden kunnioittaminen, usko

30 Baka-kansa Kamerunissa on säilyttänyt metsästäjä-keräilijä-elämänmuotonsa, joka on ollut uhattuna sademetsien hakkuiden ja bakoihin kohdistuneen syrjinnän vuoksi. Plan on tukenut bakojen maatalousprojekteja ja turvallisia elinolosuhteita.

Kuva: Plan / Marc Schlossman, 2013

Kuvatehtävä: Vertailkaa kuvia ja päätelkää kuvien perusteella: Keitä kuvissa on? Missä lapset asuvat? Ovatko he koulussa? Onko lapsilla yhtäläiset mahdollisuudet elämässään? Voivatko kuvien lapset itse vaikuttaa omaan tulevaisuuteensa? Mistä päättelette näin? Perustelkaa vastauksenne.

30

kaikkien ihmisten tasa-arvoon sekä reiluuden, solidaarisuuden ja oikeudenmukaisuuden edistäminen.

Periaatteet heijastavat sitä, että kuvat ja niihin kytkeytyvät viestit ymmärretään yhdeksi tavaksi edistää maailmanlaajuista muutosta siinä missä kehitysyhteistyökin.

Plan Suomi on sitoutunut Concordin ohjeistoon ja noudattaa vielä niitäkin tiukempia lastensuojelullisia ohjeita julkaistessaan kuvia tai tekstejä, joissa esiintyy lapsia.

Kirjoittajasta

Perttu Iso-Markku on Plan Suomen verkkotoimittaja, joka pohtii työkseen ja ilokseen uutta ja vanhaa mediaa.

Lapsityöntekijät Tampereen tekstiiliteollisuudessa

”Piki poltti jalkoja ja kuuma oli kuin helvetissä ja vielä paha haju. Oli kuin olisi mennyt pahanhajuiseen saunaan. Vooningissa oli pieniä lapsia kuin lampaita ja koneissa vähän isompia.”

– Unto Kanerva: Liinatehtaalaisia ja tehtaanmaistereita (1972).

Teollisuus toi Tampereelle 1800-luvun alkupuolella tehdaslapsen. Kaupungin kehittyvä teollisuus tarvitsi paljon työvoimaa. Lasten työnteolle ei juuri ollut lakiin kirjattuja tai asenteellisia esteitä.

Tämän artikkelin tarkoitus on nostaa esiin oman historiamme vähän tunnettua puolta, kertoa Tampereen tekstiiliteollisuuden lapsityöntekijöistä, ja tuoda lapsityön problematiikkaa lähemmäksi lukijaa omasta kulttuuristamme poimittujen esimerkkien avulla. Miksi tamperelaislapset tekivät töitä ja miten aikalaiset suhtautuivat asiaan? Entä mihin lapsityö Suomessa loppui?

”Työ ei ole vaarallista mutta nälkä on”. Lasten tehdastyön Suomeen juurrutti skotlantilainen **James Finlayson**, kun hän perusti Tampereelle Finlaysonin puuvillatehtaan 1820 sekä maan ensimmäisen orpokodin 1821. Finlayson oli harras kveekari, ja työnteko tehtaassa oli osa lastenkodin uskonnollishenkistä kasvatusta. Aikalaisen silmin kysymys oli hyväntekeväisyydestä. Toiminta sai jopa tukea valtiolta.

Tehdas lähti nopeaan kasvuun 1836, kun puuvillatehdas päättyi pietarilaisten liikemiesten omistukseen. Uusien omistajien aikana orpokotia laajennettiin. Tehtaan yhteyteen perustettiin pienten lasten koulu ja asuntola nuorille tehtaalaistytöille. Tehtaan johto oli vakuutunut lasten työllistämisen jaloudesta. Katsottiin, että tehdastyö oli parempi vaihtoehto kuin suoranainen puute ja kerjuulle joutuminen, kun kouluja ei rahvaan lapsille vielä ollut.

Työtä kättävien lasten lauma oli tuttu näky kaupungin kaikkien tehtaiden portilla. Nälkävuosina lapsia otettiin työhön – ”tehtaan suojiin” – enemmän kuin olisi tarvittu, jotta he säästyisivät nälkäkuolemalta. Enimmillään lapsia oli lähes kolmasosa kaikista tamperelaislasten tehtaiden työntekijöistä. Pellavatehtaalla lapsia oli miltei puolet.

31 Lapset olivat töissä jo ennen teollistumista. Pienetkin lapset saattoivat osallistua maatalan töihin esimerkiksi paimentamalla lampaista.

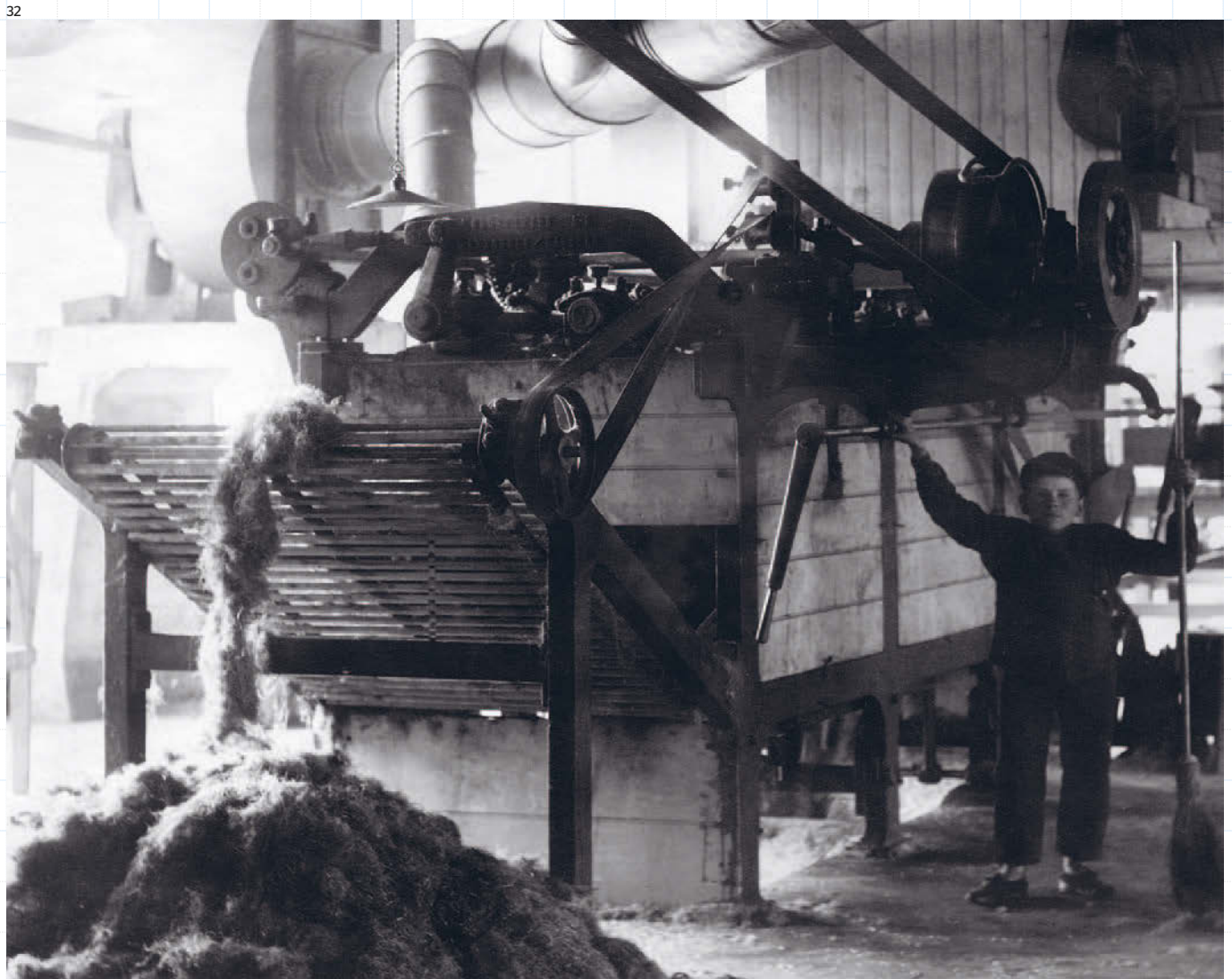
Kuva: Axel Tammela, 1900-luvun alku, Vapriikin kuva-arkisto

32 Poika pellavanloukutus koneen vieressä. Poika ei vielä ylety käyttämään isoa konetta. Hänen tehtävänä on pitää koneen ympäristö siistinä. Koneessa on nopeasti liikkuvat hihnat, minkä takia sen lähellä työskentely oli vaarallista.

Kuva: Kuvaaja tuntematon, 1930-luku, Vapriikin kuva-arkisto

31

32

33

33 Eero Järnefelt: Raatajat rahanalaiset (Kaski), 1893, öljy kankaalle, 131 cm x 164 cm, Ateneumin taidemuseo.

Kuvatehtävä: Tutkikaa kuvaa, sen ympäristöä, maisemaa ja yksityiskohtia. Mitä kuvassa tapahtuu? Mitä lapset tekevät ja miksi? Mistä kuva voisi olla? Miltä aikakaudelta kuva on?

Eläytykää kuvassa olevan tytön rooliin ja kirjoittakaa kirje ystävälleen, jossa kerotte mahdollisimman yksityiskohtaisesti, mitä olette tekemässä.

34

34 Lapsen kantavat raskaita tiiliä selässään tiilitehtaassa Bogotassa, Kolumbiassa. Lapsityövoiman käyttöä tapahtuu monissa kehitysmaissa, erityisesti Aasian ja Tyynenmeren alueella sekä Saharan eteläpuolisessa Afrikassa. Lapsityövoiman käyttö on kuitenkin ILO:n mukaan laskenut 246 miljoonasta 168 miljoonaan vuosien 2000 ja 2012 välillä.

Kuva: UN Photo / Jean Pierre Laffont, 1978

Kuvatehtävä: Kuva voi toimia keskustelun herättäjänä: Mitä haittaa lasten tekemästä työstä voi olla lasten tulevaisuudelle? Minkälaisia töitä lapset voivat tehdä?

Työtä ankarissa olosuhteissa. Vaikka lasten työllistämistä pidettiin hyväntekeväisyytenä, oli asialla toinenkin puolensa. Työn teettäminen lapsilla oli taloudellisesti kannattavaa. Lapset eivät olleet aikuisten veroisia työntekijöitä, mutta palkkakin oli pienempi. Toisaalta lapset soveltuivat jopa aikuisia paremmin moniin näppäryyttä vaativiin aputoihin.

Lasten palkka ei jäänyt heidän omaan käyttöönsä vaan meni perheen yhteisiin tarpeisiin. Finlaysonin asuntolan tyttöjen palkka kului asuntolan vuokraan, johon sisältyi ylläpito ruokineen ja vaatteineen. Jos vuokrasta jäi jotain yli, se talletettiin tehtaaseen pankkiin. Tyttö sai pankkikirjan mukaansa 18-vuotiaana asuntolasta muuttaessaan.

Päivät tehtaalla olivat pitkiä, ja työolosuhteet olivat usein karut niin aikuisille kuin lapsillekin. Lapset eivät myöskään olleet aikuisten kanssa tasavertaisia työtovereita, vaan saattoivat olla ongelmatilanteissa hyvinkin heikoilla. Näkemykset lasten kohtelusta tehtaalla vaihtelivat sen mukaan, keneltä asiasta kysyttiin. Mestari ei ehkä tiennyt kaikkea tai halunnut kaikkea myöntää.

Esimerkiksi Englantiin verrattuna lapsityön kielteiset seuraukset pysyivät Suomessa aisoissa. Patriarkaalinen ajattelutapa velvoitti työnantajia pitämään huolta työntekijöistään. Teollisuus oli kontrolloitua ja paikallishallinto kärkeä puuttumaan asioihin. Myöhemmässä vaiheessa kansakoululiike nosti esiin koulunkäynnin ensisijaisuuden.

Nuorena vitsa väännettävä. Lasten työnteko ei ilmiönä syntynyt teollistumisen myötä, vaan sillä oli pitkät agraariset juuret. Lapsiin ja nuoriin suhtauduttiin Suomessa 1800-luvulla eri tavoin kuin nykyään. Työ oli luontainen osa lapsen elämää. Maatalossa tarvittiin jokaisen työpanosta. Työssä lapsi omaksui taitojen lisäksi työn eettöksen. Työhön tarttuminen teki lapsesta tärkeän perheenjäsenen.

Kun siirryttiin kaupunkiin, työ muuttui mutta työnteko jatkui. Kehittyvä teollisuus tarvitsi paljon työvoimaa ja tehtaaseen menttiin jopa alle 10-vuotiaana. Vielä 1800-luvulla sadat lapset tulivat yksin maaseudulta töihin Tampereen tehtaaseen. Maalaislapset erottuivat helposti joukosta, ja saattoivat joutua kiusatuiksi. Myöhemmin suurin osa lapsityövoimasta oli paikallisten työläisten lapsia.

Aluksi lasten työpäivät olivat yhtä pitkiä kuin aikuistenkin, 12–13-tuntisia. Lapset siirtyivät iän ja taitojen karttuessa apu- ja siivoustöistä koneiden käyttäjiksi ja huoltotöihin. Meluisessa ja pölyisessä tehtaassa lapset eivät saaneet riittävästi raitista ilmaa ja liikuntaa, ja ravinto oli yksipuolista. Kritiikki lapsityötä kohtaan oli kuitenkin vähäistä. Arvostelijat pelkäsivät enemmän tehdaselämän siveettömyyttä kuin terveyshaittoja. Tehdaslasten omista muisteluissa työolosuhteita ei juuri moitita, mutta mestareiden ja vanhempien työntekijöiden ilkeys ja simputus on painunut monen mieleen.

Vasta 1800–1900-luvun taitteessa lapsityöstä tuli sivistyneistön kauhistelun kohde: fennomaanit halusivat sivistää kansaa, eikä lapsityö sopinut kuvaan. Lasten ei myöskään kuulunut viedä työtä aikuisilta miehiltä. Nouseva työväenliike pyrki lähinnä parantamaan lasten työnteon ehtoja, ei kieltämään sitä.

Koulutus ratkaisun avaimena. Tampereen suurilla tehtailla oli jo varhain omat koulunsa. Vaikka myöhemmin kunnallisen kansakoulun myötä lasten koulunkäynnistä tuli aiempaa säännöllisempää, työhönmeno keskeytti useimpien opinnot. Myöhemmin työnantajan velvollisuutena oli huolehtia palveluksessaan olevien lasten kansakoulun suorittamisesta. Köyhyys ei saanut olla este koulunkäynnille. Tehtaalaiskoulussa koulua käytiin arkisin kello 19–21 ja sunnuntai-iltapäivisin. Kurinpidolliset ongelmat olivat kirjavataustaisen joukon kanssa suuria: koulun juhliin tarvittiin joskus jopa poliisi järjestystä valvomaan.

Vähitellen tehtaiden koulut kävivät tarpeettomiksi. Koulua käymättömiä lapsia ja nuoria oli tehtaissa yhä vähemmän. Suhtautuminen lapsiin oli muuttunut. Koulu oli syrjäyttänyt työn suomalaislasten elämässä. 1900-luvun alussa työtä ei myöskään entiseen tapaan riittänyt lapsille. Teknologia kehittyi ja työstä tuli vaativampaa. Lapsityötä vähensi myös tiukentuva lainsäädäntö. Lasten tehdastyö ei loppunut, mutta joukkoilmionä sen aika oli ohi.

Vaikka lapsityö Suomessa on historiaa, maailmassa on edelleen noin 168 miljoonaa 5–14-vuotiasta lapsityöläistä. Arviolta puolet kaikista pakkotyötä tekevästä on lapsia. Vain viidesosa lapsista saa palkkaa työstään. Monet työt vaarantavat lasten terveyden ja kehityksen. Usein työ estää koulunkäynnin, mikä altistaa lapset riistolle myös myöhemässä elämässä.

Tehdaslasten vuosisata

1821	Finlaysonin puuvillatehdas perustetaan.
1821	Suomen ensimmäinen orpokoti avataan.
1839	Tehtaan yhteyteen rakennetaan pienten lasten koulu.
1840	Finlaysonista tulee Suomen lapsirikkain tehdas.
1853	Nuorille tehtaalaistytöille tehdään asuntola.
1865	Uuden palkkaussäännön mukaan työnantajan on elätettävä lapset, isännällä on myös oikeus kurittaa heitä.
1865–1866	Nälkävuodet
1870	Lapsityövoiman huippuvuosi, Tampereen tehtaissa 1001 alle 15-vuotiasta
1872	Kunnallinen kansakoulu Tampereelle
1889	Työnantajalla velvollisuus huolehtia työntekijöittensä kansakoulun suorittamisesta
1906	noin 14 % prosenttia tamperelaisista kansakoululaisista ansiotyössä
1921	Oppivelvollisuuslaki: Kuusivuotisen kansakoulun suorittamisesta tuli pakollista kaikille lapsille.

Kirjoittajasta

FM **Mari Lind** toimii tutkijana museokeskus Vapriikissa erityisalanaan Tampereen ja sen teollisuuden historia.

YK:n lapsen oikeuksien sopimus lyhennettynä

Artiklat:

1. Jokainen alle 18-vuotias on lapsi.
2. Lapsen oikeudet kuuluvat jokaiselle lapselle. Lasta ei saa syrjiä hänen tai hänen vanhempiansa ulkonäön, alkuperän, mielipiteiden tai muiden ominaisuuksien vuoksi.
3. Lasta koskevia päätöksiä tehtäessä on aina ensimmäiseksi otettava huomioon lapsen etu.
4. Valtion on toteutettava lapsen oikeuksien sopimuksen määräämät oikeudet.
5. Valtion on kunnioitettava vanhempien tai muiden lapsen huoltajien vastuuta, oikeuksia ja velvollisuuksia lapsen kasvatuksessa.
6. Jokaisella lapsella on oikeus elämään. Valtion on taattava mahdollisimman hyvät edellytykset lapsen henkiinjäämiselle ja kehitykselle.
7. Jokainen lapsi on rekisteröitävä heti syntymän jälkeen. Syntyneellä lapsella on oikeus nimeen ja kansalaisuuteen sekä, mikäli mahdollista, oikeus tuntea vanhempansa ja olla heidän hoidettavanaan.
8. Lapsella on oikeus säilyttää henkilöllisyytensä, kansalaisuutensa, nimensä ja sukulaissuhteensa.
9. Lapsella on lähtökohtaisesti oikeus elää vanhempiensa kanssa, jos hänellä on hyvä ja turvallista olla heidän kanssaan. Vanhemmitaan erossa asuvalla lapsella on oikeus tavata ja pitää säännöllisesti yhteyttä kumpaankin vanhempaansa. Tapaaminen voidaan estää, jos se on lapsen edun vastaista.
10. Jos lapsi ja hänen vanhempansa joutuvat eri valtioihin, on valtion velvollisuus käsitellä hakemus perheen jälleenyhdistämiseksi myönteisesti ja viivyttämättä.
11. Valtioiden on estettävä lasten laittomat kuljetukset maasta.
12. Lapsella on oikeus ilmaista omat mielipiteensä kaikissa itseään koskevissa asioissa ja ne on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.
13. Lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä, kunhan ne eivät loukkaa muiden oikeuksia. Lapsella on oikeus saada tietoa.
14. Lapsella on oikeus ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen. Valtion tulee kunnioittaa vanhempien lapselle antamaa ohjausta tämän oikeuden käyttämisessä.
15. Lapsilla on oikeus järjestäytyä ja toimia yhdistyksissä.
16. Lapsella on oikeus yksityisyyteen, kotirauhaan ja kirjesalaisuuteen. Hänen kunniaansa tai mainettaan ei saa halventaa.
17. Lapsella on oikeus saada tietoa esim. television, radion ja lehtien välityksellä. Valtiolla on velvollisuus rohkaista tiedotusvälineitä tuottamaan lapsen hyvinvointia ja kehitystä tukevaa aineistoa. Lasta tulee suojella hänen hyvinvointinsa kannalta vahingolliselta aineistolta.
18. Vanhemmilla on ensisijainen ja yhteinen vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä lapsen edun mukaisesti. Valtion on tuettava vanhempia lasten kasvatuksessa.
19. Lasta on suojeltava kaikelta väkivallalta, välinpitämättömältä kohtelulta ja hyväksikäytöltä.
20. Lapsella, joka ei voi elää perheensä kanssa, on oikeus saada valtiolta erityistä suojelua ja tukea. Tällöin on kiinnitettävä huomiota lapsen kasvatuksen jatkuvuuteen sekä lapsen etniseen, uskonnolliseen ja kielelliseen taustaan.
21. Lapsi voidaan adoptoida, jos se on lapsen kannalta paras vaihtoehto.
22. Valtion tulee suojella pakolaislapsia ja huolehtia heidän tässä sopimuksessakin lueteltujen oikeuksiensa toteutumisesta.
23. Vammaisen lapsen erityistarpeet tulee huomioida ja hänen tulee saada nauttia täysipainoisesta ja hyvästä elämästä.
24. Lapsella on oikeus elää mahdollisimman terveenä ja saada tarvittaessa hoitoa.
25. Kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen hoito ja sijoituksen perusteet tulee tarkistaa ajoittain.
26. Lapsella on oikeus sosiaaliturvaan.
27. Lapsella on oikeus hänen ruumiillisen, henkisen, hengellisen, moraalisen ja sosiaalisen kehityksensä kannalta riittävään elintasoon.
28. Lapsella on oikeus käydä ilmaiseksi peruskoulua. Valtion on edistettävä toisen asteen koulutusta ja opinto-ohjausta sekä ehkäistävä koulunkäynnin keskeyttämistä.
29. Koulutuksen tulee kehittää lapsen kykyjä, ihmisoikeuksien, lapsen vanhempien sekä oman ja muiden kulttuurien kunnioittamista sekä suvaitsevaisuutta.

30. Vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansaan kuuluvalla lapsella on oikeus ryhmänsä kulttuuriin, uskontoon ja kieleen.
31. Lapsella on oikeus lepoon, leikkiin ja vapaa-aikaan sekä taide- ja kulttuurielämään.
32. Lapsella ei saa teettää työtä, joka haittaa hänen opintojaan tai vahingoittaa hänen terveyttään tai kehitystään.
33. Lasta on suojeltava huumeidenkäytöltä.
34. Lasta on suojeltava kaikenlaiselta seksuaaliselta hyväksikäytöltä.
35. Valtioiden on estettävä lapsikauppa.

Artiklat 34. ja 35.: kts. lisäpöytäkirja koskien lapsikauppaa ja lasten hyväksikäyttöä prostituutiossa ja pornografiassa

36. Lasta on suojeltava kaikelta hyväksikäytöltä.
37. Lasta ei saa kiduttaa. Lasta ei saa rankaista julmalla tai halventavalla tavalla. Lapsen vangitsemista on käytettävä vasta viimeisenä keinona ja tällöin lasta on kohdeltava inhimillisesti ja hänen ikänsä huomioiden.
38. Alle 18-vuotiasta ei saa värvätä armeijaan eikä hän saa osallistua sodankäyntiin. Aseellisissa selkkauksissa on suojeltava lapsia. (Ikäraja nostettu lisäpöytäkirjassa viidestätoista kahdeksaentoista vuoteen.)
- Artikla 38.:** kts. lisäpöytäkirja lasten osallistumisesta aseellisiin konflikteihin
39. Väärinkäytösten uhriksi joutunutta lasta on autettava toipumaan ja hänen sopeutumistaan yhteiskuntaan on edistettävä.
40. Lakia rikkonutta tai siitä epäiltyä lasta on kohdeltava hänen ihmisarvoaan kunnioittaen ja hänen ikänsä huomioon ottaen.
41. Jos valtion kansallinen lainsäädäntö turvaa lapselle paremmat oikeudet kuin tämä sopimus, sitä on noudatettava.
42. Valtion tulee huolehtia, että kaikki kansalaiset tuntevat lapsen oikeudet.
43. Tämän sopimuksen noudattamista valvoo YK:n lapsen oikeuksien komitea.

44. Valtioilla on velvollisuus raportoida säännöllisesti lapsen oikeuksien toteutumisesta.
45. Erityisjärjestöillä, UNICEF:illä ja muilla YK:n elimillä on oikeus ja velvollisuus arvioida ja edistää sopimuksen täytäntöönpanoa.
- 46.–54. Nämä artiklat koskevat sopimukseen liittymistä, sen voimaantuloa ja muutoksia.

www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-lyhennettyna/

Lähde: UNICEF

YK:n yleiskokous hyväksyi 19.12.2011 kolmannen lisäpöytäkirjan valitusoikeudesta YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen. Lisäpöytäkirja edistää lapsen oikeuksien toteutumista merkittävästi vahvistamalla sopimuksen valvontaa.

YK:n ihmisoikeusjulistuksen lisäksi lasten oikeudet perustuvat YK:n lapsen oikeuksien yleissopimukseen. Se hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa vuonna 1989, ja se koskee kaikkia alle 18-vuotiaita. Lapsen oikeuksien sopimusta edelsi yleisluontoisempi ja valtioita oikeudellisesti sitomaton lapsen oikeuksien julistus vuodelta 1959.

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus on maailman laajimmin ratifioitu ihmisoikeussopimus. Kaikki maat Somaliaa, Etelä-Sudania ja Yhdysvaltoja lukuun ottamatta ovat ratifioineet sen. Suomi ratifioi sopimuksen vuonna 1991. Lapsen oikeuksien sopimus sisällyttää valtioiden vastuun tiedottaa sopimuksesta.

Lapsen oikeuksien sopimusta valvoo YK:n lapsen oikeuksien komitea, jolle maat raportoivat lasten oikeuksien tilanteestaan viiden vuoden välein. Myös kansalaisjärjestöt ovat mukana sopimuksen valvonnassa. Lapsen oikeuksien komitea voi pyytää järjestöiltä mm. asiantuntija-apua.

Tehtäväosio

Ohjeistus tehtävien käyttöön

Tehtävät on suunnattu erityisesti 7–12-vuotiaiden lasten parissa työskenteleville opettajille, vapaa-ajan ohjaajille ja muille kasvattajille. Tehtäviä voidaan käyttää esimerkiksi eri oppiaineissa, museoiden työpajoissa ja kerhoissa. Tehtävien avulla harjoitellaan visuaalista medialukutaitoa sekä lisätään ymmärrystä lapsen oikeuksista Suomessa ja kehitysmaissa.

Ei ole yhtä oikeaa tapaa tulkita kuvaa. Tärkeintä on kuvien ja niiden sisältämien viestien ja tarinoiden pohdinta, harjoitusten herättämät ajatukset ja niistä keskustelu. Kuvia voidaan tarkastella myös kuvakerronnan kuten sommittelun, muotojen, viivojen, värien, valon ja varjon kautta. Tehtävissä voidaan käyttää muutakin kuin ehdotettua kuvamateriaalia, ja media- ja taidekuvia kannattaa kerätä myös itse.

Kuvien, kuvaviestien ja niistä käytävien keskustelujen avulla lapset oppivat ymmärtämään, mitä lapsen oikeudet ovat, miksi ne ovat tärkeitä ja keitä ne koskettavat. Lapsen oikeuksien sopimuksen artikloihin kannattaa tutustua aikuisten avustuksella, koska osa niistä voi olla vaikeasti ymmärrettäviä. Ohjaajan kannattaa valita yksi tai muutama artikla, joita käsitellään kerrallaan.

Jos lapsi ei ole tottunut analysoimaan kuvia, kuvaharjoitteet ja vts-menetelmä voivat aluksi tuntua vaikeilta. Harjoituksia kannattaa siis tehdä useita kertoja pidemmällä ajanjaksolla. Ihannetilanne olisi harjoitustilanteesta toiseen jatkuva vuoropuhelu, jolloin asiat jäävät paremmin muistiin.

Lapset voivat esittää monenlaisia kysymyksiä kehitysmaista ja globaaleista asioista. Vastauksia näihin välillä vaikeisiinkin kysymyksiin voi etsiä eri asioihin vihkiytyneiden järjestöjen sivuilta: esimerkiksi plan.fi, globaalikoulu.plan.fi, ihmisoikeudet.net, www.globaalikasvatus.fi, www.ykliitto.fi. Sivuilta löytyy tietoa, oppimateriaaleja, videoita ja erilaisia harjoitteita.

Kuvankäsittelyä oppitunneilla:

- Työpaja tai oppitunti on hyvä aloittaa tutustumalla lapsen oikeuksiin erilaisten harjoitteiden avulla. Esimerkkejä löytyy muun muassa globaalikoulu.plan.fi-sivustolta.
- Tunnilla voi käyttää aluksi Visual Thinking Strategies (vts) -menetelmää, joka antaa mahdollisuuden kuvien tarkempaan tarkasteluun. (Ks. s.20)

- vts-menetelmän lisäksi kuvia voidaan tutkia myös perinteisemmän kuva-analyysin näkökulmista: minkälaisia merkityksiä ja tunnelmia kuvan muotokieli tai sisältö luovat?
- Tehtävien tarkoituksena on toimia ajattelun ja keskustelun herättäjinä. Tästä syystä tehtävien purkuun pitää varata hyvin aikaa.
- Kuvia löytyy esimerkiksi seuraavilta sivustoilta: Kuvia kaikille, Google Art Project, Suomen kansallisgalleria.

Kysymyksiä kuvista keskustelun herättämiseksi

Seuraavia kysymyksiä voi hyödyntää kuvien yhteydessä keskustelun herättäjänä. Perustelkaa vastaukset ja keskustelkaa niistä.

- Mitä kuvassa on meneillään?
- Mikä tilanne kuvassa on? Missä kuva on otettu? Keitä siinä näkyy tai ei näy?
- Minkälainen tunnelma kuvassa on? Mikä sen aiheuttaa?
- Onko kuva totta?
- Kuka kuvan on ottanut tai tehnyt? Miksi kuva on otettu tai tehty?
- Kenen näkökulmasta kuva on otettu? Kuuluuko kuvassa lapsen oma ääni?
- Miten lapsen oikeudet näkyvät kuvassa?
- Onko teidän elämässänne jotain samaa kuin kuvassa? Mitä?
- Mitä uutta opitte toisesta kulttuurista tai kehitysmaasta kuvien kautta?
- Minkälaisia toiveita ja haaveita kuvan lapsilla voisi olla, onko teillä ehkä samanlaisia?

Tehtävät

Puu-harjoitus - Alustava tehtävä lapsen oikeuksien käsittelyyn

Tavoite: tutustua YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen

Kesto ja työskentelytapa: 30 minuuttia, ryhmätehtävä

Tarvikkeet: iso kartonki, kuvia lehdistä, LOS-artiklat

Rakentakaa yhteinen puu luokan seinälle. Lukekaa YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen artikloja ja keskustelkaa niistä. Jokainen valitsee niistä itselleen kaksi tärkeintä artiklaa. Etsikää sanoma- ja aikakauslehdistä artikloihin sopivia kuvia, jotka liitätte puuhun puun ”lehdiksi”. Käykää läpi yhdessä, mitä artikloja valitsitte ja miettikää, mitkä artiklat ovat hyvälle elämälle välttämättömiä. Onko artikloja vaikea valita? Miksi?

35

35 Kuvassa on yksi maanviljelijä Chris Adolphin nuoremista lapsista Suuren laman aikana vuonna 1939.

Dorothea Lange: Washington, Yakima Valley, near Wapato. One of Chris Adolph's younger children. Farm Security Administration Rehabilitation clients. Library of Congress, Prints & Photographs Division, FSA/OWI Collection, LC-DIG-fsa-8b34383

1. Puhekuplatehtävä - Lasten ääni kuuluviin

YK:n lapsen oikeuksien sopimus

- 12. artikla** Lapsella on oikeus ilmaista omat mielipiteensä kaikissa itseään koskevissa asioissa ja ne on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.
- 13. artikla** Lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä, kunhan ne eivät loukkaa muiden oikeuksia. Lapsella on oikeus saada tietoa.
- 14. artikla** Lapsella on oikeus ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen. Valtion tulee kunnioittaa vanhempien lapselle antamaa ohjausta tämän oikeuden käyttämisessä.

Tavoite: tarkastella mediakuvastoa lasten näkökulmasta

Kesto ja työskentelytapa: 45 minuuttia, pienryhmätehtävä

Tarvikkeet: ikäryhmälle sopivia puhuttelevia, myös positiivisia media-kuvia lapsista, valmiit puhekuplat

Kuvamateriaali: Kuvamateriaali: Chris Adolphin nuorempi lapsi (s. 68); HS: Suomi pihtailee hoidossa (s. 45); Meeri Koutaniemen kuvat (s. 49 ja s. 50–51); Elämää slummissa (s. 40)

Tarkastelkaa kuvia pienryhmissä joko niin, että jokaisella ryhmällä on oma kuva tai että ryhmät kiertävät eri kuvien luona. Varatkaa jälkimmäiseen vaihtoehtoon hieman enemmän aikaa.

Tutkikaa kuvia ja keskustelkaa ryhmissä, mitä kuvassa on meneillään ja erityisesti, mitä kuvittelette kuvassa olevien lasten ajattelevan tilanteesta. Liittäkää tyhjät puhekuplat kuviin ja kirjoittakaa niihin lasten ajatuksia. Jokaisen lapsen ajatukset ja mielipiteet ovat tärkeitä. Miettikää myös, mitä kuvien lapset ehkä toivovat tulevaisuudelta.

Toiveet voidaan esittää myös pantomiiminä koko ryhmälle, kun kuvia esitellään. Pohtikaa lopuksi, miten kuvan tilanne linkittyy Suomessa asuvan lapsen arkeen: Onko meillä vastaavia tilanteita? Teettekös koskaan samoja asioita kuin kuvan lapset? Mitä samaa omassa elämässänne ja kuvien lasten elämässä voisi olla?

2. Vähitellen paljastuva kuva

YK:n lapsen oikeuksien sopimus

17. artikla Lapsella on oikeus saada tietoa esim. television, radion ja lehtien välityksellä. Valtiolla on velvollisuus rohkaista tiedotusvälineitä tuottamaan lapsen hyvinvointia ja kehitystä tukevaa aineistoa. Lasta tulee suojella hänen hyvinvointinsa kannalta vahingolliselta aineistolta.

Tavoite: miettiä tiedonsaantia

Kesto ja työskentelytapa: 30 minuuttia, ryhmätehtävä

Tarvikkeet: dokumenttikamera tai värikyniä ja paperia

Kuvamateriaali: Lapset kuvaavat tsunamin tuhoja Intiassa (s. 71); Tyttö katselee vihanneksia myyviä naisia ja lapsia (s. 77); Raatajat rahanalaiset (s. 60); The Problem We All Live With (s. 20–21)

Käyttäkää apuna dokumenttikameraa tai peittäkää kuva paperilla ja näyttäkää kuvasta vain yksi pieni yksityiskohta. Pohtikaa ja keskustelkaa, mitä kuvassa näkyy, mistä tilanteesta kuva on otettu, keitä siinä mahdollisesti on. Paljastakaa kuvaa vähän kerrallaan. Muuttuvatko vastaukset, kun kuvasta paljastuu enemmän?

Kun koko kuva on näkyvillä, miettikää, mikä kuvan tilanne on ja mitä on tapahtunut juuri ennen kuvan ottamista ja mitä asioita on mahdollisesti jäänyt kuvan ulkopuolelle. Mistä asioista voitte päätellä tämän? Miettikää kuvan tunnelmaa ja mitkä asiat saavat sen aikaan, esimerkiksi värit, sävyt, valo, sommittelu, ihmisten toiminta. Käykää lopuksi läpi kuvan oikea tilanne ja keskustelkaa siitä, kuinka lapsellakin on oikeus saada tietoa asioista.

Vaihtoehtoinen tehtävä - Kuvan työstäminen:

Kesto ja työskentelytapa: 45 minuuttia, yksilötehtävä

Edellisen tehtävän voi myös toteuttaa näyttämällä yhden yksityiskohdan kuvasta, jonka lapset piirtävät paperille. Jatkakaa kuvaa piirtämällä alkuperäisen yksityiskohdan ympärille ympäröivää maisemaa ja muita ihmisiä ja asioita, joita kuvassa ei näy. Miettikää, mistä tilanteesta kuva voisi olla ja mikä lapsen oikeuksien artikla voisi liittyä siihen. Vertaillkaa lopuksi, minkälaisia kuvatulkintoja kukin oli tehnyt ja minkälaisia LOS-artikloja kuviin liitettiin. Katsokaa myös alkuperäistä kokonaista kuvaa ja käykää läpi, mistä tilanteesta alkuperäinen kuva oli.

36

36 Planin projektissa "Pictures for Life" lapsia koulutettiin tallentamaan Intiassa vuoden 2004 tsunamin aiheuttamia tuhoja ja Planin toimintaa tsunamin jälkeen. Projekti antoi lapsille muuta ajateltavaa, he oppivat tiedonkeruuta sekä saivat mahdollisuuden toimia yhteisönsä hyväksi tragedian keskellä.

Kuva: Plan, 2005

B TALOUS • URHEILU

Toimitussihteeri: Kirsti Karttunen • Editointi: Reetta Paavilainen, Jukka Perttu • Ulkoasu: Anne Hopsu • Kuvatoimittaja: Antti Saloniemä

Neiruz Wali, tyttäret Inas, 9, ja Rudin, 3, Hassan Halenjan kylästä.

Omaisuus muovisäkeissä

HS-Syyrian rajalla

Aishi Zidan, teksti

Benjamin Suomela, kuvat

Yli 140 000 syyrialaista on paennut noin viikossa Turkkiin ääri-islamistisen Isisin hyökkäystä Kobanin kurdialueella. Syyriasta paenneet perheet ehtivät ottaa mukaansa vain välttämättömimmät tavarat. Monet ovat kantaneet pienen omaisuutensa muovisissa säkeissä rajan yli. Kotinsa jättäneet syyrialaiset kertoivat Mürsütpinarin rajanylityspaikalla, mitä he pakkasivat mukaansa.

► Jatkuu seuraavalla sivulla

ULKOMAAT

Kirjeen-
vaihtajat

• Berliini Tiina Rajamäki • Bryssel Virve Kähkönen • Lontoo Annamari Sipilä
• Moskova Pekka Hakala • Peking Mikko Paakkanen • Rio de Janeiro Maria Manner
• Tukholma Elina Kervinen • Washington Laura Saarikoski

Omaisuus muovisäkeissä

► Jatkoa edelliseltä sivulta

”Käskin jättää koulukirjat kotiin”

”**PAKKASIMME** tavaramme valmiiksi, sillä tiesimme Isisin olevan tulossa. Mukaan otimme huopia ja mattoja sekä vaatteita lapsille.

TYTTÄRENI Inas halusi pakata reppuunsa koulukirjoja ja vihkoja. Mutta ne ovat arabiaksi, joten niistä ei ole hyötyä täällä Turkissa. Siksi käskin jättää kirjat kotiin, ja pakkasimme hänen reppuunsa vaatteita. Inas itki paljon, sillä hän pitää koulusta.

Otin mukaan myös valokuvaalbumin ja Inasin koulutodistukset. Ajattelin, että saatamme joutua todistamaan turkkilaisille, että hän on todella neljännellä luokalla. Muuten laukuissamme on ihan perusjuttuja, kuten lääkkeitä, juustoa ja vaatteita.

Otimme yhdessä muutaman perheen kanssa auton ja traktorin, jotta saatoimme tuoda tavara rajalle.

LÄHDIMME kylästämme kolme päivää sitten. Odotimme ensin rajan lähellä, jos tilanne parani, mutta se vain paheni. Mieheni jäi vielä Kobaniin.

Kävimme vielä eilen hakemassa joitain tavaroita ennen kuin ylitimme Turkin rajan. Meillä on ystäviä Diyarbakirin kaupungissa, joten menemme nyt heidän luokseen.

Tämä on jo toinen kerta, kun pakennemme. Asuimme aiemmin mieheni työn vuoksi Dumassa lähellä Damaskosta, mutta taistelut olivat siellä todella pahoja. Siksi päätimme lähteä Kobaniin, josta olemme kotoisin.”

”Pelkät vaatteet yllä”

”**PAKENIMME** vaimoni ja viiden lapseni kanssa viikko sitten Syyriasta. Perheeni tuli tänne Turkkiin käytännössä pelkät vaatteet yllään.

Isis oli todella lähellä kyläämme, kun lähdimme. Aikaa oli muutamia minuutteja. Siksi kävin nyt hakemassa tavaroitamme sieltä.

OLIMME kuitenkin pakanneet nämä tavarat valmiiksi, joten ne oli helppo käydä hakemassa.

Toin mukani esimerkiksi sokeria, riisiä ja saippuaa. Ruokaa on nyt pariksi viikoksi. Lisäksi otin nukkumista varten mattoja ja peittoja, sillä ne ovat paljon kalliimpia Turkissa.

Toin myös jonkin verran vaatteita, mutta en pystynyt kanta-

maan läheskään kaikkea. Karjani ja traktorini jäivät kotiin.

Olemme kuulleet, että hylättyjä kyllä ryöstellään. Kyse ei ole vain Isisistä, vaan myös arabinaapurimme varastelevat kotejamme.

”**Myös arabinaapurimme varastelevat kotejamme.**”

Serkullani on auto, joten hän heitti minut rajalle.

Sen jälkeen avustustyöntekijät auttoivat kantamaan tavaran rajan yli.

MEMIMME ensin sukulaistemme luokse Sanliurfaan. Nyt olemme vuokranneet kaupungista asunon, jossa on neljä huonetta. Jaamme sen kahdeksan perheen kesken.”

Buzan Hajj Muhammed, 50,
Bustan kylästä.

”En tuonut mitään omaa”

”**OTIMME** mukaamme peittoja ja ruokaa, joka säilyy. Tässä purkissa on jauhettua paprikaa, jota käytämme ruuissa mausteena.

Perheeni kantoi tavarat jalan. Kurditistelijat suojasivat meitä, jotta saatoimme paeta rajalle. Valokuvat ja muut sellaiset jäivät kotiin.

En tuonut mukani mitään omaa. Pelkästään vaatteeni.

LÄHDIMME kylästämme jo yli kaksi viikkoa sitten, sillä Isis valtasi sen. Menimme ensin Kobanin kaupunkiin, mutta Isis lähestyi sitäkin, joten tulimme nyt Turkkiin.

Aiomme mennä Akcakalen

Saif Alu, 15, Dagermanin kylästä.

kylän puuvillapelloille töihin, sillä meillä on siellä tuttuja.

En ole käynyt enää vähään aikaan koulussa, koska autan perheitäni tekemällä kaikkia hantti-hommia.

”**Muutamast ystäväni jäivät Syyriaan taistelemaan Isisiä vastaan.**”

Kaikki pitivät omasta kodistaan, joten tietenkin haluan palata takaisin. Rakastin maatiilaamme ja luontoa. Ainoa tulevaisuuden toiveeni on, että voisin palata takaisin kyläämme.

MUUTAMAT ystäväni jäivät Syyriaan taistelemaan Isisiä vastaan. Myös veljeni jäi vielä Syyriaan, sillä hän hakee automme.”

Britannia lähtee Isisin-vastaiseen taisteluun

Tanska lähettää seitsemän hävittäjää Irakiin

Jukka Huusko HS

Annukka Oksanen

Helsinki/Kööpenhamina

BRITANNIA liittyy Yhdysvaltojen johtamaan taisteluun jihadistijärjestö Isisiä vastaan Irakissa. Britannian parlamentti äänesti perjantaina äänin 524–43 ilmaiskuihin osallistumisen puolesta. Päätös koskee vain osallistu-

mista iskuihin Irakin puolella. Syyrian puolella taisteluihin osallistumisesta pitää äänestää vielä erikseen, pääministeri David Cameron sanoi uutistoimisto AFP:n mukaan.

ENNEN äänestystä Cameron sanoi parlamentille, että Isis on uhka Britannialle, ja että Britannialla on ”vastuu” osallistua taisteluun jihadistijärjestöä vastaan. Cameron varoitti myös, että operaatioista voi tulla pitkä.

”Tästä tulee tehtävä, joka ei kestä kuukausia vaan vuosia. Uskon, että meidän on varauduttava tähän velvollisuuteen”, hän

sanoi kansanedustajille uutistoimisto AFP:n mukaan.

Yhdysvallat käynnisti tällä viikolla ilmaiskut Isisiä vastaan Syyriassa yhdessä viiden arabimaan kanssa. Yhdysvallat on iskenyt Isisin kohteisiin Irakin puolella Irakin hallituksen pyynnöstä jo elokuusta alkaen.

PERJANTAINA myös Tanska lupasi osallistua operaatioon lähettämällä seitsemän F-16-hävittäjää, pääministeri Helle Thorning-Schmidt kertoi tiedotustilaisuudessa.

Hän korosti, että tanskalais-hävittäjät operoivat nimen-

omaan Irakin, eivät Syyrian ilmatilassa. Thorning-Schmidtin mukaan Tanska oli saanut Yhdysvalloilta pyynnön osallistumisesta torstai-iltana.

”Isis on kammottava terroristijärjestö. Tanskan täytyy olla mukana taistelemassa sitä vastaan. Kukaan ei voi piiloutua, kaikkien pitää osallistua taisteluun”, Thorning-Schmidt sanoi.

Ennen perjantaista ilmoitusta Tanska on ollut mukana kuljetusten lennoin Irakissa. F-16-operaatio pitäisi kestää 12 kuukautta. Tanskan ilmavoimilla on yhteensä 30 F-16-hävittäjää.

Hävittäjälentäjien lähettämi-

seen Irakiin tarvitaan Tanskan parlamentin hyväksyntä, mutta puolueet tukevat hanketta laajasti. Polketinget-parlamentin ulkopoliittinen neuvosto kutsuttiin hätäkokoukseen perjantai-iltapäiväksi, ja Thorning-Schmidt toivoi, että parlamentti voisi käsitellä päätöksen jo ensi viikolla.

Hän sanoi olevansa tyytyväinen, että Yhdysvallat on pystynyt kokemaan koalition jo yli neljäkymmentä maata.

”Olen koko ajan sanonut, ettei kyseessä ole taistelu lännen ja islamin välillä, vaan taistelu Isisiä vastaan”, Thorning-Schmidt sanoi.

38

38 Kaupunkikuvia Nairobista. Afrikan maihin ja kaupunkiin mahtuu monenlaisia arkitodellisuksia. Kuvia voidaan verrata myös muiden suurkaupunkien kuvastoihin.

Kuva: Mika Väitalo / Plan, 2013

3. Keksi kuvasta uutinen

Tavoite: tutkia kuvaviestejä uutiskuvassa

Kesto ja työskentelytapa: 45 minuuttia, paritehtävä

Tarvikkeet: kopiaita uutiskuvasta, paperia ja kyniä

Kuvamateriaali: HS: Omaisuus muovisäkeissä (s. 72–73)

Tarkastelkaa uutiskuvaa hetki siten, etteivät lapset vielä näe otsikkoa tai kuvaan liittyvää uutista. Miettikää seuraavia kysymyksiä: Mikä asia kuvassa kiinnittää ensiksi huomiosi? Onko se ihminen, väri, asia, muoto, valo tai jokin muu? Minkälaisen vaikutelman se antaa kuvan tapahtumista tai ihmisistä? Mistä uutisesta kuvassa voisi olla kysymys ja mihin maahan se liittyy? Miten päättelette sen? Käyttäkää Los-artikloja apuna ja miettikää, mihin lapsen oikeuksien sopimuksen artiklaan kuva ja uutinen voisivat liittyä. Keksikää kuvalle vielä uutisotsikko.

Katsokaa kuvat ja otsikot lopuksi yhdessä läpi ja pohtikaa, minkälaisia asioita ja tulkintoja kuvista nousi esiin. Käykää läpi alkuperäinen uutinen ja kuvien tarina.

4. Mikä maa?

Tavoite: purkaa stereotypioita

Kesto ja työskentelytapa: 30 minuuttia, ryhmätehtävä

Tarvikkeet: kuvia

Kuvamateriaali: Kaupunkikuvia Nairobista (s. 74–75); Where children sleep (s. 84–85); Koulutyttö Liberiasta (s. 56) ja Baka-poika (s. 57)

Katsokaa kuvia. Mistä maasta voisitte kuvitella kuvien olevan, ja mitkä asiat kuvissa saavat teidät ajattelemaan niin? Sijoittakaa maat kartalle. Minkälainen kuvien maailma on omaan maailmaanne verrattuna? Keskustelkaa, mihin vastauksenne ja päätelmänne perustuvat. Pohtikaa, minkälaisia ennakkokäsityksiä meillä voi olla muista maista ja mistä ne tulevat. Käykää lopuksi läpi kuvien alkuperäiset tarinat ja maat.

Tehtävän tarkoituksena on huomata, että yhteen maahan tai maanosaan mahtuu monenlaisia tarinoita. Mielikuvat maista tai maanosista voivat olla yksipuolisia ja stereotyyppisiä, jolloin monipuolisen kuvaston tarkasteleminen on tärkeää. Tarkoituksena olisi huomata, että vaikeista olosuhteista huolimatta elämä kehitysmaissa ei ole pelkkää kurjuutta. Sen lisäksi köyhyys ei johdu esimerkiksi ahkeruudesta tai älykkyydestä, vaan synnyinolosuhteet, historia ja globaalit päätökset vaikuttavat ihmisten elämään.

5. Mediakuvat luovat mielikuvia

Tavoite: ymmärtää, kuinka kuvien stereotyyppit syntyvät

Kesto ja työskentelytapa: 90 minuuttia, ryhmä- ja paritehtävä

Tarvikkeet: askartelutarvikkeita, sanoma- ja aikakauslehtiä

Kuvamateriaali: lehti- ja mainoskuvia lapsista ja perheistä

Kerätkää aikakausi- ja sanomalehdistä, matkailumainoksista sekä järjestöjen julkaisuista kehitysmaita, erityisesti lapsia ja perheitä koskevia kuvia, juttuja ja mainoksia. Laittakaa ne esille kaikkien tarkasteltaviksi. Keskustelkaa, minkälaisia mielikuvia kuvastot herättävät sekä pohtikaa, ovatko kuvien herättämät mielikuvat oikeita ja todellisia. Mieltikää, minkälaisilla asioilla, kuvallisilla ratkaisuilla ja kuvallisen kerronnan keinoilla mielikuvat on rakennettu.

Tehkää piirtämällä ja lehdistä kuvia leikkaamalla kollaasinomainen kuva, joka esittää Suomea tai jotain muuta valitsemaanne maata. Kollaasin tarkoituksena on keksiä uusia näkökulmia jonkin maan tai kulttuurin esittämiseen tuttuun stereotyyppiin sijaan. Keskustelkaa ensin, mitkä ovat maahan liittyvät stereotyyppiset kuvastot, joita yritätte välttää. Tuokaa kuvaan jotakin uutta ja yllättävää tietoa maasta. Keskustelkaa valmiista kollaaseista. Usein huomataan, että kuvat ovat monimerkityksellisiä ja monitulkintaisia.

6. Kuvamanipulaatio

YK:n lapsen oikeuksien sopimus

17. artikla

Lapsella on oikeus saada tietoa esim. television, radion ja lehtien välityksellä. Valtiolla on velvollisuus rohkaista tiedotusvälineitä tuottamaan lapsen hyvinvointia ja kehitystä tukevaa aineistoa. Lasta tulee suojella hänen hyvinvointinsa kannalta vahingolliselta aineistolta.

Tavoite: harjoitella kuvanlukutaitoa, ymmärtää kuvamanipulaatiota ja viestien muuttumista

Kesto ja työskentelytapa: 45 minuuttia, yksilö- tai paritehtävä

Tarvikkeet: sakset, liimaa, värikyniä, useita kopioita eri kuvista, malliesimerkki kuvamanipulaatiosta

Kuvamateriaali: Tyttö katselee vihanneksia myyviä naisia ja lapsia (s. 77); Lapset kuvaavat tsunamin tuhoja (s. 71); Katutaideteos (s. 33); uutiskuvia

Internetistä löytyy esimerkkejä manipuloituista uutiskuvista. Suomessa ei ole yhtenäistä ohjeistusta kuvien manipuloinnista, mutta esimerkiksi Yleisradion linjaus on se, ettei uutiskuvia manipuloida. Kuvasta ei esimerkiksi saa poistaa mitään, eikä siihen saa lisätä mitään. Toisaalta kuvan laatua voidaan teknisesti parantaa. Kuvan muokkaukselle voikin olla vaikea vetää rajoja. Journalistin ohjeissa sanotaan seuraavaa: Journalistin velvollisuus on pyrkiä totuudenmukaiseen

39

tiedonvälitykseen (ohje nro 8) ja yleisön on voitava erottaa tosiasiat mielipiteistä ja sepitteellisestä aineistosta. Myöskään kuvaa tai ääntä ei saa käyttää harhaanjohtavasti (ohje nro 11).

Keskustelkaa, mitä tarkoittaa kuvamanipulaatio ja mieltikää, voiko esimerkiksi uutiskuvia muokata.

Tehkää seuraavaksi uusi kuva muokkaamalla yhtä valittua kuvaa, tarkoituksena on muuttaa kuvan alkuperäinen viesti. Keskustelkaa ensin, mihin LOS-artiklaan kuva voisi liittyä. Kokeilkaa, kuinka kuvan rajaaminen, eri kuvakokojen käyttö tai asioiden lisääminen tai poistaminen kuvasta muuttavat kuvan välittämiä viestejä. Tehtävässä voitte käyttää kuvina kopioituja kuvia, joita muokkaatte leikkaamalla ja yhdistelemällä kollaasinomaisesti. Voitte lisätä kuvaan muista kuvista asioita ja henkilöitä. Käyttäkää kuvien toistoa, laittakaa kuvia päällekkäin ja lomittain. Voitte myös värittää kuvaa tai piirtää siihen. Keksikää kuvalle kuvateksti tai otsikko.

Katsokaa lopuksi muokattuja kuvia ja pohtikaa, minkälaisia uusia viestejä manipuloidut kuvat välittävät alkuperäiseen kuvaan verrattuna. Muuttuivatko viestit?

39 Tyttö katselee vihanneksia myyviä naisia ja lapsia Itä-Timorissa. Maa toipuu yhä vuosikymmeniä jatkuneesta naapurimaan Indonesian miehityksestä (1975-2002).

Kuva: Plan / Rob Few, 2012

7. Mainoskuvan tekeminen

YK:n lapsen oikeuksien sopimus

- 29. artikla** Koulutuksen tulee kehittää lapsen kykyjä, ihmisoikeuksien, lapsen vanhempien sekä oman ja muiden kulttuurien kunnioittamista sekä suvaitsevaisuutta.
- 30. artikla** Vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansaansa kuuluvalla lapsella on oikeus ryhmänsä kulttuuriin, uskontoon ja kieleen.

Tavoite: ymmärtää mainostamisen keinoja

Kesto ja työskentelytapa: 45 minuuttia, pienryhmätehtävä

Tarvikkeet: kuvia, värikyniä, saksia, aikakauslehtiä, LOS-artikkelit

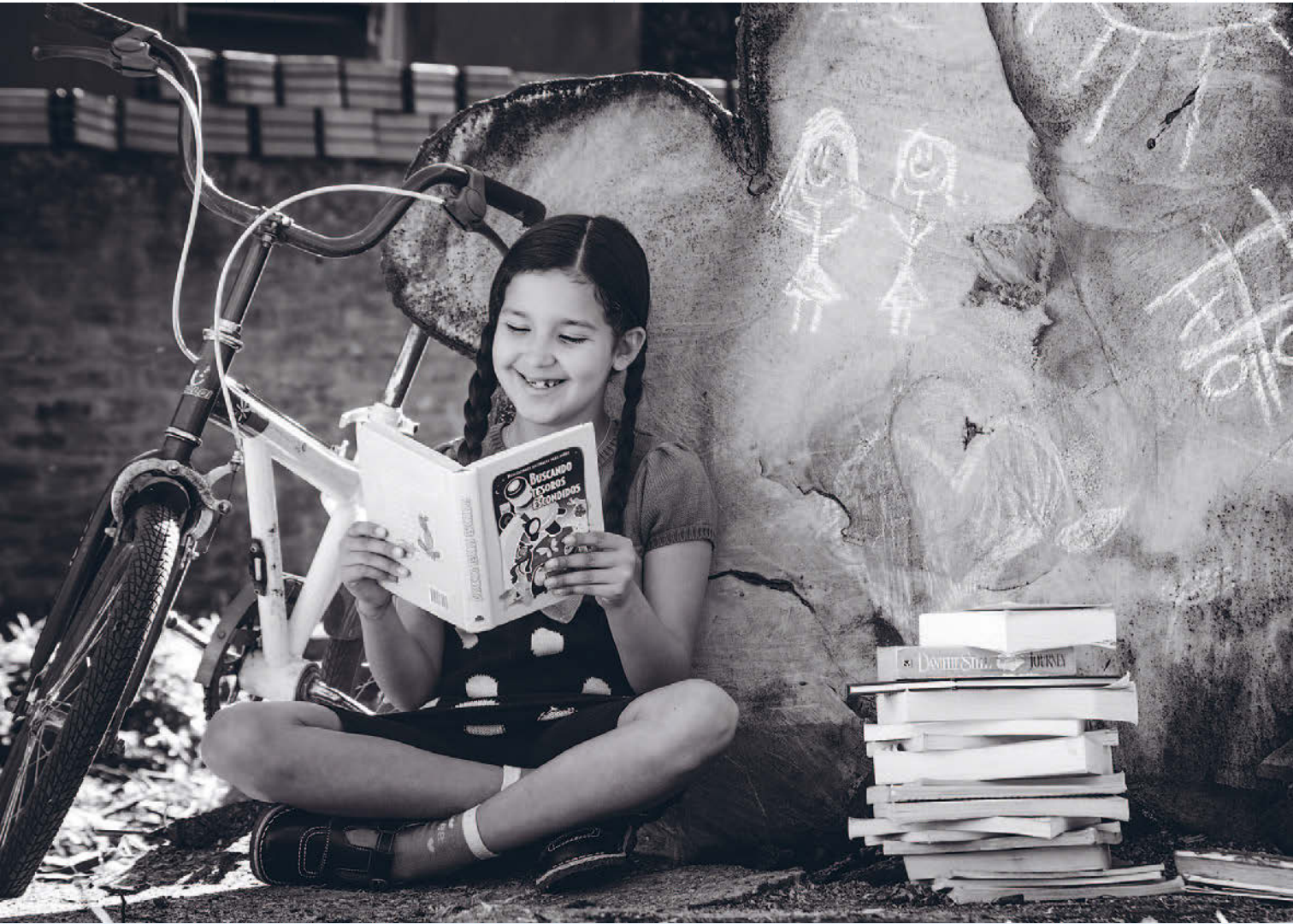
Kuvamateriaali: Tyttö lukee oppikirjaa (s. 79); Schjerfbeckin omakuva (s. 13); Katutaideteos (s. 33)

Keskustelkaa hetki mainoksista. Muistelkaa mainoksia, joissa on ollut lapsia. Miksi mainokset ovat jääneet mieleen? Mitä niissä mainostettiin? Miksi mainoksia tehdään?

Katsokaa nyt esimerkkikuvia. Tehkää 3–4 hengen ryhmässä yhdestä kuvasta oma mainoskampanja. Liittäkää kuvaan mielestänne sopiva LOS-artikkeli ja miettikää, mitä kuvassa mainostetaan. Miettikää, minkälaisia keinoja aiotte mainoksessanne käyttää, esimerkiksi mainoslauseet, värit, erikoiset kirjaintyypit ja symbolit. Toisin sanoen, miettikää, mitkä ovat ne asiat, jotka herättävät kiinnostuksen. Voitte ”tuunata” kuvaa väreillä, tekstillä ja leikkaamalla lehdistä lisää kuvia tai tekstejä siihen.

Katsokaa lopuksi yhdessä mainoksianne. Minkälaisia mielikuvia ne herättävät? Ovatko mielikuvat positiivisia vai negatiivisia? Kenelle mainokset on suunnattu? Missä roolissa kuvien lapset ovat? Onko kuva lavastettu vai aito?

Käykää lopuksi läpi alkuperäisten kuvien tarinat, mistä maasta ne ovat ja mihin lapsen oikeuteen ne liittyvät. Olivatko ne erilaisia verrattuna teidän omiin tulkintoihinne?

40

40 Kuvassa paraguaylainen tyttö lukee iloisena oppikirjaa. Kuva näyttäytyy suomalaisille melko tuttuuna tapahtumana, mutta maailmassa on paljon tyttöjä, jotka eivät pääse kouluun, opi lukemaan ja saa itselleen ammattia. Kuva sai kolmannen sijan Koska olen tyttö -kampanjan yhteydessä järjestetyssä valokuvakilpailussa.

Kuva: Lucas Sosa / Plan, 2013

8. Kuvallisen kerronnan keinot

Tavoite: kokeilla, kuinka kuvan eri elementtien vaihtaminen vaikuttaa kuvan tulkintaan

Kesto ja työskentelytapa: 40 minuuttia, pari- tai pienryhmätehtävä

Tarvikkeet: erilaisia kuvia

Kuvamateriaali: Lapset leikkivät luotien lävistämisen poliisilaitoksen edessä (s. 80–81); Kamerunilainen poika koulun ulkopuolella (s. 8–9)

Kuvallisen kerronnan muotoja ovat muun muassa kuvakulmat; sommittelu eli miten asiat ja ihmiset on ryhmitelty kuvissa; kuvan rakenne eli miten kuvassa on käytetty tilaa; kuvan rajaus; värien, valojen ja varjojen käyttö; muodot ja miten ne näkyvät kuvassa ja vaikuttavat tunnelmaan. On hyvä myös pohtia, mitkä seikat ohjaavat katsojan katsetta.

Kuvallisen kerronnan elementtejä on hyvä tutkia ja harjoitella tunnistamaan. Muuttamalla kuvia, esimerkiksi peittämällä asioita ja ihmisiä tai vaihtamalla värimaailmaa, voidaan miettiä, kuinka tunnelma tai tilanne muuttuu.

Jakakaa puolelle luokkaa mustavalkoinen ja toiselle puolelle värillinen versio samasta kuvasta. Miettikää, minkälainen tunnelma kuvassa on. Mitkä asiat vaikuttavat tunnelmaan? Minkälaisia tunteita kuva herättää? Mistä kuva kertoo? Mitä kuvassa on tapahtunut? Onko kuvassa jokin LOS-artikla, joka ei toteudu? Keksikää kuvalle otsikko.

Keskustelkaa lopuksi yhdessä ja vertailkaa, tuntuivatko kuvien tunnelma, tarina ja otsikot erilaisilta väreillä ja ilman. Keskustelkaa miten värit vaikuttivat niihin.

41

41 Lapset leikkivät luotien lävistämän poliisilaitoksen edessä Gaossa, Malissa. Tuaregien ja Malin hallituksen välillä käytiin taisteluita maa-alueista Pohjois-Malin alueella 1990-luvulla.

Kuva: UN Photo / Marco Dormino, 2013

42

42 Palestiinalaiset lapset Rafahin kaupungissa Gazan kaistaleella yrittävät lyödä Guinnessin ennätystä ja pompottaa samanaikaisesti ilmassa 2011 jalkapalloa. Tapahtuma järjestettiin YK:n palestiinalaispakolaisjärjestö UNRWA:n toimesta.

9. Kuvakulmalla on merkitystä

YK:n lapsen oikeuksien sopimus

16. artikla Lapsella on oikeus yksityisyyteen, kotirauhaan ja kirjesalaisuuteen. Hänen kunniaansa tai mainettaan ei saa halventaa.

Tavoite: ymmärtää, kuinka kuvakulmilla voidaan rakentaa merkityksiä

Kesto ja työskentelytapa: 30–90 minuuttia, pari- tai pienryhmätehtävä

Tarvikkeet: kamera

Kuvamateriaali: The Problem We All Live With (s. 20–21); Chris Adolphin nuorempi lapsi (s. 68); Koulutyttö Liberiasta (s. 56) ja Baka-poika (s. 57); Elämää slummissa (s. 40); Suomen valokuva-taiteen museon työpajakuvat (s. 30–31)

Valitkaa kuvia, missä lapsi esitetään erilaisissa kuvakulmissa, esimerkiksi ylhäältä alaspäin tai alhaalta ylöspäin kuvattuna, kaukaa, takaa-päin, kasvottomana ja niin edelleen. Miettikää, minkälaisia merkityksiä kuvakulmat luovat.

Ottakaa itse kuvia toisistanne käyttäen erilaisia kuvakulmia. Katsokaa kuvat lopuksi yhdessä ja pohtikaa, miten tunnelma, mielikuva tai merkitys kuvattavasta henkilöstä voi kuvakulmien muuttuessa vaihdella.

10. Kuva kertoo enemmän kuin tuhat sanaa?

Tavoite: huomata, että kuvia voidaan tulkita eri tavoin

Kesto ja työskentelytapa: 45 minuuttia, ryhmä- ja yksilötehtävä

Tarvikkeet: paperia, kyniä, sinitarraa, LOS-artiklat

Kuvamateriaali: Palestiinalaiset lapset (s. 82); Apple (s. 88–89);

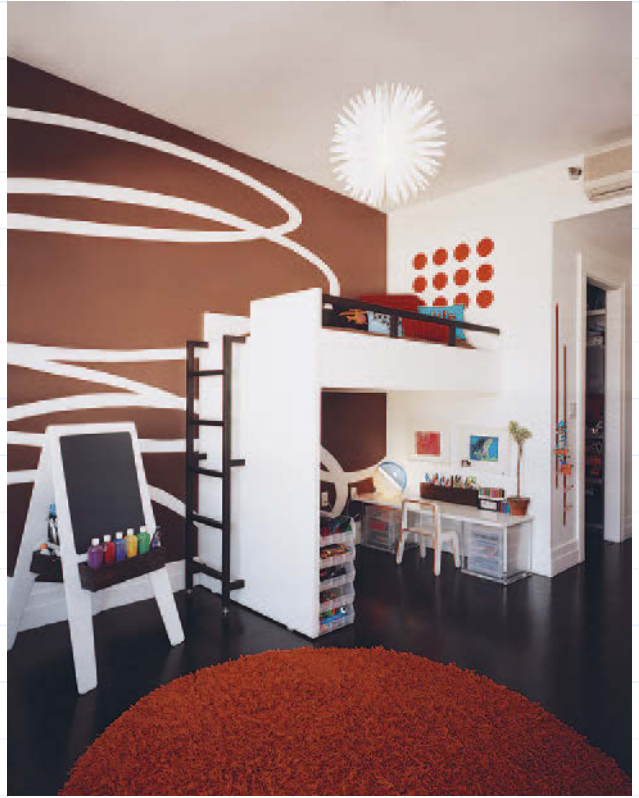
Daniel työntää kottikärryjä (s. 86); kuvia suomalaisista lapsista

Kiinnittäkää erilaisia kuvia luokan seinille ja tarkastelkaa niitä hetki. Kirjoittakaa paperille, mitä ne tuovat mieleenne. Miettikää myös, mitä LOS-artikloja voisitte liittää kuviin. Kiinnittäkää paperit kuvien viereen. Keskustelkaa yhdessä, löysittekö kuvista samoja asioita. Miten perustelette valintanne ja huomionne? Olisiko joku kuvista voinut kuvata teidän elämäänne?

Lukekaa kuvien alkuperäinen tarina ja verratkaa huomioihinne. Olisiko joku kuvista voinut kuvata teidän elämäänne?

Käyttäkää samoja kuvia ja keksikää kuvan tytölle tai pojalle tarina. Miettikää mitä ja keitä hänen elämänsä kuuluu, mitä hän harrastaa, missä hän asuu ja mistä hän haaveilee. Esitellä tarinat toisilleen ja pohtikaa, kuinka tarinat erosivat toisistaan ja millä perusteella tulkititte kuvia. Minkälaista tietoa saitte henkilöistä kuvien perusteella?

Lukekaa kuvien alkuperäinen tarina ja verratkaa huomioihinne.

43

43 Kuvasarjassaan *Where children sleep* James Mollison on kuvannut lapsia ja heidän nukkumapaikkojaan. Mollison halusi esittää lapsia ympäri maailmaa erilaisissa elämäntilanteissa ja käsitellä kuvien kautta kaikille maailman lapsille kuuluvia lapsen oikeuksia. Kuvia katselella herää kysymys, ovatko kaikkien maailman lasten oikeudet ja mahdollisuudet samanlaisia.

Jivan (4v), New York, USA (vasen sivu)

Jivan asuu vanhempiensa kanssa pilvenpiirtäjässä Brooklynissa, New Yorkissa. Hänellä on oma makuuhuone kylpyhuoneineen ja huoneessa on lelukaappi. Huoneen on suunnitellut hänen äitinsä, joka on sisustussuunnittelija. Jivanin koulu on vain kymmenen minuutin kävelymatkan päässä. Hän on erittäin ujo ja haluaisi olla isona palomies.

Romanilapsi (4v), Rooma, Italia (oikea sivu)

Kuvan poika perheineen asuu niityllä Rooman ulkopuolella, jossa hänellä on patja nukkumista varten. Perhe tuli Romaniasta bussilla ja leirytyi yksityiselle maalle, josta poliisi ajoi heidät pois. Heillä ei ole henkilöpapereita, joten vanhemmat eivät voi käydä laillisesti töissä. Pojan vanhemmat pesivät autojen tuulilaseja liikennevaloissa. Kukaan perheestä ei ole koskaan käynyt koulua.

11. Kuvakollaasi - Kolmen kuvan tarina

Tavoite: ymmärtää, että valokuva kuvaa vain pientä hetkeä elämästä, jokaisen kuvan taustalla on kokonainen elämäntarina ja kuvien tarinat voivat olla monenlaisia

Kesto ja työskentelytapa: 45 minuuttia, yksilötehtävä

Tarvikkeet: kuvia, paperia, mustia tusseja

Kuvamateriaali: Where children sleep (s. 84–85); Kamerunilainen poika koulun ulkopuolella (s. 8–9); Daniel työntää kottikärryjä (s. 86); Chris Adolphin nuorempi lapsi (s. 68)

Katsokaa kuvia ja tehkää yhdestä kuvasta kolmen kuvan sarjakuva tai vaihtoehtoisesti lyhyt tarina. Mitä on tapahtunut juuri ennen kuvan ottamista? Mitä tulee tapahtumaan kuvan oton jälkeen? Missä roolissa lapset ovat tarinassa? Ensimmäisessä kuvassa on lähtötilanne, keskimmaisessa on tilanne nyt ja kolmannessa kuvassa näkyy muutos. Minkälaisen ratkaisun keksitte tilanteen parantamiseksi?

Käykää läpi valmiit tarinat ja sarjakuvat. Keskustelkaa, mistä luulette alkuperäisten kuvien lasten olevan kotoisin. Mitä voitte päätellä heidän elämästään kuvia katsomalla? Miettikää erityisesti, mikä LOS-artikla toteutuu ja ei toteudu lasten kohdalla ja mistä päättelette tämän. Käykää läpi kuvien alkuperäiset tarinat. Olivatko ne yllättäviä?

44 Nairobissa Kawangwareen slummialueella Plan työskentelee suojellakseen katulapsia ja tarjotakseen mahdollisuuden parempaan elämään. 13-vuotias Daniel osallistuu vapaaehtoisena roskien keräämisprojektiin, jossa nuoria osallistetaan oman asuinympäristönsä viihtyvyyden parantamiseksi.

Kuva: Plan / Niels Busch, 2011

12. Kerro kuvan tarina

Tavoite: huomata, kuinka kuvien sanallistaminen muuttaa viestiä
Kesto ja työskentelytapa: 45–90 minuuttia, ryhmä- ja yksilötehtävä
Tarvikkeet: värikyniä, paperia

Kuvamateriaali: Daniel työntää kottikärryjä (s. 86); Rauhanturvaajat joulunvietossa haitilaisten lasten kanssa (s. 22)

Valitkaa viisi vapaaehtoista, jotka menevät luokan ulkopuolelle. Ensimmäinen vapaaehtoinen tulee sisälle luokkaan ja hänelle näytetään kuvaa, jota saa katsoa 30 sekuntia. Hän on ainoa koko luokassa, joka saa nähdä kuvan. Seuraavaksi kutsutaan sisään seuraava vapaaehtoinen, jolle ei enää näytetä kuvaa, vaan ensimmäinen vapaaehtoinen kertoo hänelle kuvasta mahdollisimman paljon, mitä muistaa. Yksi kerrallaan vapaaehtoiset tulevat sisään ja edellinen kertoo kuvasta seuraavalle kaiken sen, minkä muistaa. Viimeisen vapaaehtoisen jälkeen kaikki piirtävät kuvan sen perusteella, mitä ovat kuulleet.

Kun piirustukset ovat valmiita, katsokaa alkuperäistä kuvaa ja keskustelkaa, kuinka kuvat muuttuivat alkuperäiseen kuvaan verrattuna ja mistä se johtui. Tutkikaa, mitkä visuaaliset elementit jäävät lopuksi mieleen ja piirustukseen. Usein yksityiskohdat muuttuvat ja häviävät matkan varrella.

13. Sama kuva eri tehtävä

Tavoite: tulkita kuvia eri näkökulmista

Kesto ja työskentelytapa: 20–45 minuuttia, pari- tai pienryhmätehtävä

Tarvikkeet: kyniä, paperia

Kuvamateriaali: Rauhanturvaajat joulunvietossa haitilaisten lasten kanssa (s. 22); Tyttö lukee oppikirjaa (s. 79); Kamerunilainen poika koulun ulkopuolella (s. 8–9); Apple (s. 88–89)

Kaikilla pienryhmillä on sama kuva, mutta ryhmille annetaan eri tehtävät.

Tehtävät:

- Tee kuvateksti.
- Jatka lausetta: Lapset ovat..., koska...
- Etsi mainoslause.
- Kirjoita ”päivitys” paperille, jonka jaatte kaverille.

Keskustelkaa yhdessä, minkälaisia tekstejä syntyi ja millä tavoin ne erosivat toisistaan. Mitkä asiat vaikuttivat tekstien syntyyn? Tehtävän lopuksi käykää läpi kuvan alkuperäinen tarina ja miettikää kuvan mahdollista alkuperäistä käyttötarkoitusta.

14. Yksi kuva, kaksi sanomaa

Tavoite: ymmärtää kuvan symbolisia merkityksiä

Kesto ja työskentelytapa: 15 minuuttia, pari- tai pienryhmätehtävä

Tarvikkeet: kuvia

Kuvamateriaali: Apple (s. 88–89)

Katsokaa Pawel Kuczynskin kuvaa. Miettikää, mitä kuvassa on meneillään? Minkälainen tunnelma siinä on? Mitä kuvassa näkyy? Minkälaisia merkityksiä keksitte kuvan asioille? Millä tavoin kuva liittyy lapsen oikeuksiin? Kuczynski kommentoi usein taiteellaan maailman tilaa, kulttuuria ja politiikkaa. Mitä taiteilija on halunnut kuvallaan sanoa?

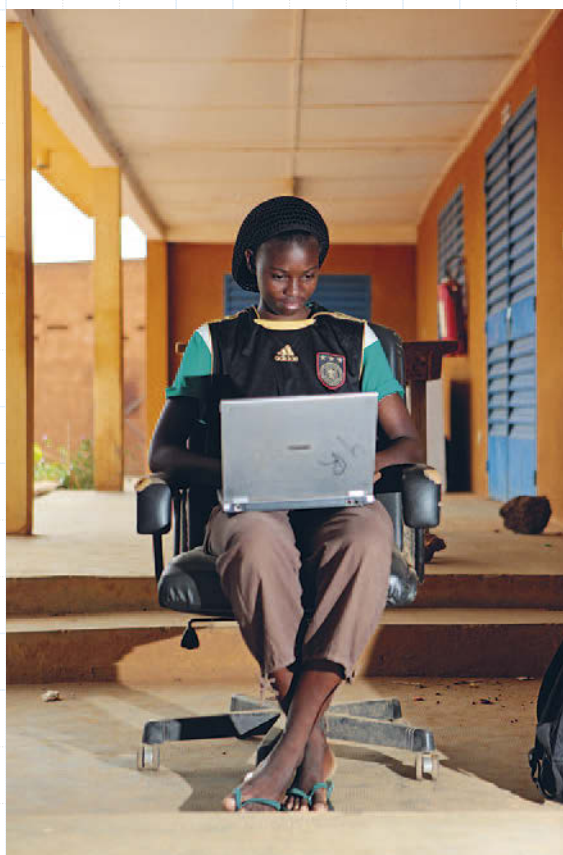

45

46

47 Burkina Fasossa Plan on opettanut lapsille mediataitoja. Lapset ovat tuottaneet mediasisältöjä paikallisradioon ja -lehteen käsitellen muun muassa koulutusta, lapsiaviolittoja ja lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa. Medianäkyvyyden avulla he ovat onnistuneet saamaan uusia yleisöjä tapahtumiin, joissa lisätään tietoisuutta lapsia koskettavista aiheista.

Kuva: Plan / Alf Berg, 2012

47

15. Kuvaparit - Yhteisiä asioita

YK:n lapsen oikeuksien sopimus

7. artikla

Jokainen lapsi on rekisteröitävä heti syntymän jälkeen. Syntyneellä lapsella on oikeus nimeen ja kansalaisuuteen sekä, mikäli mahdollista, oikeus tuntea vanhempansa ja olla heidän hoidettavanaan.

Tavoite: oppia huomaamaan samankaltaisuuksia maailman lasten arjessa.

Kesto ja työskentelytapa: 30–45 minuuttia, pari- tai pienryhmätehtävä

Tarvikkeet: kuvia Suomesta ja muista maista, LOS-artiklat

Kuvamateriaali: My Home (s. 90–91); Tyttö oppii mediataitoja (s. 91); Palestiinalaiset lapset (s. 82); Kaupunkikuvia Nairobista (s. 74–75); Lasten kuvat oppimisympäristönä (s. 36)

Kaikki maailman lapset elävät arkea paikasta ja elämäntilanteesta riippumatta. Minkälaisia samankaltaisuuksia löydätte kuvista ja omasta elämästänne? Mitä lapset tekevät kuvissa? Keitä kuvassa on? Missä he ovat? Katsokaa erilaisia kuvia arjen askareista, perheestä, koulunkäynnistä, leikistä ja vapaa-ajasta.

Piirtäkää yhdelle kuvalle pari omasta elämästänne tai etsikää kuvalle kuvapari kuvan teemaan liittyen ja miettikää, mitkä LOS-artiklat liittyvät kuviin ja minkälaisia samankaltaisuuksia löydätte.

48

16. Kuvat muuttavat maailmaa

Tavoite: miettiä, voiko kuvalla muuttaa maailmaa

Kesto ja työskentelytapa: 30–45 minuuttia, pari- tai pienryhmätehtävä

Tarvikkeet: kuvia, kyniä, paperia

Kuvamateriaali: Lapsi nukkuu junaradan vieressä (s. 92); Lapsityöntekijät Tampereen tekstiiliteollisuudessa (s. 59)

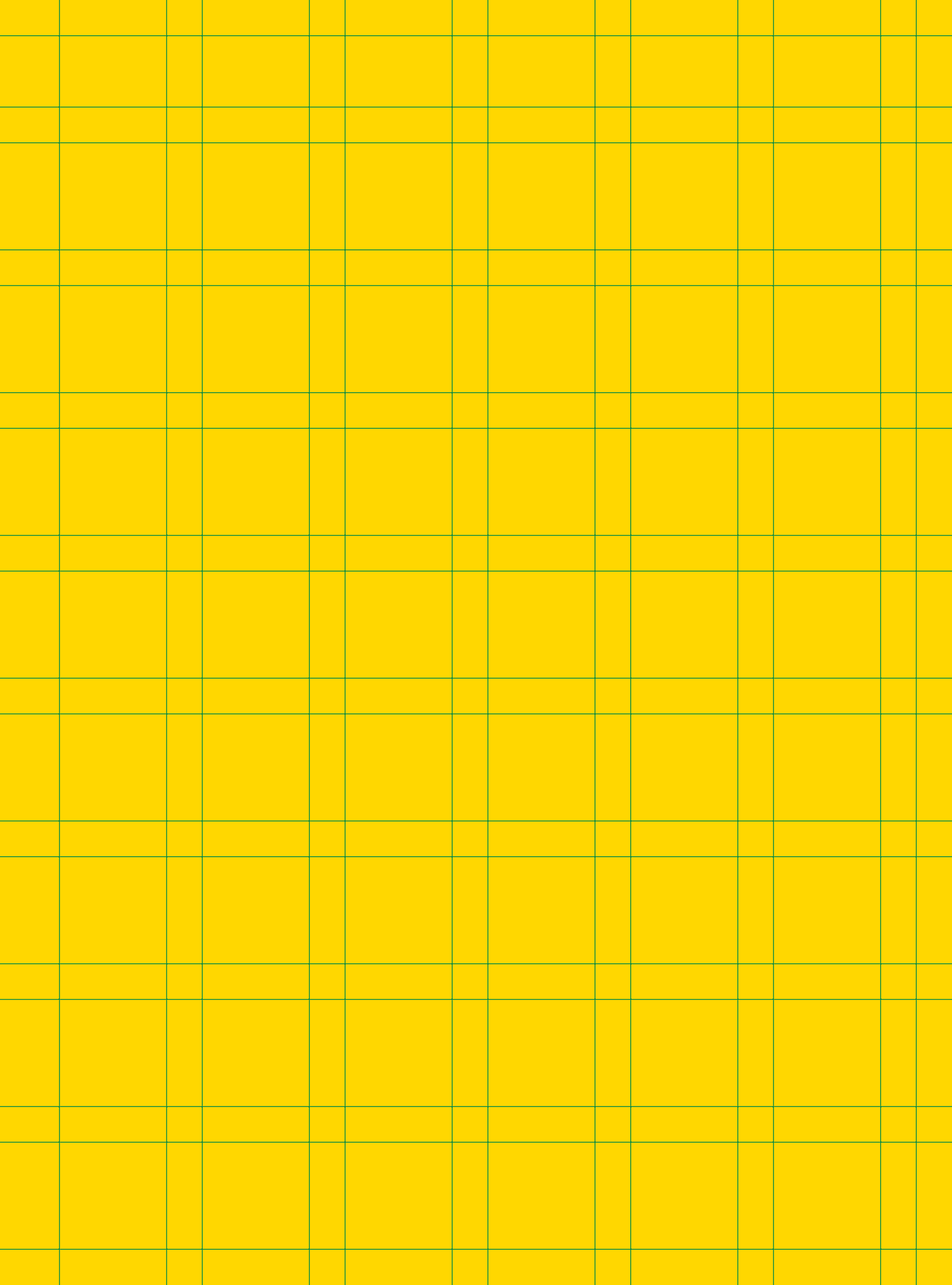
Katsokaa kuvia yhdessä ja keskustelkaa niistä. Mistä ja miltä aikakaudelta kuvat ovat? Mitä kuvissa tapahtuu ja miksi? Minkälaisia tunteita kuvat herättävät? Miettikää, voivatko kuvat muuttaa maailmaa tai ihmisten ajatuksia? Miten? Mitä voimme tehdä, jotta kuvien tilanteet muuttuvat?

Keskustelkaa pienryhmässänne siitä, mihin LOS-artiklaan kuvat voisivat liittyä ja miten artikla vaikuttaa kuvan lasten elämään.

Keksikää sitten kuvista 1–2 minuutin mittainen tarina, jossa tapahtuu muutos parempaan. Esittäkää tarinat luokan edessä. Tarinassa tulee olla aihe, paikka, henkilöt, alkutilanne, ongelma ja muutos parempaan.

48 Jafur (13) lähti kotoaan ennen kuin hän täytti kymmenen vuotta ja asui kadulla vuoden verran. Hän elätti itsensä myymällä banaaneja, mutta kertoi sen olevan rankkaa.

Plan tukee Dhakassa, Bangladeshissä, katulapsille suunnattuja Drop in Centre -keskuksia, joissa lapset voivat opetella uusia taitoja, saada terveydenhoitopalveluita, suojaa ja ruokaa. Alkuepäilysten jälkeen, myös Jafur yöpyy ja käy säännöllisesti keskuksessa.

Tässä kirjassa käsitellään media- ja taidekuvia lapsen oikeuksien näkökulmasta. Tavoitteena on lisätä lasten kriittistä kuvanlukutaitoa, tietoisuutta lapsen oikeuksista ja ymmärrystä maailmasta kuvien kautta. Kirja sisältää media-, taide- ja museoalan asiantuntijoiden artikkeleita, media- ja taidekuvia sekä kuviin liittyviä tehtäviä. Kirja on suunnattu erityisesti alakoulujen opettajille ja museopedagoogeille, mutta soveltaen sitä voidaan käyttää muissa vapaa-ajan ryhmissä ja erikäryhmien parissa. Kirja on osa yhteistyöhanketta, ja se on julkaistu ulkoasiainministeriön kehitysyhteistyövaroin.